LECȚIUNI

DIN

ISTORIA ROMÂNILOR

PENTRU

ŞCOLILE PRIMARE

lucrate de

Constantin Gallin
Institutor

Carte aprobată de către Onorab. Minister cu ordinul No. 6383 din 19 Iunie 1890.

EDIȚIA III.

BIBLIOTECA CENTRALA
Bucuresci

Preţul 1 leŭ 20 bani.

BOTOŞANI
Ediţia Tipografia / Librăria Goldşléger & Comp.
1893

Nº 1904 (A.T.) 20/1894
Inv. A. 58.610

LECȚIUNI

DIN

ISTORIA ROMÂNILOR

PENTRU

ȘCOLILE PRIMARE

lucrate de

Constantin Gallin
Institutor

BIBLIOTECA CENTRALA
Bucuresci
699/10

Carte aprobată de cătră Onorab. Minister cu ordinul No. 6383 din 19 Iunie 1890.

FUNDAȚIUNEA UNIVERSITARĂ CAROLI

EDIȚIA III.

BOTOȘANI
Ediția Tipografia Libraria Goldșlégher & Comp.
1893

Biblioteca Centrală Universitară
B 74552
Cota
Inventar 69910
RC 157/61
CONTROL 1953

Tóte esemplarele vor purtă semnătura autorului.

B.C.U. Bucuresti
C69910

Cătră colegii mei învĕţătorĭ.

Istoria naţională trebue să figureze între obĭectele cele maĭ principale din şcolile primare. A învĕţà pe copiĭ Gramatica, Aritmetica, etc. este a-ĭ face să fie ómenĭ cu cunoscinţile trebuitóre în vĭaţa practică; a-ĭ învĕţà Istoria némuluĭ lor, este a-ĭ face *bunĭ Românĭ.*

Studiul Istorieĭ formézà caracterul copiilor şi deştéptà în eĭ sentimente nobile. Ţinênd minte faptele întêmplate, li se exercitézà memoria. Vĕdênd desfăşurându-se o multime de evenemente şi calamităţĭ, precum şi caractere nobile şi fapte înjositóre, Istoria sădesce, în inimile tinere, sentimentul adevĕruluĭ, al dreptăţiĭ şi al moraleĭ, care influinţază fórte mult asupra voinţiĭ copiilor şi-ĭ face să pótà deosebì binele din rĕŭ, adevĕrul din mincĭună. Istoria face cunoscut copiilor trecutul, li arată presentul şi li descòpere viitorul. Tot din Istorie, copiiĭ învaţà a cunósce că orĭ-ce faptà bună, patriotică şi morală, dacă nu-şĭ găsesce rĕsplata eĭ de îndată, totuşĭ viitorimea—care judecà fără părtinire—o laudà şi o bine-cuvintézà. De asemenea, orĭ-ce fapta rea, ca tradarea, linguşirea, îngâmfarea s. a. l. de şi câte-o-dată, nu-şĭ are pedépsa chĭar când se făptuesce, totuşĭ acéstà pedépsà, nu întârdie de a venì. De aceste exemple găsim o multime în Istorie. In sfârşit, copiiĭ ĭeŭ pildà şi învĕţătură din vĭaţà şi faptele acelor bărbaţĭ, cari au lucrat şi şĭ-aŭ jertfit vĭaţa şi bunurile lor pentru civilisaţia némuluĭ românesc şi mărirea patrieĭ, şi se îndémnà a face şi eĭ tot ast-fel, la rândul lor. Faptele înjo-

sitóre și nevrednice încă trebue arătate copiilor, dar cu colorile cele maĭ negre, care să-ĭ facă a nu le imità.

Însă, cum trebue să se facă acest studiŭ, atât de folositor, pentru ca în adevĕr să deĭe țăriĭ barbațĭ moralĭ, ĭubitorĭ de dreptate și de adevĕr, și maĭ pre sus de tóte bunĭ patrioțĭ?!

Manualul de Istorie națională, pentru școlile primare, trebue să aĭbă un stil simplu, popular și atrăgĕtor. El trebue să cuprindă evenementele și faptele cele maĭ importante, însă ast-fel desfășurate, în cât să se pară copiilor că să petrec dinaintea ochilor lor. Numele proprie de puțină importanță și datele cronologice prea numeróse încarcă prea mult memoria copiilor și nu li este de nicĭ-un folos. Pentru acésta dar, noĭ trebue să li dăm numaĭ atâtea, câte credem că le vor putè eĭ pastrà în memorie. Fapte și întîmplărĭ multe și variate, ĭar date și nume proprie cât de puține, acésta place copiilor. Însă faptele și întîmplările trebue să fie ast-fel expuse, în cât copiiĭ să le asculte și să le învețe de plăcere, ĭar nu de silă. Date cronologice prea multe și nume proprie prea numeróse sunt ceva *sec și neplăcut* pentru copiĭ. Plăcut și atrăgĕtor pentru dînșiĭ sunt numaĭ faptele și întîmplările, fără însă a nesocotì datele cele maĭ principale și persónele cele maĭ însemnate. Faptele și evenementele petrecute în timpurile cele maĭ vechĭ trebue să fie arătate într'un mod concis, dar lămurit, fără multe amănunțimĭ, și cu cât ne-

apropiem de present, cu atâta ele să fie desvoltate maĭ mult. Cu alte cuvinte, trecutul să serve a lămurí, treptat, presentul.

Nu este de ajuns a cunósce câte-va fapte culese isolate în acest câmp întins al Istorieĭ, nicĭ de a le unì între dînsele spre a formà o nomenclatură, în ordine, a datelor; acésta nu pune în joc de cât memoria copiilor. Ceea ce importă maĭ mult, și de care să ocupă școla prea puțin, este de a atrage asupra acestor fapte atențiunea și judecata copiilor. Cu alte cuvinte, făcêndu-ĭ să cunóscă faptele cele bune și cele rele, să-ĭ deprindem a judecà, ca pe cele dintăĭ să le imiteze, ĭar de cele din urmă, să se feréscă. Numaĭ ast-fel școla va puté să formeze, cu ajutorul Istorieĭ, ómenĭ moralĭ și ĭubitorĭ de dreptate și adevĕr, ómenĭ cu sentimente nobile și patriotice, ómenĭ cari să-șĭ sacrifice averea și vĭața lor pentru binele, fericirea și onórea patrieĭ.

Cunoscințile istorice nu trebue dar să se mărginéscă numaĭ în a învĕțà pe derost o serie de tablourì sinoptice, cronologice și altele, orĭ a recità o mulțime de nume proprie și de date. Noĭ trebue să dăm copiilor o idee clară asupra trecutuluĭ, ca apoĭ traversând secoliĭ, să fie în stare a urmà cursul natural al evenementelor și desvoltăriĭ némuluĭ românesc până în ḑiŭa de astă-ḑĭ.

Un gol simțitor, ce se află în manualele nóstre de Istorie, este că, în espunerea faptelor și desfășurarea evenementelor se vorbesce numaĭ despre per-

sóna Domnilor, nu și a altor bărbați, cari au lucrat póte, maĭ mult de cât Domniĭ, la rădicarea și mărirea patrieĭ. În adevĕr, a fost un timp, când *domnul erà ţara*; însă după ce poporul a început a avè consciință de sine, s'aŭ ivit în sînul sĕŭ barbați, cari aŭ întrecut pe domnĭ în fapte marĭ și patriotice. Barbați ca Gh. Lazăr, Mitropolitul Veniamin, I. Eliade, Gh. Asachi și alțiĭ nu trebue lasațĭ uĭtăriĭ; căcĭ dacă am ajuns unde suntem, muncĭĭ și devotamentuluĭ lor pentru țară, datorim cea maĭ însemnată parte. Cunoscênd faptele acestor barbațĭ, copiiĭ vĕd, că nu numaĭ cu sabia și deplomația îșĭ póte cine-va servì țara, dar și cu talentul sĕŭ, cu capacitatea sa, cu cunoscințile sale și cu devotamentul pentru binele comun.

În aceste lecțiunĭ de Istorie, am vorbit copiilor și despre aceste nume sfinte pentru némul românesc. Căcĭ numaĭ când fiiĭ Românieĭ vor cunósce pe aceĭ barbațĭ, cari în mijlocul împrejurărilor celor maĭ grele, aŭ sciut a lucrà cu atâta hărnicie și devotament la rădicarea patrieĭ, din trista stare în care se aflà, numaĭ atuncĭ dic, se vor inspirà și eĭ, și se vor sacrificà pentru scumpa nóstră țară!

În munualul, cu care mĕ presint înaintea d-vóstre, am căutat, pre cât mĭ-a fost cu putință, să îndeplinesc tóte condițiunile spuse până aicĭ. Dacă am reușit saŭ nu, voĭ mĕ vetĭ judecà.

Autorul.

PARTEA I.

Din vremile cele maĭ vechĭ până la întemeerea Munteniei și Moldoveĭ.

ROMÂNIĬ.

Țara, în care locuim noĭ, se numesce *România*, pentru că cea maĭ mare parte a locuitorilor, ce trăesc în ea, sunt *Românĭ*. Românĭ sunt, nu numaĭ în România, dar și în Basarabia, Bucovina, Transilvania, Maramureș, Temișana, Crișana si chĭar peste Dunărea.

Fie-care om are bunii și strĕbunii sĕĭ din cari se trage, și se intereséză ca să cunóscă, cine aŭ fost eĭ. Tot asemenea și fie-care popor saŭ nație din lume are strĕbunii sĕĭ din care se pogóră, și cari aŭ despărut demult de pe fața pămîntuluĭ; căcĭ popórele ca și ómenii, se nasc saŭ se forméză, trăesc și mor, lăsând în locul lor alțĭ urmașĭ.

Noĭ Românii suntem pogorîtorĭ dintr'un popor fórte vestit, care a trăit demult pe fața pămîntuluĭ. Acest popor se numĭa *Romanĭ*. Frațĭ cu noĭ, cari se trag tot din Romanĭ, maĭ sunt și Italienii, Francesii, Spaniolii și Portogesii. Așa dar, aceste cincĭ nații

sunt surorĭ între dînsele, pentru că tóte se trag din Romanĭ.

Un om nu-şĭ póte cunósce istoria sa şi a némuluĭ sĕŭ, până ce maĭ întăĭ nu va cunósce istoria strĕbunilor sĕĭ. Tot asemenea este şi cu o naţie. Prin urmare, şi noĭ Românii, dacă voim să cunóscem istoria némuluĭ nostru, trebue ca maĭ întăĭ să cunóscem pe strĕbuniĭ noştri Romanĭ.

1.

ROMANIĬ.

În vremile de demult, a fost pe lume o împĕrăţie fórte mare şi puternică. Ea se numĭa *împĕrăţia Romanilor*. Împĕrăţie aşà de întinsă n'a fost de când e lumea.

Romaniĭ erà un popor care-şĭ trăgea începutul sĕŭ de la o cetate mare, numită *Roma*, ce este şi astă-ḑĭ în Italie, o ţară care vine spre méḑă-ḑi-apus de la noĭ. Acéstă cetate a fost întemeétă de către doĭ fraţĭ, *Romul şi Rem*, cu 750 anĭ înainte de nascerea Domnuluĭ nostru Isus Cristos. De la numele luĭ Romul, s'a numit şi cetatea *Roma*; ĭar locuitoriĭ, cari s'aŭ aşeḑat în ea, s'aŭ numit *Romanĭ*. Romaniĭ eraŭ nişte ómenĭ vitejĭ, nelenevoşĭ, cumpĕtaţĭ în mâncare şi bĕutură, cinstiţĭ, iubitorĭ de dreptate şi adevĕr, şi maĭ pre sus de tóte bunĭ patrioţĭ. Eĭ, la început, cam la vre-o 240 de anĭ, s'aŭ cârmuit de către nişte cârmuitorĭ numiţĭ *Regĭ*, cari eraŭ puşĭ pe

vĭață. Regĭ aŭ avut Romanii șepte. Cel întăĭ a fost *Romul*.

În timpul celor dintăĭ șese regĭ, poporul roman s'a luptat cu tóte popórele de prin prejur, pe care le-aŭ supus, întinḑêndu-șĭ ast-fel domnia din-ce-în-ce maĭ mult. Cel de al șeptelea rege se făcuse lacom, mândru, lenevos și ĭubitor de lucs. El numaĭ erà un părinte al poporuluĭ, precum trebue să fie un stăpânitor, ci se făcuse un tiran asupritor. Romanii, cari nu puteaŭ să suferă în capul lor pe un asemenea om, îl dădură jos din domnie, și hotărîră să numaĭ pue regĭ, cari să-ĭ cârmuéscă.

După ce Romanii alungară din domnie pe cel de al șeptelea rege, schimbară forma ocârmuiriĭ, adică alegeaŭ în fie-care an câte doĭ barbațĭ înțelepțĭ și curagĭoșĭ, cari să-ĭ cârmuéscă. Acești barbațĭ se numĭaŭ *Consulĭ*. Eĭ cârmuĭaŭ țara cu ajutorul uneĭ adunărĭ de ómenĭ bătrânĭ numițĭ *Senatorĭ*. Dacă consuliĭ se purtaŭ bine în anul întăĭ, eraŭ aleșĭ și pe alt an; ĭar de nu, îĭ dădeaŭ afară și alegeaŭ alțiĭ, așà că consuliĭ eraŭ nevoițĭ să se pórtă bine, ca să pótă domnì maĭ mulțĭ anĭ. Ast-fel de ocârmuire alésă de cătră popor, din sînul sĕŭ, se numesce *Republică*. Republica romană a ținut maĭ multe vécurĭ.

În timpul republiciĭ, poporul roman voĭnic și rĕsboĭnic, a bătut și supus maĭ întăĭ pe tóte popórele din Italia, după aceea pe cele vecine eĭ, în urmă pe tóte cele ce întâlnĭa în calea sa, întinḑêndu-șĭ ast-fel stăpânirea maĭ peste tótă lumea cunoscută pe atuncĭ.

Pe la anul 31 înainte de Cristos, unul dintre consulĭ numit Octavian, nu voì să maĭ lase stăpânirea din mână, și se făcù împĕrat. De acum forma cârmuiriĭ Romanilor se schimbâ din republică în împĕrăție. În timpul împĕratuluĭ Octavian Aŭgust, se născù și Domnul nostru Isus Cristos.

Dintre împĕraţĭ, uniĭ fură bunĭ, ĭar alţiĭ rĕĭ. Între ceĭ bunĭ a fost și unul numit *Traian*. Acest împĕrat ne-a adus pe noĭ în ţările, în care ne aflăm și până astă-ḑĭ.

2.

ÎMPĂRŢIREA ȘI STRICAREA ÎMPĔRAŢIEĬ ROMANILOR.

Pe la anul 395 după Cristos, împĕrația Romanilor se întinsese atât de mult, în cât împĕratul de la Roma nu putea să o stăpânéscă pe tótă, pentru acésta eĭ aŭ împărţit-o în douĕ : *împĕraţia de apus* cu capitala Roma și *împĕraţia de rĕsărit* cu capitala Constantinopol. Constantinopolul este un oraș, ce vine astă-ḑĭ în Turcia, și s'a făcut de cătră împĕratul Constantin cel Mare, de la care și-a luat și numele.

După împărţirea împĕraţieĭ, puterea Romanilor a început a scădè din ce-în-ce maĭ mult. Împĕraţĭ nu se maĭ puneaŭ dintre barbaţiĭ ceĭ maĭ înţelepţĭ și maĭ curagĭoșĭ, ci dintre ceĭ cari dădeaŭ maĭ marĭ lesĭ soldaţilor. Voința poporuluĭ nu maĭ erà ţinută în sa-

mă, ci soldațiĭ puneaŭ pe cine voĭaŭ eĭ împĕrațĭ. Dar și Romaniĭ, amestecându-se cu strĕiniĭ, acum se departară de la vĭața lor cea cumpĕtată și uĭtaseră obiceĭurile cele simple. Lucsul, lenea și desfrânarea, ce le vedeaŭ la strĕinĭ, începură a le urmà și eĭ.

Barbariĭ * vĕḑênd că Romaniĭ nu maĭ sunt uniți între dînșiĭ, și prin urmare nu maĭ aŭ acea putere, pe care o aveaŭ maĭ înainte, năvăliră din tóte părțile asupra împĕrațiilor, și o stricară maĭ întăĭ pe cea de apus și apoĭ pe cea de rĕsărit. Pe ruinile acestor împĕrățiĭ se rădicară o mulțime de țărĭ nouĕ, care sunt și până astă-ḑĭ în Europa, Asia și Africa.

Romaniĭ aŭ fost păgânĭ până în timpul luĭ Constantin cel mare. Acest împĕrat s'a creștinat el maĭ întăĭ, și după dînsul se creștină tot poporul.

Romaniĭ aŭ putut să ajungâ la cel maĭ înalt grad de putere, numaĭ prin tăria lor de suflet. Așà, se spune, că un Roman numit Mucius Scevola, fiind prins de cătră dușmanĭ într'un rĕsboĭu și punêndu-i-se cârbunĭ aprinșĭ în mână, ca să spue numĕrul oștirilor romane, el a suferit de ĭ-a ars mâna de tot, dar n'a spus nimic dușmanilor. Un general, numit Regulus, de asemenea fiind prins într'un rĕsboĭu, dușmaniĭ ĭ-aŭ ḑis că-ĭ vor da libertate, dacă va face pace rușinósă pentru patria sa ; el însă a primit maĭ bine să fie ucis, de cât să îndeplinéscă cererea dușmanilor. Un alt Roman, numit Cincinatus, care erà un simplu plu-

* Sub nume de barbarĭ se înțelege niște popóre, care duceaŭ o vĭață aprópe sĕlbatică. Eĭ n'aveaŭ nicĭ o cultură. Ocupațiunea lor erà aceea de a umblà din loc în loc și de a rîpì bunurile altor popóre.

gar, respingênd cu bărbăția luĭ o navală de dușmanĭ, Romaniĭ voiră ca să-l facă rege. El însă nu primì, ci se întórse la plugul sĕŭ, dicênd că el a făcut ceea ce erà datoria fie-căruĭ Roman să facă.

Aceste fapte vrednice de laudă, și altele ca acestea, aŭ făcut pe Romanĭ nemuritorĭ. Pentru acésta, de și sunt maĭ multe sute de anĭ de când împĕrăția Romanilor s'a stîns de pe fața pămîntuluĭ, totușĭ limba lor, care se numesce *limba latină*, este întrebuințată și astă-dĭ pentru învĕțăturile cele maĭ înalte, de cătră toțĭ ómeniĭ ceĭ maĭ învĕțațĭ din lume. Ĭar cu legile lor, care pórtă nume de *Dreptul roman*, se cârmuesc și până astă-dĭ tóte țările cele maĭ de frunte.

3.

DACIĬ.

Țările, în care locuim noĭ Românii astă-dĭ, adică: România, Basarabia, Bucovina, Transilvania, Maramureșul, Crișana și Temișana, în vremele de demult, eraŭ locuite de cătră un popor numit *Dacĭ* și prin urmare și țările acestea se numĭaŭ *Dacia*. Daciĭ, la început, se îndeletniceaŭ numaĭ cu crescerea vitelor și n'aveaŭ locuințĭ statornice, ci umblaŭ din loc în loc căutând pășune pentru turmele lor. Maĭ pe urmă însă, începură a se îndeletnicì și cu lucrarea pămîntuluĭ, și atuncĭ fiind legațĭ de ogórele lor, îșĭ făcură bordee în pămînt și case de bîrne. Daciĭ eraŭ un popor vestit în rĕsbóe, cumpĕtat, cu obi-

ceĭurĭ simple și ĭubitorĭ de patria lor. Eĭ credeaŭ că sufletul omuluĭ nu móre. Acéstă credință îĭ făcea așà de curagĭoșĭ și desprețuitorĭ de crĭ-ce primejdie, în cât mergeaŭ la mórte cu mare bucurie, ca și cum porneaŭ într'o călătorie plăcută. Eĭ aŭ bătut pe Perșĭ, pe Grecĭ și chĭar pe Romanĭ de maĭ multe orĭ.

Romaniĭ îșĭ întinsese domnia lor până la Dunărea. Daciĭ, fiind neastâmpărațĭ, treceaŭ necontenit în partea dréptă a acestuĭ fluviŭ, sub un rege al lor numit *Boĭrebiste,* și făceaŭ marĭ stricăcĭunĭ popórelor supuse Romanilor. Împarațiĭ de la Roma trimiseră în maĭ multe rênduri oștĭ asupra Dacilor, însà fură bătute de cătră acest popor îndrăsneț.

După mórtea luĭ Boĭrebiste, Daciĭ s'aŭ desbinat între dînșiĭ, împărțindu-se în maĭ multe părțĭ, sub maĭ mulțĭ domnișorĭ. Atuncĭ Romaniĭ îĭ bătură în máĭ multe rênduri. Vĕḑênd acésta Daciĭ, se uniră ĭarășĭ cu toțiĭ, și aleseră de rege pe unul numit Dura. Dura, fiind prea tînĕr, nu se simțì în destul de vrednic, ca să se lupte cu Romaniĭ; pentru acésta se lăsâ singur de domnie. Atuncĭ Daciĭ aleseră de rege pe *Decebal*, cel maĭ înțelept și cel maĭ curagĭos dintre eĭ.

4.

DECEBAL, REGELE DACILOR.

Decebal erà un general fórte iscusit și vitéz în rĕsbóe. Pe timpul pe când s'a făcut el rege, la Roma împĕrăția Domițian. Acesta erà un împĕrat molatic

și lenevos ; tótă vĭața sa și-o petrecea în trîndăvie și fapte urîte. La rĕsboĭu nu mergea el singur, ci trimitea pe generaliĭ sĕĭ.

Decebal, cum se făcù regĕ, se pregătì de óste, și trecênd în partea dréptă a Dunăriĭ, care pe atuncĭ se numĭa *Mesia,* bătù pe Romaniĭ, cari locuĭaŭ acolo. Domițian, auḑind de acésta, trimise în douĕ rênduri, pe doĭ generalĭ, ca să-l pedepséscă ; însă eĭ fură cumplit bătuțĭ de către Decebal. Domițian se hotărî atuncĭ se mérgă el în persónă asupra Dacilor ; dar ajungênd în Mesia se puse la petrecerĭ, și trimise în Dacia pe generalul *Julian.* Acesta bătù pe Dacĭ la locul numit *Tape*, ce erà prin Temișana de astă-ḑĭ, și plecâ chĭar în contra capitaleĭ lor *Sarmisagetusa*, ce erà așeḑată pe rîul *Sargeţiu* din Transilvania. Decebal însă înșelâ pe Iulian. El puse de tăè copaciĭ dintr'o pădure, lăsând trunchĭurile la mărimea unuĭ stat de om. Îĭ îmbrăcâ cu haĭne soldățescĭ și le puse arme, așà că de departe, se părea că este o armată fórte numerósă. Iulian se spăriè, și se întórse înapoĭ. In timp ce se petreceaŭ acestea la Dunărea, aŭ venit cu rĕsboĭu asupra Romanilor un popor numit Marcomanĭ. Acum Domițian este silit să trimită niște solĭ la Decebal, ca să céră pace. Decebal făcù pace, dar cu condițiunile acestea : Domițian să plătéscă tribut Dacilor, să li dee ómenĭ învĕțațĭ, cari să-ĭ civilizeze și meșterĭ pentru făcut cetățĭ. Domițian primì acéstă pace rușinósă și se întórse la Roma. Ajungênd aicĭ, el

se lăudâ că a bătut pe Dacĭ, numaĭ fiind-că sunt ómenĭ sĕracĭ, li dă o sumă de banĭ pe fie-care an. Romanĭĭ însă sciĭau ce a pățit el, și pentru acésta se rugaŭ luĭ D-ḑeŭ, ca să-ĭ scape de un împĕrat, care adusese o rușine așà de mare asupra capuluĭ lor. Dar acéstă rușine ținù numaĭ până când se făcù împĕrat Trăian.

5.

TRAIAN, ÎMPĔRATUL ROMANILOR.

Marcu Ulpiu Traian a fost unul din ceĭ maĭ însemnațĭ împĕrațĭ aĭ Romanilor. El nu erà de ném împĕrătesc, ci se trăgea dintr'o veche familie italiană, și se născuse în Ispania. Traian, de tînĕr, întrâ în armată ca simplu soldat ; însă prin curajul, vitejia și agerimea mințiĭ sale ajunse ofițer, maĭ pe urmă general și în sfârșit împĕrat. El erà un om înalt la statură, frumos la trup, blând la vorbă, ager la minte și meșter la rĕsbóe.

Pe când Traian erà general, la Roma împărăția un împĕrat bătrân numit Nerva. Nerva n'avea copiĭ. El dar se gândì mult pe cine să lase urmaș la împĕrăție. Gândul luĭ se oprì atuncĭ la Traian, despre acăruĭa vitejie și fapte de laudă, se dusese vestea în tótă împĕrația. Îl luâ dar ca fiŭ de suflet și-lŭ lăsâ urmaș la împĕrație.

Pe la anul 98 după Cristos, murì bătrânul Nerva, și se făcù împĕrat bravul Traian. Mare bucurie

simțiră toțĭ Romanii, când se suì pe tron Traian. Și în adevĕr că aveaŭ dreptate să se bucure! Traian și ca ofițer, și ca general, ba și ca împĕrat, în orĭ-ce rĕsbóe, se bătea deavalma cu ostașiĭ sĕĭ. El cunoscea pe nume pe toțĭ voĭniciĭ sĕĭ, și în rĕsbóe, când li ḑicea câte-un cuvînt, eĭ maĭ bine se vâraŭ la mórte, de cât să rămîe rușinațĭ înaintea bunuluĭ lor împĕrat! El ĭubĭa pe ómeniĭ ceĭ învĕțațĭ, ceĭ harnicĭ și ceĭ curagĭoșĭ în rĕsbóe. De ceĭ sĕracĭ și neputincĭoșĭ încă avea milă! Ca vre-un milion de ómenĭ de aceștia, se țineaŭ cu darurile luĭ. Ș'apoĭ Traian nu îngrijà de ómenĭ ca să aĭbă numaĭ cu ce să trăéscă, ci li făcea și școlĭ ca să se lumineze la minte fie-care și să cunóscă binele și rĕul, ca să nu-ĭ înșele ceĭ șireți și rĕĭ la inimă! El ĭubĭa fórte mult dreptatea; și când se plângea la dînsul vre-un om, care erà asuprit, el numaĭ de cât îĭ făcea dreptate. El voĭa ca lege să fie lege, și pentru ceĭ marĭ ca și pentru ceĭ micĭ, pentru ceĭ bogațĭ ca și pentru ceĭ sĕracĭ.

Uniĭ împĕrațĭ și domnĭ, la început, se arată bunĭ, dar după ce capĕtă stăpânirea bine în mână, să te feréscă D-ḑĕŭ cât de rĕĭ se fac! Traian n'a fost din numĕrul acestora. El a fost tot bun până la capĕtul domnieĭ sale. Pentru acésta, când a murit, plângeaŭ după dînsul toțĭ: barbațĭ, femeĭ și copiĭ, ca și cum ar fi perdut pe cel maĭ bun părinte al lor!

6.

Luptele luĭ Traian cu Dacĭĭ.

Traian, de îndată ce se făcù împĕrat, se gândì cum să scape pe Romanĭ de rușinea, ce o adusese Domițian asupra capuluĭ lor, de a plătì tribut Dacilor. Doĭ anĭ se pregătì de luptă. Și când Decebal trimise solĭ la Traian ca să-ĭ plătéscă tributul, acesta li arătâ sabia și li ḑise: »De astă-ḑĭ înainte, Romani vĕ vor da, în loc de aur și argint, ascuțitul săbiilor și vârful săgeților.« Solĭĭ Dacilor, înturnându-se a casă, spuse luĭ Decebal rĕspunsul luĭ Traian. Auḑind Decebal rĕspunsul cel îndrăsneț, se înfuriè grozav. El strânse în grabă pe toțĭ căpitaniĭ sĕĭ și li ḑise: »Romaniĭ nu maĭ voesc să ne plătéscă tribut. La arme cu toțiĭ! Să-ĭ înfrângem și să-ĭ supunem ĭarăș!«

În anul 101 după Cristos, Traian plecâ, în fruntea uneĭ oștirĭ fórte marĭ, în contra Dacilor. Ajungênd în Mesia, puse de se arùncâ maĭ întăĭ podurĭ de plute pe Dunărea, și apoĭ dete poroncă oștirilor de a trece în Dacia. Daciĭ aù încercat ca să se împotrivéscă la trecerea Romanilor, însă fiind respinșĭ, se retrase în locurile lor cele strâmte. Decebal trimise atuncĭ niște solĭ la Traian, dintre Daciĭ ceĭ maĭ de jos, ca să céră pace. Traian nicĭ n'a vrut să-ĭ vadă, ci a poroncit oștirilor să mérgă înainte. Lupta se începù cu mare furie între Romanĭ și Dacĭ, în tóte părțile. Sângele curgea ca părîele și câmpiile eraŭ pline de cadavre, atât de ale Dacilor cât și de ale Romanilor. Se lup-

taŭ amarnic Romanii, dar și Dacii nu se lasaŭ mai pe jos. În sfârșit, Romanii înving pe Daci în trei rênduri. Cu tóte acestea, Dacii făcură așà de mare rĕŭ Romanilor, că nu li mai ajungeaŭ pânză ca să lege ranele celor râniți în luptă. Atunci bunul Traian își rupse cămășele sale, și le dete ca să lege ranele soldaților. Ofițerii săi, vĕḑêndu-l, făcură și ei tot așà.

Decebal vĕḑêndu-se biruit de către Romani, trimise la Traian niște solii dintre Dacii cei mai însemnați, cu mânele legate la spate ca niște robiți, ca să céră pace. Traian nu voi să-i priméscă nici pe acești, ci poroncì oștirilor să mérgă înainte. Aŭ mers Romanii înainte până aŭ ajuns sub zidurile cetății Sarmisagetuza. Acolè ei mai bătură încă o-dată pe Daci. Acum Decebal vĕḑênd că nu e chip să scape de Romani, se duse el-însuși cu capitanii săi, și căḑênd în genunchi înaintea lui Traian, îl rugâ ca să facă pace. Traian se învoì ca să încheie pace, însă cu aceste condițiuni: Dacii să plătéscă, pe viitor, tribut Romanilor, să înapoéscă toți învĕțații și meșterii dați de către Domițian, să strice cetățile de pe Dunărea, să nu facă rĕsboïu nici pace fără învoirea Romanilor, și Decebal să trimită niște Daci, dintre cei mai însemnați, la sfatul bătrânilor din Roma, cari să spue că Dacii aŭ fost bătuți de către Traian. Decebal primì tóte aceste condițiuni și făgăduì că le va urmà întocmai. Iar Traian, după ce a supus pe Daci, se înturnâ la Roma. Acoló îi eșì înainte tot

poporul, barbați și femeĭ, tinerĭ și bătrânĭ, cari-l primiră cu strigăte de bucurie și cu laude nespuse.

Decebal primì condițiunile impuse de cătră Traian, numaĭ pentru ca să pótă scăpà de Romanĭ și să-ĭ vadă eșiți din țara sa. El nu erà un domn de aceĭa, care să pótă suferì mult timp rușinea; căcĭ el știĭa că un stăpânitor este dator să se lupte până la mórte pentru apărarea țăriĭ sale. Îndată ce Traian eșì din Dacia cu oștirea sa, Decebal, în loc să strice cetățile de pe Dunărea, le întărì pe cele stricate, maĭ făcênd și altele din noŭ. Pe lângă acésta, se unì și cu popórele dușmane Romanilor, îndemnându-le să se rescóle cu rĕsboĭu asupra lor. Romaniĭ din Mesia făcură cunoscut luĭ Traian tóte mișcările Dacilor.

Auḑind Traian de pregătirile luĭ Decebal se înfuriè așa de tare pe Dacĭ, încât se hotărî să mérgă asupra lor cu o oștire mult maĭ mare de cât întăĭ, să-ĭ stărpéscă de pe fața pămîntuluĭ și să li supue țara. Decĭ în anul 104 după Cristos, plecâ cu o oștire de 300000 ómenĭ asupra Dacieĭ.

Ajungênd la Dunărea, Traian trecù o parte din oștirea sa în Dacia, ca să păzască malul stâng al fluviuluĭ. După acésta, însărcinâ pe un arhitect saŭ meșter vestit, numit Apolodor, ca să facă un pod de pétră peste Dunărea, maĭ în jos de locul unde se află astă-ḑĭ Turnu Severinuluĭ. Acest pod erà așeḑat pe 20 de stâlpĭ, cari se vĕd și acum când scade Dunărea. Lucrarea poduluĭ ținù un an de ḑile. Decĭ

în anul 105 după Cristos, Traian trecù cu tótă oștirea sa în Dacia. O luptă grozavă se încinse între amândouĕ părțile. Atât Romanii cât și Dacii se luptaŭ ca niște leĭ. Mult timp a fost biruința nehotărîtă; dar însfârșit, Dacii fură bătuți pretutindene. Decebal vĕḑênd că nu póte învinge pe Romani cu armele, se încercâ să-ĭ învingă prin înșălăcĭune.

În armata romană, erà un general vestit numit *Longin*. Pe acest general îl ĭubĭa fórte mult Traian, pentru curajul și vrednicia sa. Decebal, aflând despre acésta, trimise pe niște Daci la Longin, ca să-l poftéscă să vină până la dînsul, spre a vorbì despre pace. Longin se încreḑù în vorbele daculuĭ și se duse la el. Decebal cum îl vĕḑù în mâna sa, îl puse la închisóre, și trimis rĕspuns luĭ Traian, ca orĭ să se ducă din țară, orĭ de nu, el va omorî pe Longin. Acum Traian se aflà în mare încurcătură! El nu sciĭa ce să facă! Atuncĭ Longin, spre a scapà pe împĕratul sĕŭ de rușinea de a se întórce înapoĭ fără nicĭ-o isbândă, îĭ trimise rĕspuns, prin un soldat roman, să nu facă pace, căcĭ el are de gând să se omóre singur.

Traian, înfuriat asupra luĭ Decebal, plecâ cu oștirea spre capitala Dacieĭ. Când Romaniĭ ajunseră aprópe de cetate, ce se vadă!... Capul luĭ Longin înfipt în vêrful uneĭ prăjinĭ de pe zidurile Sarmisagetuseĭ! Vĕḑênd această grozăvie, eĭ se aruncă cu o furie neauḑită asupra cetățiĭ. Uniĭ razimă scărĭ de zidurĭ și întră în lăuntru, alțiĭ sfarmă zidurile cetățiĭ. Întrațĭ în lăuntru se începe un măcel înfricoșat între

Dacĭ și Romaaĭ. În sfârșit, Romanĭĭ înving și acum. Decebal vĕḑênd că n'are să pótă scăpà din mânile Romanilor, s'a lasat în vêrful săbieĭ sale și s'a ucis singur. Parte din generaliĭ și Daciĭ ceĭ maĭ însemnațĭ făcură ca împĕratul, ĭar alțiĭ bĕură otravă. Daciĭ, câțĭ aŭ maĭ scăpat viĭ, parte s'aŭ ascuns prin codriĭ și crăpăturile munților, ĭar parte aŭ fugit în alte țărĭ; ast-fel că țara a rĕmas maĭ de tot pustie. Acum Traian a maĭ mărit împĕrația Romanilor, maĭ adăugênd pe lângă dînsa și țara Dacilor.

7.

COLONISAREA DACIEĬ.

Când dintr'o țară, care are mulțĭ locuitorĭ, se strămută parte din aceĭ locuitorĭ în altă țară, care are maĭ puținĭ, atuncĭ locuitoriĭ strămutațĭ se numesc *coloniștĭ*; ĭar așeḑarea lor, în țară cea nouă pentru dînșiĭ, se numesce *colonisare*.

Traian vĕḑênd că Dacia a rĕmas fără locuitorĭ, și că este o țară frumósă și îmbelșugată, a adus coloniștĭ de prin Italia și alte părțĭ ale împĕrățieĭ și ĭ-a așeḑat în ea. Așeḑêndu-se coloniștiĭ în Dacia, Traian a îngrijit de dînșiĭ ca și cum un părinte îngrijesce de fiĭ sĕĭ. A așeḑat în țară două legióne de oștirĭ, care să apere pe coloniștĭ de barbariĭ, ce puteaŭ să-ĭ supere. Și pentru ca să nu li pară rĕŭ coloniștilor că aŭ venit în Dacia, aŭ făcut o mulțime de lucrurĭ bune și folositóre. Așà, a făcut drumurĭ

aşternute cu pétră, temple saŭ bisericĭ, şcolĭ, băĭ, cetăţĭ, teatre, s. a. l. Cetatea Sarmisagetuza, care fusese stricată îu timpul rĕsboĭuluĭ, a făcut-o maĭ mare şi maĭ frumósă numind-o *Ulpia-Traiana-Augusta*, hotărînd ca şi în viitor, tot ea să fie capitala Dacieĭ. Şi fiind-ca Dacia erà apĕrată despre nord şi vest de munţiĭ Carpaţĭ, ĭar despre sud avea pe Mesia, pe când despre ost n'avea nicĭ-o apĕrare, a făcut în acea parte, pe unde vine Basarabia de astă-dĭ, douĕ valurĭ marĭ de pămînt amestecat cu petre. Aceste valurĭ aveaŭ vre-o cincĭ metri înălţimea, ĭar lăţimea, şi maĭ mult. Printre aceste valurĭ a pus soldaţĭ de pază, ĭar pe délurile cele maĭ marĭ a făcut turnurĭ înalte, de unde să se pótă vedé de departe, când vor venì barbariĭ. Şi ast-fel, Traian a făcut din Dacia una din ţările cele maĭ frumóse stăpânite de cătră Romanĭ.

Coloniştiĭ din Dacia se cârmuĭaŭ de cătră un cârmuitor pus de cătră împĕratul de la Roma. Acel cârmuitor se numĭa *Pro-consul* şi şedea în Ulpia-Traiana-Augusta.

Daciĭ. cari s'aŭ fost ascuns prin crăpăturile munţilor şi prin fundul codrilor, vĕdênd că vremurile s'aŭ liniştit şi că Romaniĭ nu maĭ caută să li facă rĕŭ, aŭ început a eşì unul câte unul şi a se amestecà cu Romaniĭ. Şi fiind-că aceştia eraŭ acum stăpânĭ în ţară, Daciĭ aŭ fost nevoiţĭ a învĕţà şi eĭ să vorbéscă limba latină, pe care o vorbĭaŭ coloniştiĭ. Însă şi Romaniĭ aŭ luat multe vorbe de la Dacĭ, care nu le aveaŭ în limba lor. Ast-fel s'a făcut o amestecătură

între Romanĭ și Dacĭ, și din acea amestecătură s'aŭ format un noŭ popor, care este *poporul român* de astă-dĭ.

8.

DACIA SUB ROMANĬ.

Cât timp a trăit împĕratul Traian, coloniștiĭ din Dacia aŭ petrecut bine în țara lor cea nouă; căcĭ el se îngrijía de dînșiĭ ca un părinte de copiiĭ sĕĭ. Însă, după ce murì bunul Traian, fericirea lor se schimbâ în suferinți.

După mórtea luĭ Traian, a urmat la împĕrăție vĕrul sĕŭ Adrian. Acum barbariĭ dinspre rĕsărit, nemaĭ avênd frică de Adrian, cum aveaŭ de Traian, aŭ început să năvăléscă în Dacia. Adrian îĭ bătù și-ĭ alungâ de maĭ multe orĭ; dar eĭ năvălĭaŭ necontenit. Atuncĭ el se hotărì să lase Dacia și pe coloniștĭ în mâna barbarilor.

Prietiniĭ și generaliĭ sĕĭ însă îĭ dise, că e pĕcat să lase atâța Romanĭ în mâna barbarilor, și să părăsască o țară pentru cuprinderea căreĭa, Traian varsase mult sânge și cheltuise mulțĭ banĭ. Adrian ascultând aceste sfaturĭ înțelepte, nu părăsì Dacia, dar îĭ făcù un alt rĕŭ. El stricâ podul cel făcut peste Dunărea de cătră Traian, care legà Dacia cu împĕrăția cea mare a Romanilor. Acum când năvălĭaŭ barbariĭ în Dacia, oștirile romane, care eraŭ în Mesia, nu puteaŭ trece repede fluviul, ca să ajute pe coloniștĭ.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Între acestea, împĕrația Romanilor se slăbise fórte mult, din pricina voitorilor de domnie. Impĕrații se schimbaŭ necontenit, și acel care erà împĕrat n'avea timp ca să caute de trebile împĕrăției, ci se luptà cu aceĭ ce voĭaŭ să-l dea jos și să-ĭ iea locul. Barbariĭ dinspre rĕsarit, vĕdênd certele dintre Romanĭ și slăbirea lor, începurà a năvălì tot maĭ tare asupra împĕrăției. Și fiind-că cea întăĭ țară a împĕrăției, din calea barbarilor, erà Dacia, asupra eĭ aŭ început să năvăléscă maĭ întăĭ.

Ast-fel, pe la anul 270 după Cristos, barbariĭ, și maĭ ales soĭul acela, care se numĭaŭ *Goți* saŭ Nemțiĭ de astă-dĭ, începură să năvăléscă cu atâta furie, în cât împĕratul de pe-atuncĭ, Aurelian, se hotărî să părăsască cu totul Dacia. El dar, luâ oștirile, care eraŭ de pază, stăpânirea și toțĭ slujbașiĭ, și-ĭ strămutâ pe malul drept al Dunăriĭ, în Mesia. Aurelian dise și coloniștilor să trécă Dunărea, căcĭ el nu póte să-ĭ maĭ apere. Ceĭ maĭ bogațĭ dintre coloniștĭ, cari aveaŭ avere și puteaŭ trăì orĭunde, se strămutară în Mesia; ĭar ceĭ maĭ sĕracĭ și totodată ceĭ maĭ mulțĭ, nu voiră să se deslipéscă de ogórele lor, ci rĕmaseră tot în Dacia. Acum Mesia fu numită *Dacia Aurelianà*, spre a se deosebì de Dacia luĭ Traian.

Strĕmoșiĭ noștri, vĕdêndu-se părăsițĭ de cătră împĕrăția-mamă, se gândiră cum să facă spre a putè *hălăduì* de barbarĭ. Atuncĭ se hotărîră să fugă din calea lor și să se adăpostéscă prin munțĭ și codri

pe unde barbariĭ nŭ-ĭ puteaŭ găsì, nicĭ nu puteaŭ strĕbate cu uşurinţă. Acum toţĭ munţiĭ eraŭ plinĭ de Romanĭ. Dar ceĭ maĭ mulţĭ Romanĭ, se retrăsese între Dunărea, Olt şi Carpaţĭ până în valea Haţeguluĭ din Transilvania, de asemenea prin Fagaraş şi Maramureş. Acolò eĭ trăĭaŭ în cete, îşĭ alegeaŭ dintre dînşiĭ cârmuitorĭ şi ostaşĭ, şi vĭeţuĭaŭ şi eĭ cùm puteaŭ de astă-ḑĭ până mâne, ocupându-se cu lucrarea pămîntuluĭ şi creşterea vitelor. Odată părăsiţĭ de împĕrăţia-mamă, strĕmoşiĭ noştri îşĭ schimbară şi numele din acel de Romanĭ, în acel de *Românĭ*. Eĭ aŭ stat în munţĭ tot timpul cât a ţinut năvălirea barbarilor, adică la vre-o mie de anĭ, şi apoĭ aŭ eşit ĭarăşĭ la câmpiĭ şi la şesurĭ.

Uniĭ dintre împĕraţiĭ, ce aŭ urmat după Aurelian, îşĭ maĭ aduceaŭ aminte câte-o-dată de Dacia şi de coloniştĭ. Eĭ veniaŭ cu oştirĭ, alungaŭ pe barbarĭ câte un rĕstimp; însă n'aŭ putut să o scótă cu desevârşire din mâna lor. Între aceştĭ împĕraţĭ a fost şi unul numit Constantin cel mare.

Constantin cel mare primì religiunea creştină, dinpreună cu mama sa Elena. După dînsul se creştinară toţĭ supuşiĭ din împĕrăţia sa. El vĕḑênd că Roma este prea la marginea împĕrăţieĭ, făcù o altă capitală maĭ la miḑloc, lângă Marea Négră, numind-o *Roma nouă*, ĭar maĭ pe urmă *Constantinopol*.

Constantin, apropiindu-se de Dacia, venì cu oştirĭ în ajutorul Românilor de aicĭ. El bătù pe Goţĭ şi-ĭ alungâ, luând ĭarăşĭ Dacia sub stăpânirea Roma-

nilor. Și fiind-că toțĭ supușiĭ din împĕrăție eraŭ acum creștinĭ, se creștinară și strĕmoșiĭ noștri. Eĭ dar primiră noua religiune, scrisă și vorbită în limba latină. După mórtea luĭ Constantin, Dacia fu deslipită ĭarășĭ de împĕrăție.

9.

NĂVĂLIREA BARBARILOR.

HUNIĬ — SLAVIĬ — BULGARIĬ.

Multe soĭurĭ de barbarĭ aŭ maĭ năvălit asupra Dacieĭ, după ce a fost părăsită de cătră împĕrăția-mamă. Însă uniĭ, numaĭ aŭ trecut pe aicĭ, alțiĭ aŭ fost bătuțĭ și nimicițĭ saŭ de cătră Românĭ saŭ de cătră alțĭ barbarĭ venițĭ peste dînșiĭ. Aceĭa însă, cari aŭ venit maĭ de-a-dreptul în atingere cu Românii, așeḑêndu-se pintre dînșiĭ saŭ pe la marginile țărilor lor, aŭ fost: *Huniĭ*, *Slaviĭ*, *Bulgariĭ*, *Ungurii* și *Tatariĭ*.

Huniĭ aŭ fost cel maĭ cumplit soĭu de barbarĭ. Eĭ aŭ venit din Asia pe la anŭl 300 și s'aŭ revarsat, ca un potop asupra Europeĭ. Dinaintea lor fugĭau popórele care încotro puteaŭ, așà eraŭ de înfiorătorĭ. Cine-va se speria numaĭ uĭtându-se la dînșiĭ. Eĭ aveaŭ capul mare, trupul scurt. ĭar brațele și picĭórele puternice. Barbă nu purtaŭ de loc, pentru că de micĭ copi li se tăea obrajiĭ cu un fer, spre a împedicà creșterea pĕruluĭ. Hrana lor erà lapte și carne crudă. Și pentru ca carnea să se maĭ frăgeḑască, o

purtaŭ cât-va timp sub șelele cailor. Eĭ umblaŭ îmbrăcațĭ cu niște cămeșĭ de lână, peste care aruncaŭ peĭ crude de animale. Odată ce hunul îmbrăcà o haĭnă, nu o maĭ lepadà până ce nu se rupea maĭ de tot. Pentru acésta eĭ eraŭ tórte murdarĭ. Încălțămintele lor fiind de tot rele, eraŭ siliți să-șĭ petrécă tótă viața călarĭ, ĭar pe femeĭ și copiĭ îĭ purtaŭ în căruțe. Armele lor eraŭ săgețele. În luptă se aruncaŭ ca niște turbațĭ, și scoteaŭ niște țipete așà de înfiorătóre, în cât vărĭaŭ în grósă pe aceĭ cu cari se băteaŭ.

Noroc că acești barbarĭ numaĭ aŭ trecut prin Dacia, fără a se oprì în ea. Eĭ, după ce cutreerară maĭ tótă Europa, veniră de se aședară dincolo de Tisa, în Panonia, unde formară o împărăție fórte puternică, sub un cap al lor numit *Atila*, căruĭa ómeniĭ ĭ-aŭ dis: «bicĭul luĭ D-deŭ.» După mórtea luĭ Atila, fiiĭ seĭ se luară la luptă între dînșiĭ. Atuncĭ vin asupra Hunilor alte popóre, care-ĭ bat și-ĭ împrăștie.

Slavii, venind în Dacia, s'aŭ aședat prin părțile cele câmpene ale eĭ, care eraŭ deșarte de locuitorĭ. Aicĭ negăsind pe nimenĭ, care să le spue numele rîurilor și ale locurilor, lĭ-aŭ dat nume de la dînșiĭ, precum: Bistrița, Ialomița, Dâmbovița, Ilfov, Jijia, Slănic, Râmnic, Țecucĭu ș. a. l. Maĭ pe urmă, cea maĭ mare parte dintre dînșiĭ aŭ trecut peste Dunărea, ĭar ceĭ rămașĭ s'aŭ amestecat cu Românii, cari îĭ creștinéză, ba chĭar maĭ pe urmă îĭ românizază cu totul. Cu tóte că Slaviĭ s'aŭ făcut Românĭ, totușĭ strămoșiĭ

noștri aŭ luat maĭ multe cuvinte de la dînșiĭ, pre cum: gard, noroc, smântână, brad, slavă, spovedanie, precum și cele maĭ multe nume întrebuințate în agricultură, ca: plug, grapă, ogor, greblă, pârlog, pomostină, postoroncă, rĕscol, podhorniță, snop, clae, căpiță și altele. Așà se întâmplă cu ceĭ ce trăesc într'o casă: învață unul de la altul câte-ceva.

Bulgăriĭ, cari eraŭ tot un fel de Slavĭ, aŭ venit din Asia și s'aŭ așeḍat maĭ întăĭ în Rusia la anul 660, sub un Domn al lor numit Asparuh, fiul luĭ Cubrat; de acolò s'aŭ strămutat în Basarabia, și în sfârșit aŭ trecut Dunărea în Mesia, unde staŭ și până astăḍĭ în țara numită *Bulgaria*. Aicĭ, Bulgariĭ aŭ dat peste Românii strămutațĭ din Dacia de cătră Aurelian. Și fiind-că acolè erà pămînt de-ajuns, unde să steĭe și Românii și Bulgariĭ, eĭ nu numaĭ că nu s'aŭ apucat la luptă, dar încă s'aŭ unit împreună, și aŭ format o împĕrăție numită *împĕrăția Romăno-Bulgară*. Acéstă unire aŭ făcut-o eĭ maĭ mult, ca să fie maĭ tarĭ și să se pótă apĕrà în contra împĕraților grecĭ din Constantinopol. Căcĭ partea dinspre rĕsărit a împĕrățieĭ Romanilor a fost căḍut acum sub Grecĭ saŭ Bizantinĭ. În împĕrăția romăno-bulgară, împĕrațĭ eraŭ când dintre Românĭ, când dintre Bulgarĭ.

Când Bulgariĭ aŭ trecut în Mesia aŭ dat și peste frații lor, Slaviĭ. Slaviĭ însă eraŭ maĭ civilizațĭ, adică maĭ puțin barbarĭ, de cât Bulgariĭ. Acéstă civilisație o primiseră eĭ de la Românĭ. Și după

cum se întâmplă în totdeauna, ca un om deștept să pórte după cum vroesce el pe sute și miĭ de proștĭ; tot asemenea s'a întâmplat și cu Slaviĭ și Bulgariĭ. Slaviĭ, cu ajutorul unuĭ călugăr numit *Metodiu*, creștinéză pe Bulgarĭ; apoĭ cu ajutorul altuĭ călugăr numit *Ciril*, fac pe Bulgarĭ să-și lasă limba lor, și să vorbéscă limba *slavonă*. Acest călugăr a alcătuit un alfabet din litere latine și grecescĭ și a învețat pe Bulgarĭ a cetì și a scrie în limba slavonă. Acest alfabet se numesce și până astăḑĭ *alfabetul cirilic*. Și fiind-că Românii, din pricina năvălirii barbarilor, uĭtaseră a scrie și a cetì, aŭ luat și eĭ cărțile scrise cu litere cirilice în limba slávonă, maĭ întăĭ ceĭ din drépta si apoĭ ceĭ din stânga Dunăriĭ. Ast-fel acum, prin bisericĭ și cantelariĭ, strĕmoșiĭ noștriĭ ceteaŭ și scrieaŭ în limba slavonă. Acésta a ținut până în timpul luĭ Mateĭ Basarab, Domnul Munteniei, și a luĭ Vasile Lupu, Domnul Moldoveĭ. Acești însemnațĭ domnĭ aŭ pus de s'aŭ tradus cărțile din limba slavonă în cea română, dar literele tot acele cirilice aŭ remas. În sfârșit, în anul 1862, în timpul domnieĭ luĭ Alecsandru Ión Cuza, am scăpat și de literele slavone, și am luat ĭarășĭ pe cele strĕmoșescĭ, adică pe cele latine, cu care scrieaŭ și Romaniĭ.

Întăĭa împĕrăție Româno-Bulgară a ținut peste 300 de anĭ, în care timp Românii și Bulgariĭ aŭ avut multe și crâncene bătăliĭ cu Greciĭ. În sfârșit, acéstă vestită împĕrăție a fost stricată de cătră

împĕratul din Constantinopol. Însă după o vreme de 170 de anĭ, doĭ fraţĭ Românĭ, Petru şi Asan, cari se trăgeaŭ din vestita familie a Basarabilor, ce domnĭa peste Românii din partea stângă a Dunăriĭ, aŭ resculat pe Românĭ şi pe Bulgarĭ, aŭ batut oştile împĕratuluĭ de la Constantinopol, şi aŭ format a doua împĕrăţie Româno-Bulgară. În acéstă a doŭa împĕrăţie, mult timp aŭ fost împĕraţĭ dintre Românĭ. Aceştĭ împĕraţĭ se luptaŭ vitejesce pentru neatârnare, în contra tuturor vrăjmaşilor, dar maĭ cu samă unul numit Ioniţă, care pentru faptele sale vitejescĭ a fost recunoscut ca împĕrat chĭar de către Papa din Roma, care erà mare şi tare pe acele vremĭ. Nu mult, după mórtea luĭ Ioniţă, aŭ început să fie împĕraţĭ dintre Bulgarĭ. Pe timpul acestor împĕraţĭ, venind Turciĭ din Asia, aŭ bătut maĭ întăĭ pe Grecĭ şi în urmă pe Românĭ şi Bulgarĭ, stricându-li împĕrăţia, la anul 1389. Românii atuncĭ ca să fie liberĭ din partea păgânilor, s'aŭ retras prin munţĭ, maĭ cu samă prin ţara, ce se numesce Macedonia, şi unde staŭ şi până astă-dĭ sub nume de *Cuţo-Vlahĭ*.

9.

UNGURIĬ — TATARIĬ.

Dintre toţĭ barbariĭ năvălitorĭ, aceĭ cari aŭ făcut maĭ mult rĕŭ Românilor, sunt *Ungurii*. Eĭ sunt coborîtorĭ din Huniĭ ceĭ cumpliţĭ.

Ungurii fiind alungaţĭ din Rusia de către alte

némurĭ, veniră de se aşeḑară între Nistru şi Siret, sub un cap al lor numit *Arpad*. Aicĭ nu şeḑură mult, fiind-că Românii şi cu Bulgarii ĭi isgoniră. Atuncĭ eĭ trecură pe la méḑă-nópte a Dacieĭ, şi se duseră de se aşeḑară dincolo de riul Tisa, în Panonia, pe unde fuse maĭ de mult şi Hunii. Acolò staŭ şi până astă-ḑĭ, în ţara numită *Ungaria*. Ungurii, fiind în apropiere de Românii din Transilvania, Temişana şi Crişana, se luară la luptă cu dînşii. Românii, nefiind pregătiţĭ de rĕsboĭu, fură bătuţĭ şi supuşĭ de către Ungurĭ, sub a căror stăpânire staŭ şi astă-ḑĭ. După cuprinderea Transilvanieĭ, Ungurii fură civilisaţĭ şi creştinaţĭ în religiunea ortodoxă de către Românĭ şi Slavĭ. Însă, un domn al lor numit Stefan I, pentru ca să pótă dobândì de la Papa din Roma rangul de Rege. se făcù catolic dinpreună cu toţĭ Ungurii.

Ungurii aŭ cercat de maĭ multe orĭ, ca să supue şi cele-l-alte ţărĭ locuite de Românĭ, însă fură bătuţĭ în totdeauna.

Ceĭ maĭ din urmă barbarĭ năvălitorĭ aŭ fost *Tatarii*. Eĭ aŭ venit din Asia sub un cap al lor numit *Batu-Chan* şi s'aŭ aşeḑat la sudul Rusieĭ, pe malurile Mării Negre şi a Mării de Azov. De aicĭ aŭ năvălit asupra Dacieĭ şi Ungarieĭ, prădând şi jefuind tot ce li eşia în cale. Ba încă aŭ stăpânit Unguria vre-o 20 de anĭ. În sfârşit, Românii uniţĭ cu Ungurĭ, după multe şi crâncene lupte, isbutesc a-ĭ alungà. Atuncĭ eĭ se aşaḑă pentru totdeauna pe malurile

Mării Negre și a Mării de Azov, în țara numita Cremeea, de la sudul Rusiei. Aicĭ eĭ, fiind în apropiere de Moldova, năvălĭaŭ adese-orĭ în acéstă țară și o pradaŭ; de atuncĭ a rĕmas vorba în popor «că nu daŭ Turciĭ, nicĭ Tatariĭ.» Astă-ḑĭ Tatariĭ sunt sub stăpânirea Rușilor. După alungarea Tatarilor, strĕmoșiĭ noștriĭ aŭ început a maĭ hălăduì de barbarĭ.

Multe și marĭ nevoĭ și necazurĭ aŭ suferit strĕmoșiĭ noștri în timpul năvăliriĭ barbarilor. Sate și orașe, cetățĭ și bisericĭ, tóte aŭ fost darâmate, averile lor râpite și casele prefăcute în praf și cenușă. Locuințile lor ajunsese să fie scorburile copacilor și crăpăturile munților, saŭ cel mult niște bordee sapate în pămînt. Pentru hrana ḑilnică, nu se ocupaŭ de cât cu păstoria și puțin cu agricultura. Să se apuce de învĕțătură, orĭ de vre-un meșteșug saŭ negoț, nu erà chip. Stare, iar nu căutaŭ să facă, pentru că eĭ se așteptaŭ dintr'un cĭas într'altul, să fie prădațĭ când de un soĭu de barbarĭ, când de altul. Eĭ stăteaŭ ḑi și nópte cu arma în mâna, spre a se apĕrà în contra năvălitorilor. Pentru acésta, strĕmoșiĭ noștri, nu numaĭ că nu putură merge înainte, dar încă aŭ dat înapoĭ. Eĭ uitase tot, și carte, și meșteșugurĭ, și negoț. Acésta este pricina, că noĭ Românii am rĕmas în urma altor némurĭ, atât în privința învĕțăturii, cât și în privința industrieĭ și a comerțuluĭ. Acum, copiiĭ Românilor trebue să-șĭ deĭe multă silință, ca să putem ajunge pe acele némurĭ, care aŭ mers atât de departe în tóte privințile.

PARTEA II.

De la întemeerea Munteniei și Moldovei până la Mihaiu Vitézul și Aron Cumplitul.

10.

INTEMEEREA MUNTENIEĬ.

Pe timpul năvălirilor barbare, Românii eraŭ împărțiți în maĭ multe domniate saŭ țărișóre micĭ, prin Transilvania, Muntenia și Moldova. Fie-care domniat avea în capul seŭ câte-un cârmuitor numit *Duce* saŭ *Voevod*. Maĭ toțĭ acești voevoḑĭ, fiind supuși regeluĭ Ungarieĭ, așteptaŭ timpul favorabil ca să se facă neatârnați. Însă neatârnarea nu se putea căpětà, în cât timp Românii eraŭ așà de tare desbinați. O unire a tuturor Românilor se cerea dar să se facă numaĭ de cât. Cel întăĭ Duce, care reuși să unéscă sub stăpânirea sa pe toțĭ Românii din dréptă Oltuluĭ saŭ Oltenia, fu Litean Vodă, la anul 1272. Și fiind-că el avea scaunul domnieĭ la *Severin*, îșĭ luâ titlul de *Ban al Severinuluĭ*. Litean Vodă fu un domn vitéz. El bătù în maĭ multe rândurĭ pe Serbĭ, cari dorĭaŭ să-ĭ eĭe țara, și nu voì să maĭ fie supus regeluĭ un-

guresc. Acesta însă trimite oștire numerósă asupra luĭ, spre a-l supune. Litean Vodă se luptă cu multă bărbăție; însă este prins și ucis.

De și Litean Vodă fu omorît de cătră Unguri, totuși Românii nu-și perd nădejdeá de a se uni și de a întemeea niște țărĭ marĭ și neatârnate. Cea întăĭ țară întemeeată de cătră Românĭ fu *Muntenia* saŭ *Valahia*.

Când anume s'a întemeeat Muntenia nu se scie sigur; fiind-că pe atuncĭ nu eraŭ scriitorĭ, cari se scrie cele ce se întâmplaŭ. Atâta se scie. că Românii adăpostiți în Fagaraș, se îmulțise atât de tare, în cât nu li maĭ ajungea loc de pășunat și cultivat, prin strâmtorile munților, pe unde trăĭaŭ. Pe lângă acésta, nu maĭ puteaŭ suferì apăsările și nedreptățile, ce li făceaŭ Ungurii, și maĭ ales că voĭaŭ să li strice legea, adică să-ĭ facă catolicĭ. Eĭ se rădică dar într'un mare numĕr, sub ducele lor Tugomir Basarab, numit de cătră popor și Negru-Vodă, trec munții, cuprind maĭ tótă partea nordică a Muntenieĭ, alungă rămășițele de barbarĭ, ce maĭ remasese încă pe acolò, și întemeéză o țară neatârnată, ĭar scaunul domnieĭ îl așadă la *Câmpul-Lung*. Atuncĭ toțĭ ducii, cari eraŭ prin prejur, chĭar și banul Severinuluĭ, s'aŭ supus luĭ Negru-Vodă și-l recunoscură de Domnul lor. La Câmpul-lung, Negru Vodă făcù o cetate, o biserică și o curte domnéscă.

Țara cuprinsă de cătră Radu Negru se numì *Muntenia*, nu dóră că ar fi muntósă,—căcĭ cea maĭ

mare parte din pămîntul eĭ este ș̆es,—ci fiind-că Româniĭ localnicĭ aŭ numit pe ceĭ veniți din Făgăraș *munteni*, ca uniĭ ce se coborîse de la munți: și de la numele munteni, s'a numit și țara întemeétă de către eĭ, *Muntenia*.

Urmașiĭ luĭ Negru Vodă îșĭ întinseră stăpânirea tot maĭ în jos spre Dunărea și Marea Négră, ast-fel că în anul 1310, domnul de atuncĭ, Alexandru Basarab, erà stăpân peste tótă țara dintre munțĭ, Dunărea și Marea Négră. Așa dar, cel întăĭ domn a tótă Muntenia, a fost Alexandru Basarab.

11.

ALEXANDRU BASARAB.

Alexandru Basarab erà fiul luĭ Tugomir Basarab. El a fost domn înțelept și vitéz. Pentru ca să se pótă apĕrà de dușmaniĭ din afară, el înmulțì armata.

Pe timpul luĭ Alexandru Basarab erà rege la Unguri, Carol Robert. Acest rege, vĕḑênd că Româniĭ șĭ-aŭ format și eĭ o țară, și că voesc să nu maĭ fie atârnațĭ de nimenĭ, se hotărî să-ĭ împedice. Astfel dar, sub cuvînt că Româniĭ, când stăteaŭ în Fagaraș, eraŭ supușĭ Ungurilor, plécă cu o oștire numerósă ca să-ĭ supue, întrând în Muntenia prin județul Mehedințĭ. Alexandru Basarab vĕḑênd acésta, trimise niște ómenĭ de dădură foc tuturor sămĕnăturilor și fânațelor, ce eraŭ în calea Ungurilor; ĭar

el, cu oștire sa, se retrase în munții Gorjului, și de acolò pândea ce făceaŭ dușmanii.

Carol Robert și oștirea sa merse câte-va dile prin țară, prin niște locurĭ fórte rele de umblat, fără ca să pótă da de oștirea românéscă. El nu întâlnĭa în calea sa de cât locurĭ pustiĭ, și acelea fără sămĕnăturĭ și fără pășunĭ. Când aŭ plecat Ungurii la rĕsboĭu, îșĭ luaseră provisiunĭ numaĭ atâta cât să li ajungă până vor întrà în Muntenia, crediind că aicĭ vor găsì în de-ajuns. Sermanii, amar s'aŭ încelat! Soldații și caiĭ eraŭ amenințați a perì de fóme! Vĕdénd acésta, Carol Robert trimite cete de soldați ca să caute provisiunĭ; dar cari se duceaŭ, înapoĭ numaĭ venĭaŭ. Românii se repedĭaŭ din munți, ca fulgerul, îĭ ucideaŭ și se întorceaŭ înapoĭ. Mândrul rege erà în desperare!

Acum, el vĕdénd că oștirea sa este amenințată a murì de fóme, trimise solĭ la Alexandru Basarab, cu rugăminte ca să facă pace, și să li dee niște călăuzĭ, cari să-ĭ ducă prin niște locurĭ maĭ bune în țara lor. Domnul român primì pacea și le dede și călăuzĭ, cari să li arăte locurile. Acestor călăuzĭ însă li dede poruncă ca să-ĭ ducă tocmaĭ prin munții Gorjuluĭ, pe unde eraŭ aședați Românii.

Când Ungurii ajunseră într'o înfundătură a munților, unde nu puteaŭ merge nicĭ înainte, nicĭ în drépta nicĭ în stânga, căcĭ de tóte părțile eraŭ prăpăstii și stâncĭ, ĭar urma li erà închisă cu grămădĭ de petre și copacĭ, Românii de pe vârfurile munților, aŭ în-

ceput a doborî copacĭ și stâncĭ, și a aruncà săgețĭ, ca plóea, asupra lor.

Patru ḑile a ținut luptà, până ce oștirea dușmană a fost sdrobită cu totul! Însușĭ Carol Robert, cu vaĭ nevoe scăpâ din mânile Românilor, schimbându-se cu haĭnele unuĭ soldat de rênd.

Ludovic, fiul și urmașul luĭ Carol Robert, voind să ștérgă rușinea pățită de tatăl sĕŭ, întrâ în Muntenia cu oștire. Alexandru Basarab îl batù și pe dînsul și-l silì să fugă rușinat în țara sa.

Papa din Roma auḑind de vitejia luĭ Alexandru Basarab, trimise solĭ la dînsul ca să se catolicéscă. El însă nu voì. Atuncĭ Papa prinse mare cĭudă pe Românĭ; și pentru acésta îndemnà necontenit pe popórele catolice, care înconjuraŭ țările române, ca să vie cu rĕsboĭu asupra strămoșilor noștri. Eĭ însă s'aŭ purtat totdeauna vitejesce, apărându-șĭ legea și patria.

Alexandru Basarab domnì peste Românĭ 50 de anĭ și murì la anul 1360.

12.

VLADISLAV BASARAB ȘI RADU NEGRU BASARAB.

După Alecsandru Basarab, fruntașiĭ țăriĭ aŭ ales domn pe fiul sĕŭ Vladislav Basarab.

Acesta fu un domn ager la minte și fórte bun oștean. El, maĭ întăĭ, îmulțì armata și întărì întocmi-

rile făcute de tatăl sĕŭ. După acésta, vĕḑênd că ţara sa este cam ştirbită în partea despre apus, îşĭ puse în gând ca să o maĭ întregéscă. Aşa dar, el luâ oştirĭ şi întrând în Temişana cuprinse districtul Amlaşuluĭ, îl împoporâ cu Românĭ şi-l alipì la ţara sa. Ludovic, regele Ungarieĭ, vĕḑênd acésta, întrâ prin douĕ locurĭ în Muntenia cu Ungurii sĕĭ. Vladislav se retrase cu óstea sa în spre munţĭ. Ludovic, la început, avù căte-va isbânḑĭ asupra Românilor; dar înnaintând fără băgare de samă, se închise în nişte locurĭ strâmte, mlăştinóse şi neumblate. Aicĭ, Românii îl încunjură fără de veste şi-ĭ sdrobesc cea maĭ mare parte a oştiriĭ sale. De acum înainte, Ludovic nu maĭ are curajul a înaintà maĭ departe, ci face pace cu Vladislav, lăsându-l deplin stăpân peste locurile cuprinse.

Pe vremea luĭ Vladislav Basarab, Turciĭ cuprinsese Bulgaria, după ce maĭ întăĭ aŭ fost supus cea maĭ mare parte a imperiuluĭ bizantin. Acum, păgâniĭ încércă a trece şi în Muntenia; însă Vladislav, cu ajutor unguresc, îĭ bate şi-ĭ alungă peste Dunărea. Acésta a fost cea întăĭ cĭocnire, care aŭ avut-o Românii cu Turciĭ. Vestea despre vitejia luĭ Vladislav aŭ ajuns până şi la Papa din Roma, care trimite multe laude Românilor şi domnuluĭ lor. Vladislav Basarab murì, după o domnie de 12 anĭ, şi după dînsul urmâ în domnie fratele sĕŭ Radu.

Radu Negru Basarab a fost un domn fórte înţelept. El se ocupâ maĭ mult cu regularea ţăriĭ. Cu

ajutorul unuĭ călugăr cuvios, numit sfântul Necodim, făcù o mulțime de bisericĭ și monastirĭ, precum: Tismana, Câmpul-lung, Curtea de Argeș, ș. a. l. înzestrându-le cu averĭ marĭ și odóre frumóse. Pe atuncĭ, monastirile nu eraŭ numaĭ locurĭ de rugăcĭune, ci și locurĭ de apĕrare, și școlĭ și spitale. Acest domn strămutâ reședința de la Câmpul-lung la Curtea de Argeș. El domnì 10 anĭ.

13.

INTEMEEREA MOLDOVEĬ.

Românii, cari eraŭ adăpostiți prin munții Maramureșuluĭ de pe timpul năvălirilor barbare, se înmulțiseră atât de tare, încât nu li maĭ ajungea pămînt de arat și pășunat, ca și celor din munțiĭ Fagarașuluĭ. Atuncĭ unul din duciĭ Românilor, numit Dragoș, cere voe de la regele Ungurilor, ca să trécă munțiĭ cu toțĭ supușiĭ ce-ĭ avea, în partea de rĕsărit a Dacieĭ, unde auḑise că sunt locurĭ deșerte de ómenĭ, și să formeze acolò o țara supusă regeluĭ Ungarieĭ. Căpătând acéstă învoire, Dragoș trece munțiĭ și cuprinde partea de la nordul Moldoveĭ, care astă-ḑĭ se numesce Bucovina. Aicĭ înființază el sate și orașe, ĭar capitala țăriĭ o așaḑă în *Suceava*. Acésta se întîmplâ pe la anul 1288.

Se ḑice că, Românii luĭ Dragoș aŭ trecut munțiĭ călărĭ, când aŭ venit, și că aŭ descălicat lîngă apa Moldoveĭ; pentru acésta, venirea lor se

maĭ ḑice și *Descălicare*; ĭar pămîntul cuprins de dînșiĭ s'a numit *Moldova*, de la riul Moldova, unde aŭ descălicat maĭ întăĭ.

Se maĭ ḑice ĭarășĭ, că pe când Românii treceaŭ munțiĭ străbătând codriĭ, Dragoș a dat peste un *Zimbru*. Atuncĭ el luându-se după acea féră, ca să o omóre, a eșit la lumină tocmaĭ lângă apa Moldoveĭ, unde o ucise. De la acea féră, a pus și marca țăriĭ luĭ un *cap de zimbru*.

Maĭ târḑiŭ, pe la anul 1348, un alt duce din Maramureș, numit Bogdan. folosindu-se de împrejurarea, că Ludovic regele Ungurilor erà încurcat într'un rĕsboĭu, se rădică cu toțĭ Românii de sub stăpânirea luĭ și trece munțiĭ în ducatul luĭ Dragoș. Până să ajungă aicĭ, întimpinâ multe greutățĭ; căci el trebuì să strĕbată prin munțiĭ ceĭ maĭ rîpoșĭ și prin codriĭ ceĭ maĭ neumblațĭ, ca unul ce fugise, ĭar nu eșise cu învoirea regeluĭ Ungurilor. Ajungênd aicĭ, bate pe Balc domnul de atuncĭ, și forméză o țară neatârnată de Ungaria.

Ludovic, regele Ungurilor, venind de la rĕsboĭu și aflând de ceea ce făcuse Bogdan, venì cu óste ca să-l supue. Atuncĭ Bogdan, unindu-se și cu capiĭ republicilor, ce maĭ eraŭ pe acea vreme prin Moldova, bătù cumplit pe Ungurĭ și-ĭ alungâ în țara lor.

După acest rĕsboĭu, Românii din partea rĕsăriteană a Dacieĭ hotărîră să se unéscă cu toțiĭ la un loc, să-șĭ alégă un singur domn și să formeze și eĭ o țară mare. Și fiind-că dintre toțĭ capiĭ, cel maĭ înțelept și cel maĭ vitéz erà Bogdan, l'aŭ ales pe el să li fie domn tuturora. Ast-fel dar, Bogdan se făcù

domn peste tótă ţara până din jos de Bârlad; ĭar scaunul domnieĭ îl aşeḑâ la Suceava. El alungă peste Nistru rămăşiţele de Tatarĭ, ce maĭ eraŭ pe aicĭ, şi împoporéză ţara cu o mulţime de Românĭ, ce pribegĭaŭ de prin Transilvania şi Ungaria, din pricina prigonirilor ungurescĭ.

14.

URMAŞIĬ LUĬ BOGDAN.

În Muntenia, familia Basarabilor domnesce un timp fórte îndelungat. Nu tot aşà se întâmplă şi în Moldova. Căcĭ, murind Bogdan îĭ urméză în domnie fiul seŭ *Laţco*. Acesta móre fără să lase urmaş de partea bărbătéscă, ci numaĭ o fată numită Anastasia. Acum, fiind-că obiceĭul erà, că numaĭ cine se trăgea din viţă domnéscă putea să fie domn, boeriĭ ţăriĭ chémă la tronul Moldoveĭ pe un principe litvan din Podolia, numit *Iuga saŭ Ghĭorghe Coriatovicĭ*. Suirea pe tronul Moldoveĭ a unuĭ strein de naţionalitate, nu trebue să ne mire de loc; căcĭ, pe atuncĭ erà ţinută în samă maĭ mult religiunea de cât naţionalitatea. Şi Iuga erà de aceĭaşĭ religiune cu Moldoveniĭ. Iuga fu un domn vrednic şi înţelept. El descalicâ sate şi oraşe; dăruì moşiĭ voĭnicilor, cari se luptaŭ vitejesce în rĕsbóe; bătù în maĭ multe rênduri pe Ţatarĭ şi întinse hotarîle Moldoveĭ până la Marea Neagră; cu învoirea Patriarhuluĭ din Ohrida, puse un mitropolit la Suceava. Cu tóte acestea, el nu domnì de cât un

an; căcĭ boerii vĕḑênd că pune în slujbele țăriĭ rude de ale sale, îl uciseră și aduseră la tron familia *Muşeteştilor* din Muntenia, care erà în înrudire cu familia Basarabilor. Cel întăĭ domn dintre Mușeteștĭ fu *Costea Muşat*, căruĭa îĭ urméză fiul seŭ Petru Mușat și apoĭ Roman I Mușat, frate cu Petru. Roman Vodă îșĭ luâ de soție pe Anastasia, fiica luĭ Lațco, și descălicâ orașul Roman. După mórtea luĭ Roman I, domniĭ se schimbaŭ fórte des, din pricina intrigilor, ce le făceaŭ Poloniĭ, cari nădăjduĭaŭ că cŭ chipul acesta vor pune mâna pe Moldova. Aceste dese schimbărĭ nu dădeaŭ timp domnilor a se ocupà cu trebile țăriĭ, nicĭ a o regulà în lăuntru. Ele ținură până la 1400, când se suì pe tron Alexandru I, fiul luĭ Roman I, cu ajutorul luĭ Mircea cel Mare, Domnul Munteniei.

15.

MIRCEA CEL MARE.

1386 — 1418.

Pe la anul 1386, erà în Muntenia un domn numit Mircea, care se trăgea din familia cea vestită a Basarabilor. El erà om ager la minte, cârmuitor înțălept și oștean bun, vitéz și neobosit. Pe timpul când domnĭa el, s'a maĭ ivit încă un noŭ soĭu de dușmanĭ pentru Românĭ. Aceștia eraŭ Turciĭ. Turciĭ eraŭ nu numaĭ vrăjmașiĭ Românilor, ci și a tótă creș-

tinătatea. De și țara erà încunjurată de dușmanĭ din tóte părțile, toțușĭ el sciù, prin înțelepcĭunea sa, a-ĭ bate pe toțĭ și a scapà țara de tóte greutățile, după cum un corăbier ghibacĭu scie a-șĭ duce corabia sa printre stâncĭ și prin locurile cele maĭ primejdióse. Mircea sciĭa fórte bine a-șĭ chibzuì interesele după împrejurărĭ. El nu numaĭ că nu perde nimic din țara sa, dar încă maĭ cuprinde pămînt și cetățĭ dincolo de Dunărea.

Cum se făcù Mircea domn, maĭ întăĭ regulâ țara și organisâ armata; căcĭ el vedea furtuna, ce se rădicà din tóte părțile. El împărțì țara în județe și județele în plase, punênd ómenĭ cu durere de țară ca să le ocârmuéscă; întemee multe sate și orașe, între altele Târgoviștea și Bucureștiĭ. Zidì monastirĭ, ca Cozia în județul Vâlcea și Codména în județul Argeș; rădicâ numĕrul oștirilor regulate la 80000 de înșĭ, afară de ómeniĭ ce rădicaŭ boeriĭ de prin satele lor; tot el strămutâ scaunul domnieĭ la Târgoviștea și de acolò la Bucureștĭ. Pentru înțelepcĭunea, vitejia și faptele însemnate, ce a făcut, poporul l'a numit *Mircea cel Mare*.

Vĕdênd Mircea, că Bulgaria și Serbia se închinase Turcilor și că numaĭ Dunărea îl desparte de păgânĭ, se gândì în sine, că maĭ sigură ar fi țara sa, dacă ar stăpânì și malul drept al Dunăriĭ; pentru acésta dar, el întră cu oștirĭ în Bulgaria și cuprinde Vidinul, Șiștovul, Nicopole, Silistra saŭ Durostoru și tótă Dobrogia. După acésta, vĕdênd că Turciĭ se

întind necontenit, ĭar Ungurii aŭ gânduri rele asupra țăriĭ sale, făcù o legătură cu Moldova și Polonia împotriva tuturor dușmanilor.

16.

LUPTA DE LA COSOVA.

Turciĭ cuprinsese cea maĭ mare parte a imperiuluĭ bizantin, și supusese pe Bulgarĭ și Serbĭ la tribut, fără ca creștiniĭ să sară cu toțiĭ ca să respingă pe păgânĭ, de unde venise. Cele douĕ popóre tributare așteptaŭ timpul favorabil, pentru a scapà de jugul ce le apĕsà. Acest timp îl găsiră în anul 1389, pe când sultanul Amurat erà încurcat într'un rĕsboĭu în Asia. Ele cerură ajutor de la toțĭ creștiniĭ de prin prejur. Se uniră dar Serbiĭ, Bulgariĭ, Albanesiĭ, Bosniaciĭ, Românii și Ungurii, formând o armată numerósă sub comanda luĭ Lazăr, domnul Serbieĭ. Amurat, auḑind de cele ce se pregătesc în Europa, lasă Asia și vine asupra creștinilor cu o armată mult maĭ numerósă de cât a lor. Bătălia se dădù la *Cosova* sau *Câmpia Merleĭ*, din Serbia. Creștiniĭ se luptaŭ desperat, dar nu maĭ puțin și Turciĭ. În sfârșit, după marĭ perderĭ din amândouĕ părțile, batălia se sfârșesce cu nimicirea armateĭ creștine, de și Sultanul Amurat a fost ucis de cătră un soldat sêrb. Luĭ Amurat îĭ urméză fiul sĕŭ *Baezet* numit și *Fulgerul*. După acéstă bătălie, căḑù și Bulgaria și Serbia sub stăpânirea Turcilor.

Baezet, supĕrat pe Mircea pentru ajutorul dat creștinilor la câmpia Merleĭ, trimise o armată numerósă în Muntenia. Vitézul domn însă o bate și o respinge peste Dunărea. Cu tóte acestea, vĕḑênd puterea cea mare a Turcilor și dușmănia ce erà între creștinĭ, că nu țineaŭ unul cu altul, se gândì, că maĭ bine este să aĭbă pe Turcĭ prietinĭ, de cât vrăjmașĭ. Așa dar, în anul 1392, Mircea închiè cu Baezet un tractat de pace, cu aceste condițiunĭ: țara să fie neatârnată și să-șĭ alégă ea singură domn; să facă pace și rĕsboĭu cu cine va vroì și când va vroì; Turciĭ să nu se amestece în trebile țărĭĭ, nicĭ să nu se așeḑe în țară; la vre-o nevoe, Turciĭ să ajute pe Românĭ; ĭar Românii se îndatoresc a plătì un *dar* saŭ *peșcheș* de 3000 de banĭ roșĭ pe fie-care an.

17.

LUPTA DE LA MUNTELE PASĂREA.

Luĭ Sigismund, regele Ungarieĭ, îĭ părù fórte rĕŭ, vĕḑênd că Mircea a închiet tractat cu Turciĭ. Pentru acésta, el poftì pe domnul român la Brașov și-l rugâ, ca să facă împreună o legătură în contra Turcilor. Mircea se învoì la acésta, căcĭ el urĭa din tot sufletul pe păgânĭ. Așa dar, Sigismund și Mircea luară oștirĭ românescĭ și ungurescĭ și plecară în contra Turcilor încunjurând Nicopolul; căcĭ în condițiunile de pace, ce făcù Mircea cu Baezet, acéstă cetate se lăsase Turcilor. Aicĭ eĭ bătură pe Turciĭ, ce eraŭ în cetate,

și o cuprinseră. Baezet, auḑind de cele ce se petrec la Dunărea, plécă și el cu oștirĭ spre Nicopole. Sigismund, cum simțì de acésta, trecù în dărăpt Dunărea în Muntenia, ca de acolò să se ducă în Ungaria; și ast-fel părăsì pe Mircea tocmaĭ când erà primejdia maĭ mare. Acésta erà o faptă fórte mișeléscă din partea Ungurilor; de acea Mircea se hotărî să li dee o bună lecțiune. Pe când regele se întorcea cu oștirea sa prin Oltenia, fără nicĭ-o grijă, și ajunsese prin strâmtorile munteluĭ Paserea din județul Mehedinți, de-o-dată se vĕḑù lovit de o plóe de săgețĭ otrăvite, de stâncĭ, de bolovanĭ și de alte lucrurĭ omorîtóre, asvârlite de ostașiĭ românĭ, cari împănaseră tóte trecĕtorile. Unguriĭ fură bătuțĭ tot așà de tare ca și în timpul luĭ Carol Robert; ĭar regele Sigismund abĭa putù scapà cu fuga. Prin acéstă bătălie, Mircea, nu numaĭ că a voit să învețe minte pe un rege fricos, dar încă a căutat să se îndrepteze înaintea Sultanuluĭ, aratându-ĭ că fără voea luĭ se dusese cu Unguriĭ la Nicopole. Baezet creḑù acésta, și nu se supĕrâ pe Mircea, ba încă lăsâ Nicopolul ĭarășĭ sub stăpânirea Românilor.

19.

LUPTA DE LA NICOPOLE ȘI CEA DE LA ROVINE.

Papa din Roma, vĕḑênd că sunt amenințate de către păgânĭ, nu numaĭ țările creștine, dar chĭar și

religiunea creștină, poroncì tuturor regilor catolicĭ, să trimică oștirĭ în contra Turcilor, ca să-ĭ alunge înapoĭ, de unde aŭ fost venit. Francesiĭ, Nemțiĭ, Ungurii și Poloniĭ aŭ plecat în contra păgânilor. Mircea a crețut, că măcar de astă-dată creștiniĭ vor fi uniți ca frațiĭ, și se vor pune cu toțiĭ umĕr la umĕr spre a alungà pe vrăjmașiĭ creștinătățiĭ. El rupe dar legătura făcută cu Turciĭ, și merge d'impreună cu ceĭ-l-alțĭ creștinĭ la luptă.

Oștile creștine se întâlniră cu cele păgâne la Nicopole. Când erà să se încépă lupta, creștiniĭ, în loc să fie uniți macar până să biruéscă pe dușmanĭ, eĭ începură a se sfădì între dînșiĭ pentru comandă; adică cine să fie maĭ mare peste tóte oștirile. Ba încă, Francesiĭ nicĭ n'aŭ așteptat ca să plece o dată cu toțiĭ în contra vrăjmașilor; ci aŭ apucat înaintea tuturor. La început, se părea că Francesiĭ aŭ să biruéscă, așà de vitejesce s'aŭ purtat. Dar năvălind Turciĭ tot mereŭ, și ceĭ-l-alțĭ creștinĭ fiind încă departe, oștirea francesă a fost sfărmată cu totul. Aŭ venit maĭ în urmă și ceĭ-l-alțĭ creștinĭ, dar și eĭ fură sdrobiți de mulțimea Turcilor. Baezet turbà de mânie asupra creștinilor și căutà să-și rĕsbune și maĭ tare asupra lor; dar cea maĭ grosnică mânie o avea el asupra Românilor. Și fiind-că nimic nu-l împedicà în cale, trecù cu o oștire numerósă în Muntenia. Acum erà maĭ rĕŭ de cât orĭ-când pentru Românĭ. Și numaĭ un domn ca Mircea putù să-ĭ scape de la o peire sigură! Înțeleptul domn duse pe toțĭ

bătrânii, femeile și copiii la munte, unde Turcii cu greu puteau să strębată. Apoi el, cu oștirea, atrase pe dușmani prin strâmtori și păduri până la locul ce se chémă *Rovine* din județul Jalomița. Aici Românii luptară pe viață ori pe mórte. Dar D-ḑĕŭ ajutându-le înfrânseră fórte tare pe Turci și-i alungară peste Dunărea, până peste munții Balcani. Acum Muntenia rĕmase neatârnată ca și mai înainte. Isbânda de la Rovine făcù pe Mircea iarăși stăpân pe Dobrogia și pe tóte cetățile de-a-drépta Dunării.

20.

AMESTECUL LUI MIRCEA ÎN TREBILE TURCIEI. MÓRTEA SA.

Baezet avù un rĕsboĭu cu Hanul Tatarilor din Asia, numit Tamerlan. Acesta îl bătù, îl prinse și-l închise într'o cușcă de fer, unde-l ținù până ce murì. Ast-fel scăpâ creștinătatea de un vrăjmaș atât de primejdios!

După mórtea luĭ Baezet, fiii sei se luară la luptă pentru împĕrăție. Unul din ei, numit Musa, luând ajutor de la Mircea, bătù pe cei-l-alți frați și se făcù Sultan. Acum Mircea se bucurà mult, vĕḑênd că este Sultan un prietin al sĕŭ, și pe care îl pusese el pe tron. Însă, acéstă liniște și pace nu ținù lung timp. Căci, peste doi ani, Mahomet, un alt fiŭ a luĭ Baezet, restornâ pe Musa și se făcù el Sultan Turcilor.

Mahomet II, avênd cĭudă pe Mircea pentru aju-

torul dat luĭ Musa, întră în țară cu oștirĭ, ba încă cuprinde și cetatea Gĭurgĭu. Mircea și cu vitéza sa óste respinge pe Turcĭ din țară, dar cetatea Gĭurgĭu nu o póte luà din mânile lor. Acum bătrânul domn este silit a reînnoì cu Mahomet tractatul închiet cu Baezet, a se lasà de stăpânirea cetăților de pe malul drept al Dunăriĭ și a Dobrogieĭ, și de a da Sultanuluĭ zălog pe unul dintre fiĭ seĭ, la anul 1411. După acésta, Mircea nu maĭ trăì mult, ci murì de bătrânețe, în anul 1418, după o domnie de 32 de anĭ. El fu înmormîntat la monastirea Cozia.

21.

VLAD DRACUL ȘI IÓN CORVIN.

După mórtea luĭ Mircea cel Mare, într'un rĕstîmp de vre-o 40 de anĭ, Muntenia ajunsese într'o stare de jelit, din pricina deselor schimbărĭ de domniĭ. Pe acéstă vreme nu erà o lege, care să hotărască cine anume să se sue pe tron după mórtea domnuluĭ, așà că, fie-care ficĭor, frate saŭ nepot de domn, se credea în drept a fi cârmuitorul țăriĭ.

Mircea lăsase în urma luĭ maĭ mulțĭ fiĭ și maĭ mulțĭ nepoțĭ, fecĭorĭ aĭ frateluĭ seŭ maĭ mare, Dan I. Uniĭ dintre boerĭ tineaŭ cu familia luĭ Dan, și se numĭaŭ *Dăneștĭ*, alțiĭ tineaŭ cu familia luĭ Mircea, și se numĭaŭ *Draculiștĭ*, de la un fecĭor al mareluĭ domn, numit Vlad Dracul. Când se punea un domn

din partida Dăneștilor, veniaŭ Drăculeștiĭ cu oștirĭ turcesti și-l da jos, punênd unul dintre a-ĭ lor. Nu bine se așadà pe tron un domn din familia Drăculeștilor, și Dăneștiĭ veniaŭ cu oștirĭ Unguresti, îl dădeaŭ jos din domnie, și puneaŭ domn pe unul din partida lor. Din acéstă pricină țara se slăbise fórte tare.

Dintre urmașiĭ luĭ Mircea, cel maĭ de samă a fost Vlad Dracul. Acest domn se aratà pe față că este partidanul Turcilor, dar în ascuns ținea cu creștiniĭ, cărora li da ajutor, orĭ de câte orĭ aceștia aveaŭ lupte cu păgâniĭ.

În timpul acestuĭ domn se aflà la Ungurĭ un general fórte iscusit numit *Ión Corvin*, fiul unuĭ român Voĭcu Botea, care erà în înrudire cu familia Dănestilor. Vladislav, regele Ungurilor, voind să facă rĕsboĭu Turcilor, cerù ajutorul domnuluĭ Muntenieĭ. Vlad Dracul îl sfătuì să nu începă lupta, de óre-ce nu erà destul de bine pregătit. Vladislav însă nu-l ascultâ, ci plecâ în contra păgânilor. Domnul român îĭ dădù ca ajutor un corp de 4000 de ómenĭ, sub comanda fiuluĭ seŭ Vlad. Bătălia se făcù la Varna, unde Ungurii fură învinșĭ cu marĭ perderĭ, în anul 1444. Însușĭ regele Vladislav fu ucis, ĭar Ión Corvin debĭa putù scăpà cu fuga. Ca să trécă în Ungaria, Corvin apucâ prin Muntenia. Vlad Dracul vĕdênd că nu vine și fiul seŭ, prinse pe Ión Corvin și-l ținù la închisóre, până ce se întórse și Vlad; apoĭ îl liberă cu cinste.

Vladislav fiind omorît la Varna, lăsâ urmaș pe un copil al seŭ în vrâstă numaĭ de cincĭ anĭ. Acum Ión Corvin ajunge mare și tare în Ungaria. Spre a-șĭ rĕsbunà asupra luĭ Vlad Dracul, pentru că l'a ținut la închisóre, vine cu óște mare în Muntenia, bate pe domnul român, îl prinde și-l ucide, ĭar în locu-ĭ pune domn pe Dan IV. După acésta, Ión Corvin plecâ ĭar cu resboïu asupra Turcilor. De astă dată bătălia se dădù în Câmpia Merleĭ, unde Ungurii sunt din noŭ învinșĭ. La acéstă luptă a trimis și Dan 8000 de Românĭ.

De și învins de cătră Turcĭ în douĕ rênduri, Ión Corvin tot nu se lasă. El maĭ pórtă încă douĕ lupte cu păgâniĭ și în amândouĕ îĭ înfrânge, ĭar maĭ cu samă la Sigedin, din Serbia, unde sdrobesce o oștire păgânéscă de 150000 de ómenĭ. Și în acéstă luptă Ungurii aŭ fost ajutațĭ de cătră Românĭ. De aicĭ înainte, vestea despre vitejia luĭ Ión Corvin se respândesce în tótă Europa, și el este privit ca cel maĭ mare general al timpuluĭ.

Ión Corvin, de și român, îșĭ părăsì nația și legea, făcêndu-se cu totul ungur. După pilda luĭ se luară maĭ toțĭ nobiliĭ românĭ din Transilvania. Ca resplată pentru slujbile ce acest mare general aduse Ungarieĭ, Ungurii puse chĭar rege pe fiul seŭ Mateĭ Corvin.

22.

ALEXANDRU CEL BUN.

1400—1432.

Pe la anul 1400 se suì pe scaunul domnieĭ Moldoveĭ un domn numit *Alexandru*, căruĭa poporul ĭ-a ḑis *cel bun* și *bătrân*. Îl numĭa *cel bun*, pentru multele îmbunătățirĭ, ce a făcut în țară și pentru blândața și dreptatea, cu care se purtà el cătră popor; ĭar *cel bătrân*, îĭ ḑicea, fiind-că erà fórte înțelept, adică bătrân la minte.

Înainte de dînsul, domniile se schimbaŭ fórte des. Nu apucà bine să se sue un domn pe tron, și altul venĭa cu oștirĭ streine și-l da jos. Iubitorĭĭ de domnie găsĭaŭ tot-de-a-una sprijin la Polonĭĭ. Polonĭĭ numițĭ și Leșĭ, erà un popor a căror țară se aflà la marginea despre méḑă-nópte a Moldoveĭ. Eĭ eraŭ un popor fălos, dar nestatornic. Lor li plăcea schimbările de domnĭĭ din Moldova; căcĭ prin acésta, credeaŭ eĭ, că vor putè pune mâna pe țara nóstră. Și fiind-că unĭĭ domnĭ se suĭaŭ pe tron cu ajutorul Polonilor, regele lor se fălĭa, că Moldova este supusă luĭ. Acésta s'ar fi și întîmplat, póte, dacă D-ḑĕŭ n'ar fi trimis Moldoveĭ un domn ca Alexandru.

De îndată ce se făcù domn, Alexandru se unì cu Mircea cel Mare, domnul Muntenieĭ, făcênd un tractat saŭ legătură în contra tuturor vrăjmașilor; căcĭ Alexandru erà din familia Mușeteștilor, o fami-

lie tot atât de vestită în Moldova, după cum erà și a Basarabilor în Muntenia. Aceste amândouĕ familiĭ eraŭ în înrudire. Auḑind de acest tractat Vladislav, regele Polonieĭ, îșĭ perdù tótă nĕdejdea ce avè, de a pune mâna pe Moldova.

După ce Alexandru asigurâ liniștea țăriĭ, se puse se facă regulărĭ și îmbunătățirĭ. El împărțì țara în douĕ părțĭ: partea de la Iașĭ spre nord se numĭa *ţara de sus*; ĭar partea de la Iașĭ spre sud, *ţara de jos*. Peste fie-care parte a pus câte un cârmuitor numit *vornic*. În urmă, împărțì țara în *judeţe*, numite pe atuncĭ *ţinuturĭ*, și peste fie-care ținut a pus câte un *ispravnic* saŭ *prefect*. Ţinuturile le-a împărțit în ocóle saŭ plase, punênd peste fie-care ocol câte un *privighitor* saŭ *sub-prefect*. El a regulat și oștirea după modelul prietinuluĭ și rudenieĭ sale Mircea cel Mare.

Alexandru supune biserica moldovinéscă Patriarhuluĭ din Constantinopol. Pe lângă mitropolia de Sucéva, maĭ face încă douĕ episcopiĭ: de Roman și de Rădăuțĭ. La Sucéva a facut și o școlă înaltă, în care se învĕță legile, limbĭ strĕine și alte învĕțăturĭ folositóre. Pentru a se îmbogăți locuitoriĭ țăriĭ, el făcù un tratat de comerț cu țările vecine; ast-fel că, negutitoriĭ moldovenĭ aveaŭ voe să facă negoț în alte țărĭ și negutitoriĭ acelor țărĭ să facă negoț în Moldova. Și fiind-că Moldoveniĭ aveaŭ tot ceea ce li trebuĭaŭ, în țara lor, așà că puține lucrurĭ aduceaŭ din țărĭ strĕine, pe când eĭ vindeaŭ fórte multe vite,

peĭ, mĭere, céră, veverițe, córne, ș. a. l. pentru aceea rămâneaŭ în țară o mulțime de banĭ. Pe atuncĭ Moldova nu vindea ceriale, fiind-că popușoĭul nu erà cunoscut la noĭ în țară, și toțĭ locuitoriĭ mâncând numaĭ grâŭ și săcară, nu maĭ aveaŭ de unde vinde și altora. La Baea, în ținutul Suceveĭ, Alexandru a făcut tarapanà saŭ monetărie, unde se băteaŭ banĭ. Ast-fel, pe atuncĭ Moldova erà fórte bogată. Alexandru a făcut douĕ monastirĭ: Moldovița în Bucovina și Bistrița în ținutul Neamțuluĭ. El a regulat și boeriile, adică slujbile țăriĭ, după modelul curțiĭ din Constantinopol: *Logofăt mare*, maĭ mare peste toțĭ ispravniciĭ, cum este astă-ḑĭ Ministrul de Interne; *Vornic mare*, de țara de sus și de țara de jos, judecătorĭ marĭ în acele părțĭ, cum este astă-ḑĭ Ministrul de justiție; *Postelnic mare* saŭ Ministru de externe; *Hatman mare*, maĭ mare peste tóte oștirile, adică Ministrù de rĕsboĭu; *Visternic mare*, cum este astă-ḑĭ Ministrul de finanțe, și alte boeriĭ maĭ micĭ.

Ducêndu-se vestea în tóte părțile despre vĭața cea fericită a Moldovenilor, aŭ început să vie o mulțime de locuitorĭ de prin alte țărĭ, cerênd voe de la Alexandru să se așeḑe în Moldova. Și fiind-că, în țară, tot eraŭ puținĭ locuitorĭ, el li dădù voe. Pe timpul luĭ Alexandru aŭ venit de s'aŭ așeḑat în țară Armeniĭ și Țiganiĭ. Armeniĭ, ocupându-se maĭ mult cu neguțitoria, ĭ-a așeḑat prin târgurile: Suceava, Botoșanĭ, Iașĭ, Roman, Bârlad și Galațĭ.

Vladislav, regele Polonieĭ, voind a face rĕsboĭu cu Nemțiĭ, și neavênd nicĭ banĭ, nicĭ oștire în deajuns, cerù de la Alexandru să-l împrumute și cu banĭ și cu oștire. Alexandru primì bucuros cererea, creḑênd că cu chipul acesta se va face prietin cu Poloniĭ. El dar împrumutâ pe fălosul rege cu 1000 de ruble de argint. Ca garanție, că Poloniĭ vor plătì acești banĭ, dădură amanet domnuluĭ român: Sneatinul, Colomeea și tótă Pocuția. Acești banĭ nu ĭ-aŭ plătit Poloniĭ nicĭ-o-dată Moldovenilor. Din acéstă pricină s'aŭ iscat, maĭ în urmă, multe rĕsbóe între Moldovenĭ și Polonĭ.

Pe lângă împrumutul de banĭ, Alexandru maĭ dădù luĭ Vladislav, ca ajutor contra Nemților, 400 de călărĭ Moldovenĭ. Acești cavalerĭ se luptară așà de bine și cu meșteșug, încât sfărmără cu totul óstea nemțască lângă cetatea *Marienburg*, prinseră o mulțime de robĭ, între cari maĭ mulțĭ generalĭ, și luară o mulțime de prăḑĭ. Când Vladislav lăudâ pe Moldovenĭ pentru vitejia lor, eĭ îĭ rĕspunse: «*așà sciŭ să se bată Românii în țară ca și afară din țară.*« Nu mult după acésta, murind dómna luĭ Alexandru, Vladislav propuse ca să-ĭ deĭe de soție pe sora sa numită *Ringala*. Alexandru primì, și ast-fel se făcù cumnat cu Vladislav.

Pe timpul luĭ Alexandru cel Bun s'a întâmplat să trécă prin țară Ión Paleologul, fiul împĕratuluĭ de la Constantinopol, care venĭa de la Viena. Acest fecĭor de împĕrat fusese pe la maĭ multe capete în-

coronate, ca să céră ajutor în contra Turcilor. Când ajunse în Moldova, Alexandru cu boerii sĕĭ, îl primiră cu mare cinste, și l'aŭ petrecut până la Dunărea.

Nu mult după acésta, murind împĕratul, se suì pe tronul părintesc Ión Paleologul. Atuncĭ el aducêndu-și aminte de primirea cea frumósă. ce i se făcuse în Moldova, trimise luĭ Alexandru o coronă împĕrătésceă și rangul de rege, ĭar Mitropolituluĭ o mitră patriarhală, și-l făcù neatârnat de nicĭ-un patriarh. Așa dar, de la Alexandru cel Bun aŭ început domniĭ Moldoveĭ să pórte coronă pe cap, ĭar Mitropoliții să fie în rênd cu Patriarhiĭ. Maĭ trimise Ión Paleologul și dómneĭ luĭ Alexandru o icónă de argint, pe o parte cu Maĭca Domnuluĭ, ĭar pe alta cu sfântul Ghĭorghe.

Papa din Roma voì să catolicéscă pe Alexandru cel Bun; el însă nu se înduplicâ. Atuncĭ Papa prinḑênd cĭudă pe domnul român, îndemnâ atât pe Vladislav cât și pe Sigismund al Ungarieĭ, să mérgă cu oștirĭ în contra luĭ, să-ĭ eĭe țara și s'o împartă între dînșiĭ. Vladislav, de și erà rudenie cu Alexandru ascultâ de poronca Papeĭ, și se unì cu Sigismund pentru a cuprinde Moldova. Alexandru însă simțind acésta, stricâ prietenia cu Vladislav și se unì cu Svidregel, ducele Lituanieĭ. Întrând dar în Polonia cu oștirĭ, cuprinse maĭ multe cetățĭ, luâ o mulțime de prăḑĭ și se întorcea acum învingător în țară. Dar pe când erà în apropiere de granița Moldoveĭ, fu

isbit fără veste de cătră Poloni, uniţi cu Tatarii, cari îl bătură şi-i luară îndărăpt tóte prăţile. Acéstă împrejurare amărî fórte tare ţilele bunului domn, aşà în cât, de supĕrare i s'a tras şi mórtea.

După o domnie îndelungată de 32 de ani, Alexandru murì şi fu înmormîntat la monastirea Bistriţa. În urma lui, aŭ început mari certe între voitorii de domnie, aşà că ţara ajunsese la marginea prăpastiei.

23.

VLAD ŢEPEŞ.

1456 — 1462.

Vlad Ţepeş erà fiul lui Vlad Dracul. El se suì pe tron la anul 1456, cu ajutorul Turcilor. Acest domn fu un om înţelept, drept, fórte curajos, dar crud. Ca să liniştéscă ţara şi ca să o pótă apĕrà în contra duşmanilor din afară, înmulţì armata. Apoi alese o cétă de soldaţi dintre ceĭ maĭ zdrăvenĭ, maĭ voínicĭ, maĭ curajoşĭ şi maĭ fioroşĭ, pe cari îĭ ţinea în totdeauna pe lângă dînsul. Aceştia aduceaŭ întru îndeplinire tóte poroncile luĭ, orĭ cât de crude ar fi fost ele. El se purtà cu o asprime ne maĭ auţită în contra boerilor din partida Dăneştilor, în contra străinilor şi în contra hoţilor, ce cutrieraŭ ţara. În tótă domnia sa, el a omorît 20000 de ómenĭ, între cari eraŭ şi 500 de boerĭ. Pe un fiŭ a luĭ Dan îl îngropâ de

viŭ în pămînt. Strânse pe toţĭ cerşitorii, leneşiĭ şi ómeniĭ fără căpĕtăĭu din ţară, şi după ce li dete să mânânce şi să beĭe bine, îĭ aruncâ într'un foc mare. Aŭ strâns vre-o 400 de Secuĭ, ce cutrieraŭ ţara şi îndemnaŭ pe Românĭ la catolicism, ĭ-aŭ închis într'o magazie, şi lĭ-aŭ dat foc. În scurt timp prinse vre-o 6000 de hoţĭ, pe cari îĭ omorî. Dar pedépsa, cu care pedepsĭa el maĭ mult, erà *ţapa*; pentru acésta i s'a dat numele de *Ţepeş*. Tot în ţapă trăgea el şi pe aceĭ ce-ĭ prindea cu vre-un vicleşug contra ţăriĭ saŭ a domnuluĭ.

Vlad Ţepeş reînoì cu sultanul Mohamet II tractatul cel făcut de cătră Mircea, cu maĭ multe îndatoriri din partea Turcilor şi cu sporirea tributuluĭ la 10000 de galbenĭ pe an.

După ce Ţepeş liniştì ţara, se apucâ de rĕsbóe. Avênd el cĭudă pe Saşiĭ din Transilvania, pentru că ţineaŭ cu Daneştiĭ, întră în acea ţară cu oştirĭ, pradă ţinutul Fagaraşuluĭ şi Amlaşuluĭ, arde Braşovul şi prinḑênd o mulţime de Saşĭ, îĭ trage pe toţĭ în ţapă. În urmă, se întórce în ţară încărcat de o mulţime de prăḑĭ.

23.

LUPTA LUĬ VLAD ŢEPEŞ CU HAMZA PAŞA.

Mohamet II trimise o solie la Vlad Ţepeş, prin care îĭ cerea, ca să-ĭ rĕspundă tributul pe un an de

ḑile înainte, să-ĭ deĭe 500 de copiĭ, cari să slujascà în armata turcéscă și să mérgă el-însuși să se închine Sultanuluĭ. Domnul român trimise rĕspuns Turculuĭ, că e gata a-ĭ da tributul; dar cincĭ sute de copiĭ, îĭ este cu neputință, și maĭ cu neputință este, a se duce el să se închine Sultanuluĭ. Auḑind Sultanul rĕspunsul cel îndrăsneț a luĭ Țepeș, se înfuriè grozav și trimise poroncă luĭ Hamza Pașa din Vidin, ca să trécă în Muntenia cu oștirile, ce le avea la îndămână, să prindă pe ghĭaurul de Vlad, și să i-l trimită orĭ viŭ, orĭ mort, la Constantinopol. Hamza Pașa venì în țară cu o oștire de 40000 de Turcĭ. Țepeș îl lăsâ să înainteze până aprópe de Târgoviște, lângă heleșteele domnescĭ. Aicĭ îl întimpinâ într'o pădure cu brava sa oștire, îl bătù cumplit, ba încă îl prinse viŭ chiar pe dînsul, dimpreună cu o mulțime de Turcĭ. Spre a-șĭ rĕsbunà și maĭ tare asupra păgânilor, li tae mânele și picĭórele și apoĭ îĭ înțăpă pe toțĭ. Ĭar pe Hamza Pașa îl pune într'o țapă maĭ înaltă.

Sciind Țepeș că Sultanul n'are să se lese rușinat, trimise o solie la Mateĭ Corvin, regele Ungarieĭ și închiè un tractat de alianță în contra Turcilor; ĭar el cu oștirea sa trecù de îndată Dunărea. Ajungênd aicĭ, pradâ cu foc și sabie, în lung și în lat țara turcéscă, omorînd pe toțĭ câțĭ îĭ eșĭaŭ în cale; și nu se întórse înapoĭ, de cât după ce prefăcù în cenușă tóte satele și târgurile, pe unde a trecut. Apoĭ încărcat de pradĭ și cu 25000 de robĭ, se

întórse înapoĭ în țară. Toțĭ ceĭ prinșĭ fură trașĭ în țapă. Vlad tăe nasurile Turcilor, la viĭ și la morțĭ, la bărbațĭ și la femeĭ, și le trimite la Mateĭ Corvin, ca dovadă de isbânda ce a făcut și de numĕrul celor morțĭ și ucișĭ.

25.

LUPTELE CU MAHOMET II.

Auḑind Sultanul de învingerea luĭ Hamza Pașa și de cele ce făcuse Țepeș în țara turcéscă, mânia luĭ numaĭ găsĭa marginĭ! Căcĭ, luĭ nu-ĭ trecea prin minte, cum să se pótă, ca un ghĭaur să nesocotéscă poronca învingătoruluĭ Stambululuĭ saŭ Constantinopoluluĭ, ba încă să cuteze, a-ĭ pradà și țara! Trimise îndată olacĭ în tóte părțile împĕrățieĭ sale, ca să adune în grabă tótă óstea, și apoĭ să plece el-însușĭ asupra cutezătoruluĭ. Douĕ sute cincĭ-ḑecĭ de miĭ de Turcĭ, în frunte cu grozavul lor Padișah, plecară asupra Tăriĭ Românescĭ.

Vlad, sciind ce furtună vine asupra țăriĭ sale, se pregătì și el de apĕrare, cum putù maĭ bine. Pe bătrânĭ, femeĭ și copiĭ, cu vitele și cu alte averĭ, îĭ mistuì prin munțĭ; ĭar pe bărbațiĭ și tineriĭ ceĭ în stare de a purtà armele, îĭ luâ la bătălie. Satele și orașele rĕmaseră cu totul pustiĭ. Săměnaturile și fanațele fură arse tóte. Nu se vedea pe nicăirĭ nicĭ om, nicĭ vită! Te prindea fiorĭ de gróză, când auḑĭaĭ numaĭ câte-un câne urlând, care din întâmplare se rătăcise de stăpânul sĕŭ.

Sultanul Mohamet, ajungênd la Dunărea, îşĭ alese loc de trecere prin dreptul Braileĭ. Aicĭ îl întimpinâ şi Vlad cu brava sa oştire. Când Turciĭ se suiră în luntrĭ ca să trécă dincóce, o plóe de săgeţĭ din parte Românilor, omorî dintre dînşiĭ cu sutele; ast-fel, că până să trécă tótă oştirea, Româniĭ uciseră câte-va miĭ. După acésta, Vlad, cu oştirea sa, se retrase la munţĭ. Turciĭ apucară spre câmpiile Focşanilor. Merseră cât merseră, însă de la o vreme vĕdênd că nu daŭ nicĭ de Ţepeş, nicĭ de vre-o fiinţă omenéscă, care să li spue unde este el, stătură pe loc şi se aşeḍară în lagăr. De aicĭ, Turciĭ plecaŭ în cete, ca să caute mâncare pentru eĭ şi caiĭ lor. Însă, cari se duceaŭ, înapoĭ nu maĭ veniaŭ, fiind prinşĭ şi omorîţĭ de Români.

Într'o nópte întunecósă, Vlad Ţepeş, fiind-că sciia bine limba turcéscă, se îmbrăcâ în haĭne turcescĭ şi se duse singur în lagărul duşmanilor. Aicĭ umblâ el în tóte părţile şi vĕḍù cum staŭ Turciĭ, şi ce pútere aŭ. Iată o dovadă de curajul sĕŭ cel fără marginĭ! În acest timp, păgâniĭ dormiaŭ fără nicĭ-o grijă. Vlad, vĕḍênd acésta, merse în tabăra sa, îşĭ luâ câte-va miĭ de vitejĭ, şi mergênd în lagărul duşmanilor, căḍù ca un trăsnit asupra lor, şi începù a-ĭ măcelărì. Păgâniĭ, besmeticĭ de somn, nu sciiaŭ ce urgie dumneḍeéscă a căḍut asupra lor. În întunericul nopţiĭ, las că nu-şĭ găsiaŭ armele, dar apoĭ necunoscêndu-se, se ucideaŭ uniĭ pe alţiĭ. Ast-fel, Româniĭ

îĭ bătură cumplit până în ḑorĭ de ḑiŭă. După acésta, se retraseră ĭarăşĭ în munţĭ.

În acest timp îĭ venì de veste luĭ Vlad Ţepeş, că şi Ştefan cel Mare, domnul Moldoveĭ, a venit cu oştire şi a început să bată cetăţile Chilia şi Cetatea-Albă, care până acum eraŭ în mâna Muntenilor. Auḑind de acéstă nouă primejdie, Vlad lasă pe un căpitan al sĕŭ, ca să privigheze ce vor face Turciĭ, ĭar el să duce în contra luĭ Ştefan cel Mare. Căpitanul, vrênd să-şĭ arĕte vitejia, se luâ la luptă cu Turciĭ; dar fu bătut cumplit. Din nenorocire, şi Vlad fu învins de cătră Stefan, care îĭ luâ Chilia şi Cetatea-Albă.

După ce bătù pe căpitanul luĭ Vlad Ţepeş, Sultanul plecâ în contra cetăţiĭ Târgovişteа. În drumul seŭ dete peste pădurea de ţăpĭ, unde eraŭ înţepaţĭ Turciĭ luĭ Hamza Paşa. El, vĕḑênd acésta, se înfiorâ şi ḑise: «Este fórte greŭ de luat ţara unuĭ domn, care face aşa de marĭ cruḑimĭ.«

Între acestea, boeriĭ mergênd la Sultanŭl, îĭ spuse că nu sunt eĭ vinovaţĭ, ci Ţepeş este vinovatul; că eĭ sunt supuşĭ cu totul Sultanuluì, şi numaĭ Ţepeş este hain, şi că eĭ să rógă să li deĭe un alt domn. Auḑind acestea Mahomet II, li dete domn, după cererea lor, pe Radu cel Frumos, fratele luĭ Vlad Ţepeş. După acésta, Sultanul lasă o parte din oştirea sa, ca să sprijinéscă în domnie pe Radu cel Frumos, ĭar el cu ceea-l-altă parte a oştiriĭ, se întórce în ţara sa, maĭ ales că şi Turciĭ duceaŭ mare

FUNDAȚIA CAROL I

lipsă de provisiunĭ. Vlad Ţepeş, vĕḑêndu-se părăsit chĭar de către boerii seĭ, trecù în Transilvania şi de acolò în Ungaria la Mateĭ Corvin, ca să céră ajutor. Acesta, în loc să-ĭ deĭe ajutor, îl puse la închisóre, unde îl ţinù 10 anĭ de ḑile. Mateĭ Corvin făcù acésta, după cererea Saşilor din Braşov, pe cari Ţepeş îĭ bătuse chĭar la începutul domnieĭ sale.

26.

A DOUA DOMNIE A LUI VLAD ŢEPEŞ.

1483—1496.

Mare deosebire erà între Vlad Ţepeş şi Radu cel Frumos, măcar că eraŭ fraţĭ; deosebirea erà aşà de mare, ca cerul de pămînt. Radu cel Frumos a fost un domn mişel. El erà supus cu totul la poroncile Turcilor. Pentru ca Mateĭ Corvin să nu deĭe ajutor luĭ Vlad Ţepeş, el îĭ dădù ducatele Amlaşuluĭ şi Fagaraşuluĭ, ĭar Turcilor li învoì să cuprindă tóte cetăţile de pe malul Dunăriĭ, plătindu-li şi un tribut de 20000 de galbenĭ. Radu avù douĕ rĕsbóe cu Stefan cel Mare, domnul Moldoveĭ, la Socĭ şi la Isvorul apeĭ; însă, într'amândouĕ fu bătut. În sfârşit, el móre la anul 1472, urmându-ĭ în domnie Laĭot Basarab, pus de către Stefan cel Mare.

Laĭot Basarab se aratâ nemulţămitor către Stefan; pentru că în loc să se unéscă cu acesta în contra Turcilor, el se unesce cu păgânii şi se luptă

în contra bine-făcătorului seŭ. Stefan, vĕḑênd acésta, îĭ deschide rĕsboĭu la Râmnicul-Sarat, unde învingêndu-l, îl prinde și-ĭ taè capul. Acum Stefan poftì pe Mateĭ Corvin, de dădù drumul de la închisóre luĭ Vlad Țepeș și-l puse domn ĭarășĭ pe dînsul.

Vlad Țepeș, în a doŭa domnie, a fost schimbat cu totul. Acum numaĭ erà crud și vărsător de sânge, ci bun și blând. Ba încă el zidì și monastirĭ, cum bună-óră, Sneagovul din județul Ilfov, și altele. Pentru suferințile sale în timp de 10 anĭ, cât stătù la închisóre, cât și pentru evlavia cu care se purtâ el în acéstă domnie, poporul l'a numit *Călugărul.*

De și cătră țară se purtà cu blândeță, totușĭ asupra Turcilor avea o mare ură. Turciĭ, voind să mérgă asupra Transilvanieĭ cu rĕsboĭu, Vlad li dădù voe să trécă prin țara sa; însă în ascuns însciință pe Transilvaneni ca să fie gata la luptă, că el îĭ va ajutà. Păgâniĭ, trecênd în Transilvania, prădară cumplit Țara Bârseĭ, pe unde vine Brașovul, și se întorceaŭ încărcațĭ de prăḑĭ. Însă pe când treceaŭ în România pe la pasul Turnul-roș, Țepeș îĭ prinde în strâmtorile munților și-ĭ bate așà de cumplit, încât omóră dintre eĭ vre-o 15000, luându-le și tóte prăḑile.

Uniĭ spun, că Vlad Țepeș ducêndu-se o dată la o vânătóre într'un codru, pe când se aflà numaĭ el singur și cu o slugă a sa, vîndută Turcilor, acésta îl lovì cu arcùl pe la spate, și-l omorî. Alțiĭ spun, că el, în adevĕr s'a făcut călugăr la monastirea Sneago-

FUNDATIUNEA UNIVERSITARA CAROLI I

vuluĭ, lăsând în domnie pe înțeleptul sĕŭ fiŭ, numit de cătră popor Radu cel Mare.

27.

STEFAN CEL MARE.

1457—1504.

Mulțĭ domnĭ vestițĭ aŭ avut Românii, dar Stefan, numit cel Mare, pe toțĭ ĭ-aŭ întrecut. El erà fiul unuĭ domn numit Bogdan și nepot luĭ Alexandru cel Bun. Tatăl sĕŭ fu ucis mișelesce de cătră unul numit Petru Aron, care n'avea nicĭ-un drept la domnia Moldoveĭ. Tînĕrul Stefan, temêndu-se ca să nu fie ucis și el, fugì la Vlad Țepeș în Muntenia.

Petru Aron erà un domn mișel. El se închinâ Polonilor și plătì tribut Turcilor. Boeriĭ, vĕḑênd mișeliile luĭ, se duseră la Stefan și-l rugară, să vie, să li fie el domn. Atuncĭ Stefan, vĕḑênd stăruințile boerilor, luâ oștirĭ de la Vlad Țepeș și plecâ în Moldova. Cum ajunse în țară, o mare parte din ostirea moldovinéscă venì sub steagurile luĭ. Stefan bătù pe Petru Aron în douĕ rândurĭ, și-l alungâ din țară. Acum el, de și erà stăpân pe domnie, totuși a dorit să scie, dacă țara îl voesce pe dînsul de domn. Drept aceea, Stefan strânse adunarea țăriĭ lângă Suceava, la locul numit *Direptate*, și ĭ-a întrebat pe toțĭ: »Vĕ este cu voea să vĕ fiŭ eŭ domn?« Atuncĭ toțĭ

într'un glas aŭ strigat: »Întru mulţĭ anĭ, de la Dumneḑĕŭ, să domnescĭ.«

De aicĭ luând el steagul ţărĭĭ şi mergênd la Suceava, fu uns de domn la anul 1457.

Stefan cel Mare erà un om nu mare la stat, dar vitéz, înţelept şi curajos în lupte. El vĕḑênd că ţara erà încunjurată din tóte părţile de vrăjmaşĭ: căcĭ la méḑă-nópte eraŭ Leşiĭ, la rĕsărit Tatariĭ, la méḑă-ḑi Turciĭ şi la apus Ungariĭ, se gândì cum să o apere maĭ bine. Spre acest scop, el regulâ şi îmultì armata, dându-ĭ steagurĭ şi căpitanĭ vrednicĭ. În adevĕr, domnia luĭ este plină de rĕsbóe! Ca la patruḑecĭ de rĕsbóe a purtat şi peste patru-ḑecĭ de bisericĭ şi monastirĭ a făcut. Pentru acésta, poporul ĭ-a dat numele de *Stefan cel Mare* şi *sfânt.*

Petru Aron, după ce fu alungat din domnie, se duse la Cazimir, regele Polonilor. Aicĭ făcea fel-de-fel de intrigĭ, ca să pótă căpĕtà oştirĭ, cu care să deĭe jos din domnie pe Stefan. Stefan vĕḑênd acésta, trimise solĭ în maĭ multe rênduri şi poftì pe Cazimir ca să i-l deĭe în mână. Regele nevoind a i-l da, domnul român prădâ cu foc şi sabie Pocuţia şi Rusia. Atuncĭ Poloniĭ fură siliţĭ să trimită solĭ de pace la Stefan, şi să alunge pe Petru Aron. Acesta fugì în Transilvania. Stefan spre a-şĭ rĕsbunà şi pe domnul Transilvanieĭ, trecù munţiĭ cu oştire şi prădâ cumplit ţara Secuilor. După acésta, multe lupte a maĭ avut Stefan cel Mare, dar cele maĭ însemnate sunt: de la Baea cu Ungurĭĭ, de la Lipinţĭ cu Tatariĭ, de la Socĭ

și Isvorul apeĭ cu Munteniĭ, de la Racova și Valea Albă cu Turciĭ, de la Scheea tot cu Unguriĭ și de la codrul Cosminuluĭ cu Poloniĭ, și altele.

28.

LUPTA DE LA BAEA.—LUPTA DE LA LIPINȚĬ.

Mateĭ Corvin, regele Ungarieĭ, supĕrat pe Stefan, că prădase țara Secuilor din Transilvania, hotărì ca să-și rĕsbune. Așa dar, în anul 1467 întrâ în Moldova cu 40000 de Unguri, prin pasurile Ghimeșul și Oĭtuzul din județul Bacăŭ. Stefan se pregătì și el de rĕsboĭu, dar nu eșì înaintea dușmanilor, ci-ĭ lăsâ să înainteze în țară până să ajungă la un loc potrivit pentru luptă. Unguriĭ prădară și arseră târgurile: Trotușul, Bacăul și Romanul. De aicĭ plecară întins spre Suceava, unde erà Stefan. Însă în drumul lor dădură peste târgul și cetatea Baea. Ajungênd aicĭ, Mateĭ Corvin dădù voe oștenilor să facă ce vor voì. Atuncĭ Unguriĭ se puse uniĭ pe petreciri, ĭar alțiĭ pe somn. Stefan, aflând prin ómeniĭ sĕĭ, unde staŭ și cum staŭ dușmaniĭ, luâ 12000 de Moldovenĭ și plecâ nóptea spre Baea. După medul nopțiĭ, Moldoveniĭ venind prin locurĭ ascunse, fără nicĭ-un sgomot. ajutați fiind și de întuneric, dădură foc târguluĭ de treĭ părți, și se aruncară cu mare furie asupra dușmanilor. Unguriĭ, deșteptându-se în mijlocul focurilor și loviți de săgețile Moldovenilor, fiind amețiți de bĕutură și de somn, nu căutaŭ cum să se bată, ci

cum să scape. Douĕ-spre-ḑece miĭ căḑură morțĭ; mare parte ſură rănițĭ saŭ prinșĭ, și puținĭ numaĭ scăpară teſerĭ. Ceĭ cari scăpaŭ, ſugĭaŭ la munțĭ, ca să trécă în țara lor. Aicĭ îĭ așteptà altă urgie! Țaraniĭ pușĭ de Stefan, îĭ prindeaŭ și-ĭ omorĭaŭ cu ceea ce aveaŭ în mână. Însușĭ Mateĭ Corvin scăpâ cu vaĭ nevoe din mâna Moldovenilor, cu vre-o-câțĭ-va din aĭ sĕĭ, rânit în treĭ locurĭ. Stefan nu se mulțămì numaĭ cu atâta, ci trecù și în Transilvania, prădâ cumplit țara Secuilor, și prinḑênd pe Petru Aron, îĭ tăe capul. Regele Ungurilor, pentru a putè scapà de Stefan, trimise solĭ la dînsul ca să se înpace, dându-ĭ și doŭĕ cetățĭ din Transilvania: *Balta* și *Ciceul*.

Nu bine se odihnì Stefan după lupta de la Baea, și-ĭ venì de veste că Tatariĭ aŭ trecut Nistrul, că pradă și omóră. El îșĭ strânge în grabă óstea și plécă asupra lor. Ajungênd în Basarabia, se întâlnesce cu păgâniĭ la *Lipinți*. Aicĭ îĭ bate așa de tare, în cât prinde viŭ chĭar pe Carzic, fiul Hanuluĭ tătăresc. Tatariĭ, câțĭ aŭ maĭ scapat, înturnându-se în țara lor, ca vaĭ de eĭ, spuseră Hanuluĭ, cele ce aŭ pățit. Atuncĭ Hanul trimise la Stefan 100 de solĭ, ca să-ĭ spue să deĭe drumul ſiuluĭ sĕŭ, căcĭ alt-ſel va venì el singur în Moldova, și va fi amar atât de dînsul cât și de țară. Stefan ca să arĕte cât de mult se teme de Tatarĭ, poroncì să scótă din închisóre pe Carzic, și înaintea solilor puse de-ĭ tăè capul. Puse, de asemenea, de tăè capetele la 99 de solĭ, lăsând numaĭ unul viŭ, dar nicĭ pe acela téſăr; căcĭ îĭ tăè

nasul și urechile, trimițindu-l ca să spue Hanuluĭ, cât de tare se teme de amenințările luĭ.

După acest rĕsboĭu, Stefan cel Mare avênd câtva timp liniște, isprăvì de zidit monastirea *Putna*, pe care o sfinți cu mare pompă.

29.

LUPTELE DE LA SOCĬ ȘI ISVORUL APEĬ.

Stefan cel Mare, vĕḑênd că Radu cel Frumos ține cu Turciĭ, se hotărî să-l scótă din domnie, și sà unéscă Muntenia cu Moldova. Așa dar, în anul 1471 plécă cu oștirĭ în Muntenia și arde Brăila. Apoĭ se întâlnesce cu Radu la *Socĭ*, sat ce nu maĭ este astă-ḑĭ în Muntenia. Aicĭ se dă o bătălie crâncenă între frațĭ de acelaș sânge. Radu este învins cu multă pagubă.

După luptă de la Socĭ, Stefan nu stătù mult timp în liniște, ci pregătindu-se de luptă, plecâ din noŭ asupra luĭ Radu Vodă. Oștile se întâlniră față 'n față la locul numit *Isvorul apeĭ* în județul Râmnicul-Sarat. Lupta ținù treĭ ḑile cu mare înverșunare. A treĭa ḑi, óstea luĭ Radu fu sdrobită cu totul, ĭar el fugì nóptea la cetatea sa Bucureștĭ. Stefan îl urmăresce până acolo și-l încunjură cu oștirĭ de tóte părțile, cu gând ca să-l prindă, Radu scapă din cetate și fuge la Turcĭ după ajutor. Stefan pune mâna pe tóte averile luĭ, luându-ĭ tot-o-dată róbe pe dómna Maria și pe fiica sa Vochița. Ungurĭĭ, cari nu ve-

deaŭ cu ochĭ bunĭ unirea țărilor române, întrară în Moldova în lipsa luĭ Stefan, și începură a pradà. Stefan, auḑind de cele ce făceaŭ Ungurii, pune domn în Bucureștĭ pe Laĭot Basarab, și apoĭ se întórce în țară încărcat cu o mulțime de prăḑĭ, aducênd cu sine pe dómna și fiica luĭ Radu Vodă. Ajungênd aicĭ, bate cu ușurință pe Ungurĭ și-ĭ alungă în țara lor. În timpul acesta vine și Radu cu 15000 de Turcĭ, și bătênd pe Laĭot Basarab, îșĭ ĭea înapoĭ tronul. Tot acum întâmplându-se să móră dómna luĭ Stefan Vodă, el se căsătorì cu fiica luĭ Radu, cu Vochița, ĭar pe dómna Maria o trimise la soțul eĭ cu mare cinste.

Nu mult după acésta Radu murì, urmându-ĭ în loc Laĭot Basarab, care erà sprijinit de cătră Stefan.

30.

BÁTĂLIA DE LA RACOVA.

Sultanul Mahomet II fiind supĕrat pe Stefan, pentru că bătuse pe credincĭosul sĕŭ Radu cel Frumos, precum și pentru că nu-ĭ plătĭa tributul făgăduit de cătră Petru Aron, se hotărî ca să-șĭ rĕsbune asupra Moldoveĭ. Decĭ în anul 1475, pornesce asupra țăriĭ nóstre o armata de 120000 de Turcĭ. Stefan prinḑênd limbă de acésta, trimite după ajutor la Cazimir și la Mateĭ Corvin. Cazimir îĭ dă 2000 de Polonĭ, ĭar Mateĭ 5000 de Secuĭ. Cu acest ajutor și cu oștirea moldovinéscă îșĭ formâ o

armată de 47000 de ómenĭ. Prin urmare, un Moldovan trebuea să se bată cu treĭ Turcĭ! În urmă, rădicâ pe toţĭ locuitoriĭ de pe lângă Dunărea şi-ĭ adăpostì prin locurĭ maĭ sigure; ĭar satelor, săměnăturilor şi fânaţelor, de pe unde erà se vie Turciĭ, li dădù foc. După ce se pregàtì ast-fel de rĕsboĭu, se gândì, cum sa fie maĭ sigur de isbândă şi cum să nu pérdă oştire multă. Drept aceea, se silì a aduce pe duşmanĭ în nişte locurĭ strâmte şi mlăştinóse. Acest loc erà în lunca Bârladuluĭ aprópe de târgul Vasluĭ. Aicĭ se aflà o luncă, ĭar în luncă o mlaştină. Stefan Vodă puse în luncă câţĭ-va soldaţĭ cu bucĭume şi trimbiţĭ, dându-li poroncă ca, când vor vedè pe Turcĭ, să sune alarma de rĕsboĭu; ĭar el cu oştirea sa se aşeḑâ pe şesul format de rîurile: Bârlad, Racovĕţ şi Vasluеţ. Óstea moldovinéscă erà dispărţită de luncă numaĭ prin un deal. Pe acest deal, Stefan pusese străjĭ ca să pândéscă când vor venì păgâniĭ. Nu stătură aĭ noştri mult, şi ĭată că străjile vestesc apropierea duşmanilor. În acest timp, a căḑut o pâclă aşà de mare, de nu se vedea la doĭ păşĭ. Soldaţiĭ, din luncă, începură a da alarma de rĕsboĭu şi a face atâta vuet, în cât Turciĭ creḑură că acolò e óstea moldovinéscă. Eĭ dădură năvală cu toţiĭ asupra păduriĭ! Când colò, daŭ în mlaştină cu carĕ, cu caĭ, cu tunurĭ şi cu tot ce aveaŭ! Şi cu cât căutaŭ să scape, cu atâta se înglodaŭ maĭ tare! Atuncĭ Stefan şi cu óstea sa se apropie în cea maĭ mare linişte. Şi pe când Turciĭ

căutaŭ pe Moldoveni în luncă, de o-dată se trezesc cu eĭ în spate. Acum se începe o luptă grozavă. Păgâniĭ, din pricina neguriĭ, se ucideaŭ uniĭ pe alțiĭ. Apele Bârladuluĭ, Racovățuluĭ și Vasluețuluĭ, se înroșesc de sângele păgânesc. În sfârșit, Stefan ucide 100000 de Turcĭ, între cari și patru pașĭ de ceĭ marĭ, și li ĭea 100 de stégurĭ. După acéstă strălucită biruință, tótă lumea rĕsună de laudele mareluĭ Stefan. Ĭar un scriitor turc, vorbind de acéstă bătălie, ḑice despre Stefan: »Cea maĭ mare parte din armata turcă a perit din pricina afurisituluĭ acel de domn al Moldoveĭ, care întrecea chĭar pe dracul în vicleniea-ĭ drăcéscă și în reutațĭ.«

Pentru ca să mulțămescă luĭ Dumneḑeŭ că ĭ-a ajutat să învingă pe păgânĭ, Stefan dădù poroncă în tótă țara, ca toțĭ să postéscă treĭ ḑile; și nu care cumva să ḑică că el a înfrânt pe vrăjmașĭ, ci puterea dumneḑeéscă.

Ca să arăte cât de tare a înfrânt pe Turcĭ, Stefan trimise din stégurile, armele și prăḑile luate, luĭ Mateĭ și luĭ Cazimir. Trimise, de asemenea, stégurĭ și Papeĭ din Roma, rugându-l că dacă va maĭ avè vre un rĕsboĭu cu Turciĭ, să-ĭ trimită ajutor în ómenĭ saŭ în banĭ. Papa îĭ făgăduì ajutor la vreme de nevoe. Însă Mateĭ Corvin scrise o scrisóre la Papa, prin care îĭ spunea că nu Moldoveniĭ aŭ învins pe Turcĭ, ci Secuiĭ luĭ, sub comanda luĭ Stefan. Papa, creḑênd acésta, nu se ținù de cuvînt. Tot atuncĭ, trimise Stefan o scrisóre și luĭ Mahomet II.

Prin acea scrisóre îĭ spunea, că o banda de hoțĭ din Turcia a trecut în Moldova și s'a încercat ca să o prade; însă el ĭ-a pedepsit, după cum se cuvine, scăpând numaĭ câțĭ-va dintre eĭ, și că-l poftesce să-ĭ deĭe și pe aceĭa în mâna luĭ, spre a-ĭ pedepsì cum scie el. Sultanul se mâniè fórte tare vĕḑênd acéstă scrisóre luătóre în rîs.

BIBLIOTECA CENTRALA * Bucuresci *

31.

BĂTĂLIA DE LA VALEA-ALBĂ.

Mahomet II nu putù suferì mult timp rușinea pățită la Valea Răcoveĭ. El se hotărì dar ca să plece însușĭ asupra Moldoveĭ, cu oștire câtă frunză și érbă, în anul 1476. Stefan Vodă se așteptà la una ca acésta. Trimise dar după ajutor la Mateĭ și la Cazimir. Însă, nicĭ unul, nicĭ altul nu voiră a-l ajutà. Stefan vĕḑênd că pe streinĭ n'are nicĭ-o nădejde, se hotărî să-șĭ apere el singur țara, cum va putè maĭ bine. Și așà punêndu-șĭ credința în D-ḑeŭ și 'n patriotismul Moldovenilor, se pregătì de luptă.

El puse să se ardă tóte târgurile, satele, sămĕnaturile și fânațele, pe unde erà să vie Turciĭ. Pe bătrânĭ, femeĭ și copiĭ, cu tot avutul lor, îĭ adăpostì la munțĭ. Ĭar pe dómna luĭ, pe mama sa Elena și pe Mitropolitul țăriĭ îĭ duse în *cetatea Neamțul*. După acésta, strângênd împrejurul sĕŭ pe toțĭ barbațiĭ în stare de a purtà armele, pornì spre Dunărea, ca să nu lase pe dușmanĭ, să trécă în țară. Ajungênd a-

colò, îĭ venì veste că Tatariĭ, după îndemnul Sultanuluĭ, aŭ trecut Nistru și pradă. Stefan, sciind cine sunt Tatariĭ, lasă Dunărea și se repede la Nistru. Sosind aicĭ, bate cumplit pe vrăjmașĭ și-ĭ alungă în țara lor. După ce a bătut pe Tatarĭ, s'a întors înapoĭ la Dunărea. Însă, acum Turciĭ o trecuseră, pe cincĭ podurĭ. Vĕḑênd acésta înțeleptul nostru domn, dă porunca oștiriĭ sale, să se bată în retragere, până ce va da peste un loc potrivit pentru o batae generală. Ast-fel hărțuind necontenit pe Turcĭ, omorî dintre dînșiĭ vre-o 30,000. În sfârșit, tot retrăgêndu-se, aŭ ajuns într'o pădure din județul Neamț. În acéstă pădure, se închid Moldoveniĭ ca într'o cetate. Fac șanțurĭ largĭ și adâncĭ de jur-împrejurul pădurii; drumurile și potecele le astupă cu copacĭ uriașĭ; ĭar tunurile le așaḑă pe délurile și munțiĭ de prin apropiere. Turciĭ, simțind că acolò este Stefan cu óstea sa, se așaḑă în regulă de bătae. După acésta daŭ năvală asupra pădurii. Săgețile Moldovenilor cad ca plóea asupra lor, ĭar tunurile de prin prejur îĭ potopesc. Ĭeniceriĭ înspaĭmântațĭ cad la pămînt de frică! Mahomet, vĕḑênd acésta, ĭea în mâna sa buzduganul cel cu șese aripĭ, și plecând înainte, li ḑise, mustrându-ĭ: »Mișeilor, de la începutul lupteĭ sunteți învinșĭ!« Turciĭ, luându-se după pilda stăpânuluĭ lor, prind la curaj și încep lupta cu mare furie, silindu-se a ajunge ca să dea pept cu Moldoveniĭ. Însă până să trécă șanțurile și să desfunde drumurile și potecele, Moldoveniĭ ucid cu miile. În sfârșit, Turciĭ se

vĕd ſață în ſață cu Moldoveniĭ. Acum lupta este desperată! Un Moldovan se bate cu ḑece Turcĭ. Rêndurile Turcilor cele rărite și obosite se daŭ la o parte și vin altele cu puterĭ próspete. Moldoveniĭ însă, ſiind puținĭ la numĕr, se bat tot aceĭașĭ de diminéță până'n sară. Cătră sară eĭ încep a cădè, nu de loviturile Turcilor, ci de obosală și de sete. Stefan vĕḑênd că nu e chip să învingă pe păgânĭ, dă semn de retragere. Moldoveniĭ atuncĭ se retrag spre munțĭ, ĭar Stefan cu vre-o câțĭ-va căpitanĭ de aĭ sĕĭ, se duce la *cetatea Neamțuluĭ*. Ajungênd aicĭ, dă semn ca să-ĭ deschidă porțile. Mama sa însă, aflând de cele ce pățise, nu voĭ ca să-ĭ deschidă, ci suindu-se pe zidurile cetățiĭ îĭ ḑise: »Fiul meŭ! maĭ bucurósă sunt să aud, că aĭ murind luptându-te pentru țară, de cât să viĭ, ca să te ascunḑĭ aicĭ, unde staŭ numaĭ bătrâniĭ, ſemeile și copiiĭ.« Stefan, auḑind aceste cuvinte, îșĭ revinì în sine, și rușinându-se de aceea ce voise să facă, se hotărasce să plece din noŭ asupra păgânilor, ca orĭ să biruéscă, orĭ să móră ca un vitéz. El dă poroncă să sune ĭarășĭ de rĕsboĭu. Ostea se adună din noŭ, și el o maĭ întăresce cu recruțĭ, luând cĭobaniĭ de pe la oĭ și slugile de prin ogrăḑile boerescĭ. Așà sciĭa Stefan a-șĭ formà ostașĭ, și așà sciĭaŭ și Moldoveniĭ a respunde la chemarea domnuluĭ lor. Pentru apĕrarea țăriĭ, nimenĭ nu se da în laturĭ, când erà chemat. Apoĭ ajutat fiind și de cătră Vlad Țepeș plecâ împotriva păgănilor.

Turciĭ creḑênd pe Stefan învins pentru totdeauna, se împrăștieseră prin țară după jafurĭ. Însă, D-ḑeŭ a trimis o cĭumă între dînșiĭ, că murĭaŭ cu sutele pe ḑi. Ĭar când venĭaŭ niște corăbiĭ pe Marea Négră, ca să li aducă provisiĭ, se stârnì o furtună așà de mare, în cât le înnecâ pe tóte. Atuncĭ Mahomet, vĕḑênd că s'a încuĭbat bóla așà de tare în óstea sa, și maĭ n'avea ce să-ĭ deĭe de mâncare, căcĭ nicĭ în țară la noĭ nu găsĭa, ĭ-aŭ dat poruncă să trécă înapoĭ Dunărea. Însă, pe când Turciĭ eraŭ la Dunărea și voĭaŭ să o trécă, de o-dátă îĭ lovesce Stefan pe neașteptate așà de tare, în cât sfarmă maĭ tótă óstea păgânéscă, ĭar Mahomet trece rușinat în țara sa. Și așà, acel ce a fost pentru puțin timp biruit, ĭată-l acum biruitor!

Nu mult după acésta, Stefan se duce la locul únde se bătuse cu Turciĭ, pune de strânge tóte ósele, ce înălbĭaŭ locul și le îngrópă în niște gropĭ marĭ. Ĭar în amintirea acesteĭ înfricoșate bătăliĭ, zidesce o monastire, care este și astă-ḑĭ, și care se numesce *Rĕsboenĭ*.

După bătălia de la Valea-albă, de și Stefan curăți țara de Turcĭ, totușĭ din Chilia și Cetatea Albă nu-ĭ putù scóte, fiind-că eĭ eraŭ fórte bine întăriți în aceste douĕ cetățĭ.

Cu tóte că Laĭot Basarab se suì pe tron în urma stăruinților luĭ Stefan, totușĭ, pe când acesta se luptà voĭnicesce în contra Turcilor, domnul muntean bate și ĭea cetatea *Crăciună*, ce vinĭa la marginea despre

Muntenia. Acéstă urmare, fu de mare pagùbă luĭ Laĭot; căcĭ Stefan, alungênd pe păgânĭ, se repede în Muntenia, îl bate la Râmnicul-Sarat, și prinḑêndu-l îl omóră. Acum boerii muntenĭ miḑlocesc a se face pace, pentru a nu se maĭ bate fraţiĭ între fraţĭ. Stefan primì pacea, însă cu condiţiune de a i se da judeţul Putna. De aicĭ înainte se statornicì ca hotarul între Muntenia și Moldova să fie riul Milcov, în loc de riul Trotuș, ca maĭ înainte.

32.

BĂTĂLIA DIN CODRUL COSMINULUĬ.

Pe la anul 1497 erà rege în Polonia Albert. Acest rege ambiţios îșĭ puse în gând să bată pe Stefan cel Mare și să supue sie-șĭ Moldova. Însă fiind-că nu îndrăsnĭa să declare rĕsboĭu pe faţă luĭ Stefan, se hotărî să-l bată prin înșălăcĭune. Așa dar, regele trimise niște solĭ la domnul Moldoveĭ, ca să-ĭ spue că el vre să vie cu óste, să deĭe ajutor Moldovenilor, spre a lua Cetatea Albă și Chilia din mâna Turcilor. Stefan se învoì la acésta și-l poftì să vie. Atuncĭ Albert plecâ cu 80000 de Leșĭ spre Moldova. Însă în loc să apuce spre Camenița, pe unde erà drumul la cele douĕ cetăţĭ, el apucâ prin Pocuția, pe unde erà drumul la Suceava. Stefan pricepù de îndată planul Leahuluĭ, și trimise niște solĭ ca să-l întrebe: *vine în Moldova ca prietin, orĭ ca vrăjmaș*. Albert puse solii la închisóre. Acum nu maĭ erà nicĭ-o îndoélă,

că Lcșiĭ veníaŭ asupra Moldoveĭ. Stefan vĕḑênd acésta, înțăresce Suceava fórte bine cu oștirĭ, ĭar el se duce la Roman ca să-șĭ maĭ strângă ómenĭ. Albert bate Suceava treĭ sĕptămânĭ, fără să o pótă luà. Leșiĭ vĕḑênd că nu pot face nicĭ-o ispravă și că sufĕr din pricina lipseĭ de provisiunĭ, începură a cârtì înpotriva craĭuluĭ. Atuncĭ Albert, ca să nu i se revolte óstea și maĭ tare, trimise solĭ la Stefan, ca să facă pace. Stefan îĭ rĕspunde că nu el este acela, care a căutat rĕsboĭul, ci craĭul; și că el face pace bucuros, numaĭ ca Polonii să se ducă în țara lor, tot pe drumul pe unde aŭ venit, ca să nu-ĭ maĭ strice țara și pe aĭurea. Craĭul făgăduì acésta, dar nu se ținù de cuvînt. El, pentru ca să pótă scăpà maĭ degrabă în țara sa, plecâ spre pădurea *Cosminuluĭ*. Stefan, de îndată ce fu însciințat despre acésta, trimise înainte niște țaranĭ, cărora li dete poroncă să tae copaciĭ de pe lângă marginea drumuluĭ, și să-ĭ lasă numaĭ de-abĭa înținațĭ. Leșiĭ mergeaŭ fără nicĭ-o grijă, ca și cum eraŭ în țara lor. Dar când aŭ ajuns în mijlocul pădurii, de o dată țăraniĭ începură a resturnà copaciĭ peste dînșiĭ, și a strigà: Ucideți, ucideți pe vrăjmașiĭ noștri! Atuncĭ ese și Stefan ca din pămînt cu óstea sa, și începe a măcilărì în Polonĭ. Aceștia, fiind încurcațĭ printre crengile copacilor, nu puteaŭ face nicĭ-o mișcare, în cât aĭ noștri îĭ prindeaŭ ca din ólă. Mulțĭ Leșĭ de ceĭ marĭ aŭ perit în acest rĕsboĭu, ĭar Albert scăpâ numaĭ cu vaĭ ne-

voe din mâna Moldovenilor, Douĕ-ḑecĭ de miĭ de Leșĭ aŭ prins viĭ Moldoveniĭ!

Stefan Vodă, spre a-șĭ resbunà și maĭ tare pe Albert, care în loc să se unéscă cu dînsul asupra păgânilor, a căutat ca să-ĭ rĕpue capul, puse de se făcù o mulțime de plugurĭ, la care în loc de boĭ, înjungâ pe ceĭ prinșĭ. Cu aceștia arâ el o câmpie întinsă, în care săměnâ ghindă. Aicĭ crescù o pădure mare numită *Dumbrava roșă*, fiind că pămîntul a fost înroșit cu sângele Leșilor.

În anul urmĕtor, Stefan, ca să-șĭ resbune și maĭ tare pe Leșĭ, fiind ajutat de Turcĭ și de Tatarĭ, întră în Polonia, arde satele și orașele, și prinḑênd robĭ 10,000 de Polonĭ, vine cu dînșiĭ în Moldova. Dintre acestĭ robĭ, pe uniĭ îĭ așaḑă în țară, ĭar pe alțiĭ îĭ vinde Turcilor. Acum, după rugămintea Craĭuluĭ, se pune la mijloc Vladislav al Ungarieĭ, și se împacă cu Stefan.

După cincĭ anĭ de la împăcarea luĭ Stefan cu Poloniĭ, murì Albert și urmâ în locu-ĭ Alexandru. Acum Stefan se duce de cuprinde Pocuția și o lipesce către Moldova; dar fu silit în curând să o părăséscă, fiind-că el se îmbolnăvì greŭ de o bólă numită *podagră*, de la care i s'a tras și mórtea.

33.

MÓRTEA LUĬ STEFAN CEL MARE.

1504.

Stefan cel Mare fiind bătrân și bolnav, ca unul ce 47 de anĭ, numaĭ în rĕsbóe fusese, chemâ la sine pe fiul seŭ Bogdan, pe Mitropolitul țărĭĭ, pe Arhiereĭ și pe toțĭ boerĭĭ marĭ și micĭ, și li dede sfaturĭ înțelepte și părintescì. El li ḑise: »Eŭ simt că am să mor. Dorința mea este ca să urmeze în domnie fiul meŭ Bogdan. Voĭ să nu vĕ încredețĭ nicĭ Ungurilor, nicĭ Leșilor; căcĭ sunt nestatornicĭ și vicleni. Vĕḑut-ațĭ ce am pățit eŭ de la dînșiĭ, că tocmaĭ la nevoe m'aŭ părăsit, ba încă aŭ vrut să-mĭ rĕpue capul. Socotința mea este, ca să vĕ împacațĭ maĭ bine, cu Turciĭ; căcĭ eĭ sunt maĭ statornicĭ și tot-o-dată și maĭ puternicĭ. Putețĭ să li dațĭ și un tribut pe an, numaĭ legea să vĕ fie nevătămată și țara neatârnată, să-șĭ alégă domn pe cine va vre, să facă rĕsboĭu și pace cu cine va vre și când va vre; eĭ să nu se amestice în trebile țărĭĭ, nicĭ să se așeḑe în țară. Dacă însă ar vre alte condițiĭ, voĭ atuncĭ maĭ bine să muriți cu arma în mână, apărându-vĕ legea și țara vóstră.« După ce rostì aceste sfaturĭ înțelepte, nu după multe ḑile, îșĭ dede sufletul în 2 Iulie 1504, după ce domnì 47 de anĭ, 2 lunĭ și 3 sĕptămânĭ. La mórtea luĭ mare jale a fost în tótă țara, că toțĭ plângeaŭ după dînsul, ca și cum ar fi perdut pe cel

maĭ bun tată! El fu înmormîntat la monastirea Putna din Bucovina. Amintirea despre dînsul și faptele luĭ va trăì, cât va trăì și némul românesc.

Iată ce ḑice un scriitor român despre Stefan cel Mare: »Erà acest Stefan Vodă om nu mare la stat, mânios, întreg la minte, nelenevos și lucrul sĕŭ sciĭa să-l acopere; și unde nu cugetaĭ acolò îl aflaĭ. La lucrurĭ de rĕsbóe meșter; unde erà nevoe însușĭ se vârà, ca vĕḑêndu-l aĭ sĕĭ, să nu îndărăpteze. Și pentru acésta, rar rĕsboĭu de nu biruĭa. Așișderea, unde-l biruĭau alțiĭ, nu perdea nĕdejdea, că sciindu-se căḑut, se rădicà deasupra biruitorilor.«

34.

RADU CEL MARE.

1496—1508.

Radu cel Mare erà fiul luĭ Vlad Țepeș. Dacă tatăl a apĕrat țara cu vitejie în contra vrăjmașilor, apoĭ fiul a căutat să-ĭ deĭe liniștea trebuitóre și să o reguleze în lăuntru. Radu merse în persónă la Constantinopol de reînoì cu Sultanul Baezet II tractatele făcute cu domniĭ de maĭ înainte. Cu acest prilej, e făcù cunoștință, când trecea prin Adrianopol, cu Nifon, fostul Patriarh al Constantinopoluluĭ, pe care Sultanul l'a fost depărtat. Acest Patriarh erà un grec fórte învĕțat în ale bisericiĭ. Și fiind-că, în Muntenia nu erà Mitropolit, Radu îl cerù de la Sultan, spre a-

pune Mitropolit în țară. Sultanul îĭ îndeplinì cererea.

Radu punênd Mitropolit pe Nifon îĭ ḑise: »Eŭ să domnesc, ĭar tu să ne îndreptezĭ și să ne înveţĭ legea luĭ D-ḑĕŭ, și să ne fiĭ tată și păstor la toţĭ.« Nifon adunâ pe tot clerul bisericesc și pe toţĭ egumeniĭ monastirilor din țară, și împreună cu dînșiĭ întocmì slujbele dumnedeescĭ, monastirile și bisericile, după aședemintele sfinţilor apostolĭ. Cu învoirea luĭ Radu, el făcù episcopiile de Buzeŭ și de Râmnic, îmbunătăţì sórta preoţilor și făcù școlĭ bisericescĭ pe la monastirĭ și pe la bisericile de prin orașe. Maĭ târḑiŭ, însă, se născù neînţelegerĭ între Radu și boerĭ, și între Nifon; căcĭ acesta adusese cu dînsul o mulţime de călugărĭ grecĭ și-ĭ pusese episcopĭ și egumenĭ pe la monastirĭ; pe lângă acésta, începuse să-șĭ eĭe prea marĭ drepturĭ, nesocotind obiceĭurile cele vechĭ ale țăriĭ, ba încă, în ascuns dădea sprijinul sĕŭ spre a se face domn, unuĭ fecĭor de boer, numit Neagoe Basarab, pe care îl crescuse și-l învĕţase el. Acestea tóte îl făcură pe Radu să trimită pe Patriarh, de unde a fost venit. De acea chemându-l înaintea adunăriĭ țăriĭ, îĭ spuse: »Părinte, értă-mĕ sfinţia ta, și să aĭbĭ și sfinţia-ta ertăcĭune de la noĭ, și-ţĭ dăm avuţie cât îţĭ va trebuì, numaĭ plécă de la noĭ, și du-te unde-ţĭ va plăcé, căcĭ aci stricĭ obiceĭurile nóstre.« Patriarhul plecâ, și când eșì din Târgoviște, afurisì pe domn.

Până la Radu, țara nu se cârmuĭa după legĭ scrise, ci numaĭ după niște obiceĭurĭ rĕmase de la strămoșiĭ noștri Romanĭ. El întroduse în țară legile

bizantine, numite *Basilice*, Acest domn zidì monastirea *Dealuluĭ*, și făcù și alte multe așeḑeminte folositóre țăriĭ, pentru aceea poporul îĭ dede numele de *cel Mare*.

Vrăjmașiĭ Românilor,și maĭ ales Ungurii, veḑênd înflorirea țăriĭ sub acest domn înțelept, se gândiaŭ, cum să pue ĭarășĭ vrăjmășie între frațĭ. Pentru acésta, eĭ îndemnară pe Radu ca să mérgă cu rĕsboĭu asupra Moldoveĭ și să-șĭ eĭe înapoĭ județul Putna.

Radu, cât de înțelept erà, totușĭ se potrivì îndemnuluĭ dușmanilor românismuluĭ. El întrâ pe neașteptate în Moldova și prădând acel județ, se întórse cn multe prăḑĭ. Dar și Bogdan, domnul Moldoveĭ, strânse ĭute óste și se duse în Muntenia, unde prădâ marginile țariĭ timp de 10 ḑile. Acum Radu veḑênd greșala ce făcuse, trimite o solie cu Mitropolitul Maxim în frunte, ca să împace lucrurile. Acesta spuse luĭ Bogdan, că nu e bine să se bată frațiĭ între sine, ci maĭ bine să facă pace și să păstreze puterile lor, spre a se luptà în contra dușmanilor Românilor. Bogdan ascultâ și făcù pace, dând înapoĭ tóte locurile cuprinse de la Muntenia, și punênd hotar tot Milcovul, ca și maĭ înainte. Radu domnì 15 anĭ, și fu înmormîntat la monastirea Dealuluĭ.

35.

BOGDAN III.

1504 — 1517.

După mórtea luĭ Stefan cel Mare se făcù domn Moldoveĭ fiul sĕŭ Bogdan. Luĭ îĭ maĭ ḑicea și Bogdan cel chĭor și grozav, fiind-că erà încrucișet, ĭar alțiĭ ḑic că erà chĭor de un ochĭu.

Bogdan nu voì să îndeplinéscă, de îndată, sfatul tatăluĭ sĕŭ; ci se gândì, că maĭ bine ar fi dacă ar putè să trăéscă în bună înțelegere cu creștiniĭ, și ast-fel să nu fie silit să se unéscă cu păgâniĭ. Spre acest scop, el se hotărî să între în înrudire cu Alexandru, regele Polonieĭ, și așà să-și capete un prietin ș'un aliat credincĭos. El voind să se căsătoréscă, căcĭ erà încă tîner, trimise să céră de soție pe Elisa, sora regeluĭ polon. Alexandru nu voì să ĭ-o deĭe, dar nicĭ Elisa nu voì să mérgă după dînsul. Acésta din douĕ pricinĭ: maĭ întăĭ că Bogdan erà urît la față, și al doĭlea, că nu erà catolic. Alexandru, însă, nevoind să deschidà rĕsboĭu cu Bogdan, îĭ trimise rĕspuns că mama Eliseĭ nu voesce să o lase prin țărĭ streine. Domnul Moldoveĭ credù acésta, și tăcù. Peste un an însă, murì mama Eliseĭ, și atuncĭ trimise din noŭ solĭ ca să o petască. Alexandru ne maĭ avênd încotrò, spuse drept solilor, că nu vre să o deĭe. Din acéstă pricină, s'aŭ urmat maĭ multe rĕsbóe între Moldovenĭ

și Polonĭ, care ținură timp de șese anĭ de ḑile. Când Moldoveniĭ prădaŭ Polonia, când Poloniĭ prădaŭ Moldova. În sfârșit, Bogdan vĕḑênd câtă stricăcĭune se aduce amânduror țărilor, îșĭ luâ sie-șĭ soție pe o dómnă din țara sa.

Vĕḑênd Bogdan că nu póte isbutì în planurile sale, se hotărî să se unéscă cu Turciĭ, adică să aducă întru îndeplinire sfatul cel înțelept al tatăluĭ seŭ. Decĭ în anul 1511, trimise pe logofătul Ión Tăutu, cu un poclon de 10 pungĭ de banĭ, la Sultanul Selim I, ca să-ĭ închine țara. Sultanul vĕḑênd că Moldoveniĭ, un popor atât de vitéz, vin eĭ singurĭ să se închine luĭ, primì tóte condițiile cerute de Tăutu și-ĭ dădù un tractat iscălit cu mâna luĭ, prin care se legà că va păzì tóte aceste condițiunĭ. Condițiunile eraŭ acele spuse de cătră Stefan Vodă. Prin acel tractat, Moldoveniĭ se legaŭ să deĭe Sultanuluĭ pe fiecare an un *peşcheş* saŭ *dar* de 4000 de galbenĭ, 40 de epe și 24 șoĭmĭ. Ĭar cele 10 pungĭ de banĭ, li dăruì Sultanul logofătuluĭ Ión Tăutu. Cu acești banĭ, Tăutu zidì o biserică la satul Bălinești, din județul Dorohoĭu.

În timpul domnieĭ luĭ Bogdan, aŭ venit cu rĕsboĭu asupra Moldoveĭ Radu cel mare, domnul Munteniei, precum și Tatariĭ și Ungurii; însă el prin vitejia și iscusința sa, pe toțĭ ĭ-aŭ bătut și ĭ-aŭ alungat din țară, cu marĭ perderĭ din partea dușmanilor.

După o domnie de 13 anĭ, Bogdan murì în Huşĭ »nu cu puţină laudă pentru lucrurile vitejescĭ, ce aŭ făcut. Că nu în beţiĭ şi în ospeţe petrecea, ci ca un străjer în tóte părţile privighĭa, ca să nu se ştirbéscă ţara ce-ĭ rĕmăsese de la tatăl sĕŭ!« El fu îngropat în monastirea Putna. cu mare cinste.

36.

NEAGOE BASARAB.

1512—1521.

Cel maĭ religios dintre toţĭ domniĭ românĭ a fost Neagoe Basarab din Muntenia. El erà bun şi blând. Neagoe fusese crescut şi învĕţat de cătră Mitropolitul Nifon. Acesta împlântâ în sufletul elevuluĭ sĕŭ numaĭ ideea de bunătate, de blândeţă şi de religiune. Pentru acésta, după ce se suì pe tron, el erà maĭ mult călugăr de cât domn. La curtea luĭ, în loc să se audă acel sgomot de arme şi să se vadă soldaţĭ şi căpitanĭ ca la alţĭ domnitorĭ, vedeaĭ numaĭ călugărĭ foind în tóte părţile. Curtea sa sĕmănà maĭ mult a o monastire, de cât a palat domnesc. Cât se atinge de rĕsboĭu, luĭ îĭ erà gróză să audă de aşà ceva. De aceea, în tot timpul domnieĭ sale de 9 anĭ, ţara a fost fórte liniştită, căcĭ el a căutat să stee în pace cu toţĭ vecinii. Şi dacă n'ar fi lăsat pe călugărĭ să obijduéscă poporul, de sigur acum Muntenia ar fi fost maĭ fericită ca orĭ când. El, pentru căuta-

rea trebilor țăriĭ, nu se sfătuĭa cu boeriĭ, ci cu călugăriĭ. Și călugăriĭ, fiind ceĭ maĭ mulțĭ Grecĭ, n'aveaŭ nicĭ o milă de țară, nicĭ de popor. Pentru a împĕcà pe Turcĭ, Neagoe li maĭ mărì tributul, maĭ dându-li încă și 600 de copiĭ, pe fie-care an.

Neagoe Basarab dădù mulțĭ banĭ călugărilor de la muntele Atos ca să-ĭ deĭe móștele Patriarhuluĭ Nifon. Aducêndu-le în țară, el și cu toțĭ călugăriĭ făcură rugăcĭunĭ și privigherĭ treĭ ḑile și treĭ nopțĭ. După acésta, Neagoe începù să se ocupe cu cele bisericescĭ: mutâ scaunul mitropolieĭ de la Curtea de Argeș la Târgoviște, sfârșì mitropolia din acest oraș, care erà începută de Radu cel Mare, tipărì cărțĭ bisericescĭ, ș. a. l. După îndemnul călugărilor, el zidì o mulțime de monastirĭ pe la muntele Atos, la Constantinopol, la muntele Sinae și în Ierusalim; și pe tóte le înzestrâ cu odóre și vestminte scumpe, precum și cu averĭ și cu moșiĭ. De la dînsul dar se începe înstrăinarea averilor țăriĭ și darea lor pe la monastirile grecescĭ; căcĭ el fu imitat, maĭ mult saŭ maĭ puțin, și de către alțĭ domnĭ, atât din Muntenia cât și din Moldova. Acéstă înstreinare ținù până în timpul domnitoruluĭ Alexandru Ión Cuza, care le rĕscumpărâ și le dete ĭarășĭ statuluĭ,

Dintre tóte bisericile și monastirile făcute de către Neagoe Basarab, cea maĭ frumósă și mult lăudată chĭar de către streinĭ, este *Monastirea Argeșuluĭ*. Acéstă monastire se zidì de către un arhitect vestit, care trăesce și astă-ḑĭ în gura poporuluĭ,

sub numele de meșterul *Manole*. Când erà aprópe de a se sevârșì acéstă monastire, Neagoe îșĭ cheltuise tóte averile sale; atuncĭ el se sfătuì cu călugărií grecĭ, ce se facă, ca să nu rămâe acest lucru minunat neisprăvit. Aceștia îl îndemnară ca să maĭ pue bir pe popor. Atuncĭ dómna sa, auḑind acésta, îșĭ vîndù tóte sculele sale cele prețióse, și baniĭ prinșĭ de pe dînsele îĭ dădù bărbatuluĭ sĕŭ, ca să isprăvéscă biserica, numaĭ să nu pue bir pe popor. Acéstă vestită monastire a Argeșuluĭ se sfințì în anul 1517. La sfințirea eĭ, aŭ slujit 1000 de preoțĭ, între cari erà și Patriarhul din Constantinopol, patru Mitropoliți grecĭ, precum și toțĭ Mitropoliții și Egumeniĭ monastirilor din țară și de la muntele Atos. Ìar la plecarea înnapoĭ a Patriarhuluĭ, a Mitropoliților și Egumenilor grecĭ, pe toțĭ îĭ umplù de marĭ darurĭ. Neagoe Basarab scrise și o carte, în care spùnea cum trebue să se pórte un domnitor cu poporul, pentru fiul sĕŭ Teodosie, care îĭ urmâ în domnie.

37.

PETRU RAREȘ.

1527—1539.

Petru Rareș erà un fecĭor a luĭ Stefan cel Mare, care-l avea de la o văduvă din Hârlăŭ, numită Maria Rareș. După mórtea luĭ Stefan cel Mare, uniĭ din

boerĭ ar fi dorit să-l pue pe Petru domn; dar Bogdan avênd maĭ mulțĭ partiḑanĭ pentru dînsul, se suì el pe tron. După Bogdan urmâ fiul sĕŭ Stefăniță, numit cel *tînĕr* și *crud*. Pe cât timp a domnit Bogdan și Stefăniță, Petru umblà pribegind, când pe la Leșĭ când pe la Ungurĭ, cerênd ajutor spre a-șĭ putè căpětà domnia părintéscă; însă nu isbutì. Murind Stefăniță, nu lăsâ moștenitor la domnie, așà că nu maĭ rĕmăsese din fămilia luĭ Stefan cel Mare, de cât Petru Rareș. Boeriĭ îl chemară pe dînsul la tron, în anul 1527. El erà un om cu o înfățoșare vitejască, ager la minte și îndrăsneț în rĕsbóe, neastâmpĕrat și vorbĭa așà de frumos, că nu te maĭ săturaĭ să-l asculțĭ. Și apucându-se de domnie, toțĭ șĭ-aŭ pus nĕdejdea într'însul; și în adevĕr că nu s'aŭ înșelat. Că pacea și odihna a tuturor erà, și ca un străjer bun, așà străjuĭa și privighĭa și se silĭa ca se lățască ceea ce a apucat. Se cunoscea că erà fecĭorul luĭ Stefan Vodă.

Dintre toțĭ domniĭ românĭ, Petru Rareș este acela, care se gândì maĭ mult și la Românii din Transilvania, cari zăceaŭ sub jugul unguresc. Pe vremea luĭ Petru Vodă, în Ungaria eraŭ marĭ încurcăturĭ. Ungurii fură bătuțĭ de cătră Turcĭ la Mohacĭ, ba încă li omorîse și regele. Acum Sultanul puse rege pe Ión Zapolia, domnul Transilvanieĭ, un credincĭos al sĕŭ. O parte din Ungurĭ nu voiră însă a i se supune luĭ, și chemară la tron pe Ferdinand, împĕratul Nemților. Prin urmare, Ungurii eraŭ împărțițĭ în douĕ tabere:

una care ţinea cu Zapolia şi alta cu Ferdinand. Ferdinand bate pe Ión Zapolia, şi acesta fuge în Polonia. Acum armatele nemţescĭ silĭaŭ oraşele şi cetăţile, ca să se supue împĕratuluĭ lor.

Vĕḑênd aceste încurcăturĭ Petru Rareş, se hotărî să încerce a cuprinde Transilvania şi a o lipì cătră Moldova. Aşa dar, sub cuvînt de a-şĭ apĕrà cele douĕ cetăţĭ stăpânite de cătră domniĭ Moldoveĭ, Balta şi Ciceul, Petru întră în Transilvania prin douĕ locurĭ; pradă ţara Secuilor, arde oraşele şi satele, le supune sie-şĭ si se întórce înapoĭ nesupĕrat de nimenĭ. Ión Zapolia însciinţat de cele ce făcù Petru în Transilvania, îĭ trimite nişte solĭ cu darurĭ şi-l rógă ca să-l ajute a-şĭ recapatà domnia Ungarieĭ şi Transilvanieĭ. Petru primì bucuros acésta. El dar întră din noŭ în Transilvania şi întâlnindu-se cu armata luĭ Ferdinand la Feldióra, lângă Braşov, o bate şi o sfarmă cu desevârşire, luându-ĭ şi tóte munţiunile, între care şi un mare numĕr de tunurĭ de bronz. Zapolia drept mulţămire că ĭ-a redat domnia, dă luĭ Petru cetatea Bistriţa cu tot districtul eĭ. Petru nu se mulţămì numaĭ cu acésta, ci ocupâ şi alte cetăţĭ. Atuncĭ Zapolia, înţelegêndu-ĭ planul, îl ameninţâ că-l va spune Sultanuluĭ. Petru, nevoind să se strice cu Turciĭ, se întórse în ţară încărcat de o mulţime de prăḑĭ şi un mare numer de vite, amânând pentru altă dată măreţul sĕŭ plan.

38.

LUPTELE LUI PETRU CU POLONIĬ.

Vĕḑênd Petru Vodă că tóte îĭ merg cu noroc, se hotărî a deschide rĕsboĭu și Polonilor. Decĭ, trimise solĭ la Sigismund, poſtindu-l să-ĭ deĭe Pocuția înapoĭ, fiind a Moldoveĭ încă de pe timpul luĭ Alexandru cel Bun. Regele rĕspinse acéstă cerere. Atuncĭ Petru se aprinse de mânie, și strângêndu-șĭ óstea, năvălesce ſără de veste în Polonia. Arde o mulțime de sate și orașe și se întórce înapoĭ cu multe prăḑĭ, lăsând în Pocuția 6000 de ómenĭ spre a o păzì. Auḑind Sigismund de acésta, trimite și el oștire în Pocuția, care bate și alungă pe Moldovenĭ. Luând veste Petru Vodă că ómeniĭ seĭ sunt bătuțĭ și alungațĭ, întră în Pocuția cu 22000 de ostașĭ și cu o mulțime de tunurĭ. Poloniĭ vĕḑênd că vine Petru cu atâta putere, maĭ-maĭ că erà să apuce ſuga; însă fiindu-li rușine, se așeḑară în lagăr lângă cetatea Obertin, întărindu-se cu șanțurĭ și cu carĕ prin prejur. Petru încredințat ſiind, că Leșiĭ aŭ să încerce să ſugă, voì ca să nu-ĭ scape nicĭ-unul din mână. Drept aceea, el îșĭ așaḑă tunurile sale pe înălțimile din apropiere, ĭar óstea o împarte în cete prin prejurul lagăruluĭ. Cu acésta, ſăcù Petru o mare greșală. Căcĭ, Poloniĭ vĕḑênd óstea moldovinéscă împărțită, aŭ eșit buluc pe treĭ părțĭ de-o-dată. Moldoveniĭ, ſiind apucațĭ din treĭ părțĭ, se luptară vitejesce,

până ce, ne maĭ putênd suferì multele rănĭ ce căpătase, se retraseră. La înfrângerea Moldovenilor aŭ contribuit mult și tunurile Polonilor. Căcĭ, Moldoveniĭ, de și aveaŭ tunurĭ maĭ multe și maĭ bune, însă tunariĭ lor eraŭ nedeprinșĭ; pe când Poloniĭ aveaŭ tunarĭ fórte bunĭ. Petru Vodă, care se luptase ca un adevĕrat vitéz și sdrobise cu totul cel întăĭ corp al dușmanilor, fu rânit și scăpâ numaĭ cu vre-o câțĭ-va vitejĭ de aĭ seĭ, perdênd și tóte tunurile, pe care le luase la Feldióra.

După lupta de la Obertin, Poloniĭ îngâmfațĭ de învingere, năvăliră în Moldova ca să o prăde; însă eĭ fură prinșĭ și tăețĭ de Moldovenĭ, așà că fórte puținĭ scăpară înapoĭ. Acum Zapolia mijlocesce de se face pace între Petru si Sigismund. Dar Poloniĭ nu ținură pacea, căcĭ nu târdiŭ, întrară din noŭ în Moldova și prădară țara de sus până la Botoșanĭ. Vĕdênd Petru acésta, întră și el în Polonia cu oștirĭ, unde arde și pradă cumplit. Poloniĭ eșiră înaintea Moldovenilor la apa Siretuluĭ; aicĭ, după o mare luptă, Poloniĭ sunt nevoițĭ a luà fuga, ĭar Pccuția rĕmâne a Moldovenilor.

39.

NĂVĂLIREA TURCILOR.—FUGA LUĬ PETRU.

Sigismund, regele Polonieĭ, vĕdênd că nu póte domnì în liniște din pricina luĭ Petru, se înțelese cu

boerii Moldoveni nemulțămiți de domnul lor, și cu toții se plânseră Sultanului. Sultanul, care căută prilej ca să vie asupra lui Petru, pentru că prădase Transilvania și nu-i plătia tributul, plecâ spre Moldova cu 150,000 de Turci. Afară de Turci, din poronca Sultanului, mai întrară în țară Tatarii și Munteniĭ, iar Poloniĭ băteaŭ cetatea Hotinul. Pe lângă acésta, și mulți dintre boerĭ se uniră cu vrăjmașiĭ. Vitézul Petru, care se luptase cu atâta vrednicie pentru mărirea și întinderea țăriĭ sale, vĕdêndu-se încunjurat de tóte părțile de vrăjmașĭ și părăsit chĭar de cătră boerĭ, cari căutaŭ să-l prindă și să-l deĭe pe mâna Turcilor, luâ fuga. El merse singur calare până la monastirea Bistrița. De aicĭ, temêndu-se ca să nu-l prindă dușmaniĭ. cari-l urmăriaŭ necontenit, lăsâ calul și se duse pe jos prin munți, unde a rătăcit șese dile nemâncat. În sfârșit, dând peste niște pascarĭ, aceștia după ce l'aŭ ospĕtat bine, l'aŭ trecut granița în Transilvania, schimbat în haĭne de ale lor. De aicĭ, cu mare greutate se duse la Ciceŭ, unde-și trimise-se dómna și copiiĭ, de maĭ înainte. Iată acum, acela care băgase în gróză pe dușmaniĭ némuluĭ românesc, se vede silit a pribegì ca un nemernic, căutând a-și scăpà viața fugind din țara sa, pe care se silise a o face mare și respectată! Și acésta, numaĭ din pricina boerilor, cari vecĭnic căutaŭ se schimbe domniĭ, după placul lor.

Sultanul Soliman II, întrând în Moldova, a pradat țara de-alungul până la Sucéva, luând și o mulțime

de robĭ. Pe lângă Turcĭ, Tatariĭ, Munteniĭ și Poloniĭ încă o jeſuĭaŭ. Ĭată în ce hal aŭ ſost adus boeriĭ țara ! Ajungênd Soliman la Suceava, ĭ-aŭ eșit boeriĭ înainte cu capetele plecate, și aŭ început a se plânge și a ḑice că nu sunt eĭ vinovațĭ, ci Petru ; și că eĭ se rógă să li deĭe un alt domn. Atuncĭ Sultanul li dețe domn, după cererea lor, pe Steſan Locustă, ſrate de pe mamă cu Petru. După acésta, Soliman se întórse în țara sa încărcat cu o mulțime de prăḑĭ, petrecut de cătră Steſan Locustă și boerĭ până la Dunărea.

Steſan Locustă a ſost un domn rĕŭ. Pe timpul luĭ s'a întâmplat să vie în țară o mulțime de locuste, care aŭ mâncat tóte săměnaturile, de erà mare lipsă în țară. El puse o mulțime de dărĭ grele pe popor, ast-ſel că sugea și dînsul țara ca o locustă ; de aceea poporul ĭ-a dat numele de *Stefan Locustă*. Pe lângă acésta, Steſan Locustă se arătâ și mare vărsător de sînge. Din acéstă pricină, o samă de boerĭ s'aŭ înțeles între dânșiĭ, și pe când dormĭa în patul sĕŭ la Suceava, nóptea, s'aŭ dus de l'aŭ omorît, după o domnie numaĭ de doĭ anĭ.

După omorîrea luĭ Steſan Locustă, mare turburare se ſăcù în țară, că poporul de jos doria să li vie domn Petru Rareș, ĭar boeriĭ voĭaŭ pe orĭ-cine, numaĭ pe Petru nu. În sſârșit, boeriĭ aleseră pe unul dintre dînșiĭ, pe Alexandru Cornea.

40.

PETRU RAREȘ, A DOŬA DOMNIE.

1541—1546.

Închiḑêndu-se Petru Rareș în Ciceŭ, Ungurii îl înconjurară din tóte părțile, ca să-l prindă. Patru luni de ḑile, el se apĕrâ vitejesce cu mica sa oștire, ce o avea în cetate. În sfârșit, ne mai avênd cu ce duce lupta, din causa lipsei de provisiuni, se predâ în mâna lui Zapolia. Acesta, în amintirea bineluĭ, ce-ĭ făcuse Petru, că l'aŭ pus în domnie, îl trătâ fórte ominesce. Șeḑênd Petru în Ciceŭ se tot gândĭa, cum se răpue pe vrăjmașĭ. Atuncĭ, el trimise prin un credincĭos al seŭ, o scrisóre la Sultanul, prin care îl rugà să-ĭ deĭe voe, ca să mérgă la Constantinopol, spre a se îndreptà înaintea luĭ. Sultanul îĭ dădù voe, și-ĭ făgăduì că nu-ĭ va face nimic.

Ajungênd Petru Vodă la Constantinopol și mergênd înaintea Sultanuluĭ se desvinovățì așà de bine, spunêndu-ĭ tóte planurile ce avuse și tóte neajunsurile ce-ĭ făcuse boerii, încât Soliman îĭ dădù ĭarăși domnia, dinpreună și cu un corp de oștire. În acésta a doŭa domnie, Petru suì tributul la 12000 de galbenĭ pe an și lăsâ zălog la Pórtă pe unul dintre fiiĭ seĭ.

Petru, cu oștirea turcéscă, trecù Dunărea pe la Brăila, unde se oprì spre a se maĭ odihnì. Alexan-

dru Cornea, auḑind de venirea luĭ Petru, merge la cetatea Crăcĭună și-l așteptă, ca să i se împotrivéscă. Boerii însă, cu Mitropolitul în frunte și cu 20000 de călăreți, părăsesc pe Alecsandru și se duc la Petru, de i se închină, cerênd ca să-ĭ erte de relele ce-ĭ facuse. De la Brăila, Petru vine la Galați, unde se întâlnesce cu Alexandru Cornea și cu ómenii ce-ĭ maĭ rĕmăsese credincĭoșĭ. Însă înainte de a se începe lupta, Alecsandru este prins și dat în mâna luĭ Petru, care îĭ tae capul. După acésta, Petru merge la Suceava și se sue pe tron, spre marea bucurie a tuturora. El omóră pe boerii rĕsvrătitorĭ și aduce ĭarășĭ pacea și liniștea în țară.

Pe acest timp, murind Ión Zapolia, remase în locu-ĭ un copil a luĭ, numit *Sigismund*, sub epitropia regineĭ Isabela. Stefan Mailat, guvernatorul Transilvanieĭ, nu voĭ să se supue luĭ Sigismund, ci voĭa să întemeeze o domnie națională. Atuncĭ Petru, dinpreună cu Radu al Munteniei și cu un corp de Turcĭ, întră în Transilvania, după cererea Sultanuluĭ, și prinḑênd pe Mailat, îl trimite la Constantinopol, unde i se tae capul; ĭar el încărcat de o mulțime de prăḑĭ se întórce în țară.

Nu trecù mult după acésta, și Petru întră din noŭ în Transilvania, după îndemnul Sultanuluĭ, fiindcă Transilvaneniĭ nu voĭaŭ a trimite tribut Porțiĭ. El pradă țara Bârseĭ și nu se întórce înapoĭ, de cât după ce Isabela îĭ dă ĭarășĭ în stăpânire cetățile: Bistrița, Balta și Ciceul cu tot ținutul luĭ.

După acésta, Petru fiind bătrân de ḑile, murì, și fu înmormîntat la monastirea Probota, zidită de dînsul. Afară de Probota, el maĭ făcù o mulțime de monastirĭ și bisericĭ, pe care le înzestrâ cu odóre, sate și venituri.

Murind Petru Rareș, la anul 1546, lăsâ doĭ fiĭ, Iliaș și Stefan. Dar nicĭ unul nu săměnà tatăluĭ lor. Iliaș, încà fiind domn, se lepědâ de religiunea strămoșască și se făcù turc, atât de mult ĭubĭa el religiunea Mahometană. Stefan, cel maĭ mic, se arătâ în domnie fórte crud, așà că ceĭ maĭ mulțĭ boerĭ, de frică, fugiră în Polonia și prin alte țărĭ. Boeriĭ, cari maĭ remăsese în țară, pândiră prilejul, și când se aflà el în lagărul de la Țuțora, sub cort, eĭ năvăliră asupra luĭ, și-l omorîră.

41.

ALEXANDRU LĂPUȘNEANU.

Murind Stefan, fiul luĭ Petru Rareș, nu lăsâ moștenitor la domnie. Nu rĕmăsese dar nimenĭ din familia domnéscă, afară de Rocsanda, fiica luĭ Petru Rareș. Atuncĭ boeriĭ hotărîră să alégă pe unul dintre dînșiĭ domn și să-ĭ deĭe de soție pe Rocsanda, ca macar dómna să fie din ném domnesc. Boeriĭ din țară aleseră de domn pe unul numit Joldea, ĭar ceĭ pribegĭ în Polonia, pe unul Alecsandru Lăpușneanu. Acesta vine cu óste leșască, bate pe Joldea, îl

prinde, îĭ tae nasul, îl trimite la monastire și se cunună el cu Rocsanda, la anul 1552.

Alecsandru Lăpușneanu domnì în douĕ rênduri. În întăĭa domnie, nu avù destul timp ca să se arăte ce fel de domn este; căcĭ boerii ceĭ nemulțămiți de dînsul, în frunte cu vornicul Moțoc, se unesc cu un venetic, ce se pripășise pe la curtea luĭ Alecsandru, numit Iacob Eraclide Despot, îl daŭ jos din domnie și rădică pe tron pe Despot. Alecsandru fuge la Turcĭ după ajutor. Despot trimite și el niște solĭ la Sultanul, și-l rógă ca să nu deĭe ajutor luĭ Alecsandru, ci să-l lase pe dînsul domn, căcĭ el îĭ va mărì tributul de la 30000 la 50000 de galbenĭ. Sultanul, lacom de banĭ, primì propunerea luĭ Despot.

Iacob Eraclide Despot nu erà nicĭ român, nicĭ de lege ortodoxă. De aceea, el nu putea să aĭbă nicĭ ĭubire de țară, nicĭ dragoste cătră legea strĕmoșască. El sciind, că Moldoveniĭ nu-l ĭubĭaŭ, aduse pe lângă sine o mulțime de soldați streinĭ: Ungurĭ, Sașĭ, Leșĭ, Sêrbĭ și alțiĭ, ca să-l păzască. Dupa acésta, puse o mulțime de dărĭ pe țară, ca să scótă banĭ, de care avea mare nevoe; căcĭ trebuĭa să plătéscă oștirile, să trimită Sultanuluĭ și să se înbogățéscă și pe sine. Dar vĕḑênd că nu póte scóte de la popor în destuĭ banĭ, luà odórele și desbracà icónele de aur și argint de pe la bisericĭ, și făcea banĭ dintr'însele. Despot a făcut o biserică catolică și o universitate la Cotnarĭ. Acéstă scólă nu o făcù el pen-

tru folosul Moldovenilor, ci pentru a streinilor. Căcĭ aicĭ nu se învĕţà limba română, şi profesorii eraŭ toţĭ streinĭ. Vĕḑênd boeriĭ rĕlele luĭ Despot, se căĭaŭ amarnic de ceea ce făcuse. Eĭ dar, ca să îndrepteze lucrul, se uniră cu hatmanul oştirilor Moldovineştĭ, cu Stefan Tomşa, şi hotărîră să scape ţara de el. Stefan Tomşa încunjurâ cu oştirile Moldovineştĭ pe Despot, în Suceava, ca să-l prindă. Acesta însă, vĕḑênd că n'are să scape, se îmbracă cu haĭnele domnescĭ, se duce la Tomşa, la satul Arenĭ, şi îngenunchind să rógă să-l erte, căcĭ se lasă singur de domnie şi se duce din ţară. Tomşa îl mustrâ maĭ întăĭ de relele ce le făcuse, şi apoĭ lovindu-l cu busduganul, îl omorâ; ĭar oştile Moldovinescĭ măcilăriră pe cele streine. Acum Stefan Tomşa remase stăpân pe ţară.

Stefan Tomşa nu domnì de cât câte-va sĕptămânĭ. Căcĭ, auḑind Lăpuşneanu de omorîrea luĭ Despot, se duse la Sultanul şi făgăduì că va plătì şi el tributul de 50000 de galbenĭ pe an, numaĭ să-l pue domn. Sultanul îĭ dădù domnia şi un corp de 3000 de Turcĭ, ca să-l ajute a-şĭ recapatà tronul perdut. Stefan Tomşa se gândĭa la una ca acésta. Drept aceea, el trimite o solie la Sultanul ca să-l róge să nu deĭe domnia luĭ Lăpuşneanu; ĭar de va întâlnì cumva pe acesta venind, să-ĭ spue să se întórne înapoĭ.

Ajungênd Alecsandru Lăpuşneanu la Brăila, îl întimpinâ solia luĭ Tomşa, şi-ĭ ḑise: »Am venit să-ţĭ

spunem, că țara nu te voesce de domn, și nicĭ boerĭĭ nu te ĭubesc, și să te întorcĭ înapoĭ.« Alecsandru li rĕspunse: »Dacă nu mĕ vre țara, eŭ o vroesc pe dînsa; și de nu mĕ ĭubesc boerĭĭ, eŭ îĭ ĭubesc pe dînșiĭ.« Și ḑicênd acestea, plecâ spre Suceava.

Stefan Tomșa auḑind că vine Lăpușneanu cu o mulțime de Turcĭ, nu maĭ stătù să se împotrivéscă, ci fugì în Polonia cu maĭ mulțĭ boerĭ; ĭar Alecsandru se suì pe tron. Cu tóte că vornicul Moțoc fusese în capul complotuluĭ făcut de cătră boerĭ în contra luĭ Lăpușneanu, în întăĭa domnie, totușĭ el sciù așà de b[illegible]ne a-l linguși, în cât îl făcù Ministru.

Până pe timpul acesta, Moldova erà încunjurată de un b[illegible]râŭ de cetățĭ pe tóte marginile sale. Acum însă Alexan[illegible]dru Lăpușneanu, din poronca Sultanuluĭ, care voĭa să sl[illegible]ăbéscă Moldova, umplù tóte acelea cetățĭ cu lemne și [illegible] li dădù foc, lăsând numaĭ cetatea Hotinuluĭ despre Leșĭ. [illegible] De aicĭ înainte puterea Moldoveĭ aŭ scăḑut cu deseva[illegible]ârșire! El vĕḑênd că Suceava este prea aprópe de ța[illegible]ra Leșască, strămută scaunul domnieĭ la Iașĭ, în anul [illegible]1565.

În a doŭa domnie, Alexandru [illegible] Lăpușneanu își rĕsbună cumplit pe boerĭ. Nu erà ḑi lăsa[illegible]tă de D-ḑeŭ, în care să nu omóre dintre dînșiĭ. Din ace[illegible]stă causă mulțĭ boerĭ părăsiră țara. Alexandru temêndu-[illegible]se ca să nu fugă toțĭ, și să-ĭ scape din mână; pe ceĭ ca[illegible]ri maĭ rĕmăsese, îĭ poftì la masă la dînsul, spunêndu-lĭ că voesce să se împace cu eĭ. Boerĭĭ nebănuind ni-

mică, veniră. Însă pe când stăteaŭ la masă, dinpreună cu domnul, deodată năvăliră soldaţiĭ asupra lor şi-ĭ omorîră pe toţĭ. Patru-ḑecĭ şi şepte de boerĭ marĭ, afară de ceĭ maĭ micĭ, aŭ perit în acea ḑi! Pe când omoraŭ soldaţiĭ pe boerĭ, mare svon s'a făcut în tot Iaşul, şi poporul năvălià din tóte părţile, ca să vadă ce este la palat. Vĕḑênd acésta tiranul, se îngrozì şi el, creḑênd că s'a revoltat poporul. Pentru acésta, trimise pe un soldat ca să întrebe pe ómenĭ, ce vreŭ? Ómeniĭ auḑind întrebarea, cu toţiĭ începură a strigà: »capul luĭ Moţoc vrem; căcĭ el pune pe Vodă la cale, ca să ne pue birurĭ.« La auḑirea acestor vorbe, Alexandru poroncì soldaţilor să-l deĭe pe Moţoc poporuluĭ, şi poporul sfâşiindu-l, se împrăştiè. Acésta-ĭ fu rĕsplata mişeliilor sale!

Nu târḑiŭ după acésta, Alexandru Lăpuşneanu aflându-se în cetatea Hotin, se îmbolnăvì de lungóre saŭ tifos, şi vĕḑêndu-se slab, cerù să-l călugăréscă, ca dóră ĭ-a maĭ ertà D-ḑeŭ păcatele. După acésta, leşinând, fu călugărit sub numele de Paisie. Maĭ pe urmă, deşteptându-se şi vĕḑêndu-se în haĭne călugărescĭ, fiind acolò Mitropolitul, Dómna şi maĭ mulţĭ boerĭ, îĭ ameninţâ pe toţĭ ḑicênd: »M'aţĭ călugărit voĭ pe mine, dar când mĕ voĭu sculà, pe mulţĭ dintre voĭ am să călugăresc şi eŭ«. Atuncĭ boeriì, temêndu-se ca să nu reîncépă ĭarăşĭ cruḑimile sale, îl otrăviră. Ast-fel scăpâ ţara de acest tiran.

Lăpuşneanu zidì monastirile Pângăraţĭ şi Slatina. În acésta din urmă este şi înmormîntat.

42.

IÓN CEL CUMPLIT.

1572—1574.

Murind Alexandru Lăpușneanu, lăsâ la domnia Moldoveĭ pe fiul sĕŭ Bogdan, care fiind încă tînĕr, guvernà țara sub privigherea mameĭ sale Rocsanda. Cât timp trăì acéstă înțeléptă și dumnedeéscă femee, Bogdan guvernâ țara fórte bine, în cât toțĭ uĭtase relele sevârșite de cătră tatăl seŭ. Dar după ce murì mama sa, el nu făcea altă-ceva, de cât petrecea ḑi și nópte cu tinerĭ Leșĭ, pe cari îĭ aducea la curtea sa. Bogdan avênd douĕ sororĭ, pe amândouĕ li măritâ după Leșĭ, și el însușĭ avea de gând să se căsătoréscă cu o Léșcă. Boeriĭ vĕḑênd acestea, și temêndu-se ca nu cumva el să închine Moldova Polonilor, se plânse Sultanuluĭ în contra luĭ, și Sultanul li dădù domn, după cererea lor, pe *Ión Vodă cel cumplit* saŭ Ión *Arménul*, la anul 1572. Bogdan fu alungat în Polonia, de unde ducêndu-se la Moscova, murì acolò.

Ión Vodă se numĭa *cel cumplit*, fiind-că cumplit s'a arĕtat el cătră boerĭ și călugărĭ. Luĭ îĭ maĭ ḑiceaŭ și *Ión Arménul* fiind-că erà fiul luĭ Stefaniță cel tînĕr și al uneĭ armence. El a umblat maĭ mult timp pe la Tatarĭ, pe la Cazacĭ, pe la Leșĭ și chĭar pe la Nemțĭ, cerênd ajutor, ca să-șĭ căpete domnia

parintéscă, dar nimenĭ nu ĭ-a dat luĭ. Ión vĕḑênd că nu póte isbutì, maĭ târḑiŭ, se duse la Constantinopol, unde se făcù neguțitor de petre scumpe. După patru anĭ de ședere acolò, îșĭ împlinì gândul care-l muncĭa de atâta vreme; însă cu multă dare de banĭ pe la Vizir și pe la alțĭ pașĭ.

Când se făcù domn Ión Vodă, la anul 1572, poporul de jos erà în mare sărăcie; ĭar boerii și călugăriĭ aveaŭ în mânile lor tóte pamînturile, tóte averile, tóte folósele. El maĭ ușurâ sarcinile puse asupra poporuluĭ, și le aruncâ maĭ mult asupra boerilor și călugărilor. Acésta făcù, ca amândouĕ aceste clase de ómenĭ să fie nemulțămite de dînsul. El însă pe care cum îĭ aflà cu vre-o vină saŭ vicleșug, îĭ omorĭa în felurite chipurĭ.

Dacă Muntenia a avut pe un Vlad Țepeș, și Moldova a avut un Ión cel Cumplit. Amândoĭ ĭubĭaŭ poporul, amândoĭ urĭaŭ boeriĭ și călugăriĭ, amândoĭ s'aŭ luptat cu mare curaj pentru libertatea și neatârnarea patrieĭ lor.

43.

LUPTA DE LA JILIȘTE.

Pe acest timp erà în Muntenia domn Alexandru II. Acesta, vĕḑênd că boeriĭ sunt nemulțămițĭ de Ión Vodă, trimise solĭ la Sultanul Selim II și-ĭ spuse, ca să pue în Moldova domn pe frate-seŭ Pe-

tru Șchĭopul, care-ĭ va mărì tributul, de la 60000 de galbenĭ, ce plătĭa țara pe an, la 120000. Sultanul, auḑind acésta, trimise și el solĭ la Ión Vodă cu poroncă, ca saŭ să-ĭ îndoéscă tributul, orĭ de nu, să se lase de domnie, ca sa o deĭe altuĭa, care să îndeplinéscă cererea sa. Ión Vodă chemâ atuncĭ adunarea țărĭĭ, și-ĭ ḑise: »Iată că Turcĭĭ ceĭ lacomĭ ni cer un tribut îndoit. De-l vom da, eĭ nu vor încetà a ni cere și maĭ mult, până ce ne vor stânge cu totul; căcĭ acésta o vreaŭ păgânĭĭ. De nu vom da, ne aștéptă rĕsboĭu, foc și sabie. De ne vom supune orbesce păgânilor, vom perì de sigur, și vom perì ca mișeĭĭ; sculându-ne asupră-le, chĭar de nu vom isbutì, tot însă vom avè mângâerea de a perì luptându-ne bărbătesce, pentru apĕrarea țărĭĭ nóstre! Voĭ sciți că tributul nu-l plătesc eŭ, ci țara; puțin dar mĭ-ar pasà, de nu m'ar durè inima pentru dînsa. Mie-mĭ e milă de ea, și pentru dînsa îmĭ voĭu pune capul. Orĭ să trăim liberĭ, orĭ să ne pĭară și urma! Fițĭ cu mine și cu noĭ va fi isbânda!«

— »Vom perì cu toțiĭ lângă Maria Ta, rĕspunseră boerĭĭ.« Fu adusă sfînta evanghelie și jurară toțĭ pe dînsa. După acésta, Ión Vodă chemâ pe solul turcesc, și-ĭ spuse: »Plécă, și du veste împĕratuluĭ tĕŭ, că nu numaĭ nu-ĭ plătesc 120000 de galbenĭ, dar nu va vedè nicĭ cât primĭa până acum; ci cu banĭĭ tributuluĭ, vom face oștĭ și ne vom bate.«

Îndată după plecarea soluluĭ turcesc, Ión începù a se gătì de luptă. Se adresâ dar cătră Polonĭ, ca

să-ĭ deĭe ajutor; eĭ însă nu-ĭ dădură, ḑicênd că nu vor să se strice cu Turcĭĭ. Ión atuncĭ trimise la Cazacĭ, de la cari căpětâ 1200 de ómenĭ.

Sultanul Selim, věḑênd refuzul Domnuluĭ Moldoveĭ, trimise asupra-ĭ pe un pașă cu 20000 de Turcĭ; Alexandru, Domnul Munteniei, d'impreună cu fratele seŭ Petru, înarmâ o putere de vre-o 40000; Transilvaneniĭ încă trimise vre-o 2000 de ómenĭ. Dușmaniĭ stăteaŭ în lagăr la satul Jiliștedin jud. Râmnicul-Sarat, pregătindu-se să trécă în Moldova. Ión Vodă și cu vitézul hatman al oștirilor moldovenești, Dumbravă, îĭ surprinde într'o nópte, despre ḑĭorĭ de ḑiuă, pe când dormĭaŭ, și-ĭ bate așa de tare, în cât la 50000 de ómenĭ rěmase morțĭ și rániți pe câmpul luptei. Petru Șchĭopul și cu Alexandru scăpară ca prin minune de mórte, și fugiră unul la Brăila, ĭar altul la Cetatea de flote. După acésta, eroul nostru prădâ maĭ multe ḑile Muntenia, până ce în sfârșit ajunse la Bucureștĭ. El este al doĭlea domn al Moldoveĭ, căruĭa i se deschide acéstă capitală. Aicĭ lăsând domn pe un boer numit Vintilă, se întórce în ţara sa cu multe prăḑĭ. Vintilă însă fu ucis cu toțĭ boeriĭ seĭ de cătră Alexandru, care-și reluâ tronul. Sultanul trimise, după acésta, un alt corp de Turcĭ la Tighina; însă Ión îl sfărmâ și pe acesta. Un al treĭlea corp avù aceașĭ sórtă. De mult timp spada română nu căpětase asemenea isbânḑĭ.

44.

LUPTA DE LÂNGĂ LACUL CAHUL.

Sultanul Selim, vĕḑênd atâtea perderĭ ce-ĭ făcuse Ión Vodă, trimite pe Ahmet Pașa, guvernatorul Rumelieĭ, cu 100000 Turcĭ, poroncind și Hanuluĭ tătăresc să vină cn 100000 de tatarĭ. Ión Vodă erà la Huș ĭ, unde se dusese ca să-și maĭ odihnéscă oștirile și să maĭ adune altele nóuĕ. El avé 32000 de ómenĭ cu 30 de tunurĭ. Auḑind de venirea Turcilor, trimete la Dunărea pe un general, numit Ieremiea Golia, cu cavaleria, ca să-ĭ opréscă de a trece fluviul, până ce va venì el cu armata cea mare, cu pedestrimea. Însă acest mișel se vîndù Turcilor pentru 30000 de galbenĭ. Acum el, nu numaĭ că lasă pe Turcĭ să trécă dincóce, dar când venì Ión Vodă, trădătorul trecú cu armata sa în partea dușmanilor, și începù a se luptà în contra fraților seĭ. Bătălia se dădù în códa laculuĭ Cahul. Vĕḑênd trădarea, Moldoveniĭ și Cazaciĭ se înfurieră și începură a se luptà ca niște leĭ. De treĭ orĭ aŭ rĕspins pe păgânĭ; și erà aprópe să-ĭ sfarme cu desăvârșire, când de-o-dată ĭată că se ivesc și ceĭ 100000 de Tatarĭ. Cu tóte acestea, óstea moldovinéscă tot se luptă. S'a luptat până ce din 32000 aŭ rĕmas numaĭ 7000. Atuncĭ Iòn Vodă, vĕḑênd că nu e cu putință a căpĕtà biruința, se retrase la satul Roșca-

niĭ, unde se închise cu șanțurĭ. Acoló stătù el treĭ ḑile, fără să-ĭ pótă face ceva dușmaniĭ. Însă, fiind lipsit de provisiunĭ și maĭ ales de apă—căcĭ soldațiĭ eraŭ siliți a întinde nóptea vestmintele pe pămînt ca să se umple de rouă, spre a puté a doŭa-ḑi a-și rĕcorì buzele—Ión trimise solĭ la Ahmet pașa, ca să-ĭ spue că se spune, dar cu urmĕtórele condițunĭ: ostașiĭ moldovenĭ să fie liberĭ a merge nevatamațĭ pe la casele lor, Cazaciĭ să fie lăsațĭ a merge în țara lor, ĭar el să fie dus viŭ și nevătămat de-a-dreptul la Sultanul Selim. De șepte orĭ jurâ păgânul că va îndeplinì aceste condițiunĭ. În urma acestuĭ jurămînt, Ión Vodă se duse la Ahmet pașa. Aicĭ păgâniĭ începură a-ĭ face niște mustrărĭ, la care el respunse cu tótă mândria unuĭ domn român. Atuncĭ Capegi Pașa, sub cuvînt că l'ar fi atacat cu niște vorbe, se repede asupra luĭ și lovindu-l îĭ tae capul; ĭar trupul luĭ, legat de coḑile a douĕ cămile, fu făcut în bucățĭ. Iată cum fŭ mórtea aceluĭa, care după Stefan cel Mare, făcù pe Turcĭ să simtă cine sunt Moldoveniĭ! Dacă n'ar fi fost trădătorul de Ieremia Golia, păgâniĭ n'ar fi calcat pentru mult timp pe pămîntul românesc. După acésta, Turciĭ, punênd domn pe favoritul lor, Petru Șchĭopul, se înprăștieră prin țară și o pradară cum n'a maĭ fost prădată nicĭ-odată.

Petru Șchĭopul îndoì tributul la 120000 de galbenĭ. În aceste vremĭ, erà vaĭ de bĭata Moldovă! Țaraniĭ n'aveaŭ ce mâncà, căcĭ se întâmplase o săcetă

grozavă. Visteria țăriĭ erà sacă. Turciĭ se făcuse stăpânĭ prin orașe și prin sate. Trebuĭa un domn cu inimă, ca să o pótă mântuì. Și tocmaĭ Petru Șchĭopul nu erà omul. El fu blând și móle, lăsând țara pe mânile boerilor, din care pricină, îĭ și ḑiceaŭ *matcă fără ac.*

Petru Șchĭopul domnì în douĕ rênduri. În întăĭa domnie fu supĕrat de cătră doĭ frațĭ de aĭ luĭ Ión cel cumplit, Ión Potcóvă și Alexandru Talpă, cari năvăliră, în țară, în maĭ multe rênduri cu oștirĭ căzăceștĭ. Pórta vĕḑênd că este așà de móle și nu póte liniștì lucrurile, îl dete jos din domnie. În a doŭa domnie, Sultanul îĭ maĭ cerù un adaos la tribut de 15000 galbenĭ pe an. Acum se îndeplinì vorba luĭ Ión cel Cumplit, *că păgânul tot are să ne cérĕ.* Petrù nu voì sub nicĭ-un cuvînt să maĭ măréscă tributul, ci se lăsâ singur de domnie, vĕḑênd că nu póte îndestulà lacomia păgânuluĭ. Luĭ Petru Șchĭopul îĭ urméză *Aron Cumplitul*, care căpĕtâ tronul cu multă dare de banĭ. El venì în țară cu toțĭ creditoriĭ seĭ Turcĭ, cărora lĭ-o dete pe mână, ca să-șĭ scótă banii.

45.

DE LA NEAGOE BASARAB PÂNĂ LA MIHAĬ VITÉZUL.

1521—1593.

De la Neagoe Basarab până la Mihaĭ Vitézul, domniile se schimbaŭ fórte des, în Muntenia. Ast-

ſel, de la 1521 până la 1593, adică în vreme de 72 de anĭ, s'aŭ schimbat vre-o 21 de domnĭ. Domniĭ, orĭ se ucideaŭ unul pe altul, orĭ eraŭ omorîțĭ de cătră boerĭ; pe ceĭ maĭ mulțĭ însă îĭ scotea Pórta, fără voea țăriĭ. Aceste schimbărĭ dădeaŭ ocasiune Sultanuluĭ a se amestecà țot maĭ mult în trebile țăriĭ, ĭar Turcilor de a se așeḍà cu miile prin sate și orașe, și de a stórce, prin ſelurite chipurĭ, pe bĭetul popor. Nicĭ-un domn nu se punea ſără să deĭe sume marĭ de banĭ Sultanuluĭ, viziruluĭ și pașilor turcescĭ; și acești banĭ îĭ scoteaŭ din sudórea țăriĭ, după ce se urcaŭ pe tron. Domniĭ se întreceaŭ în jacurĭ, asupririĭ și omururĭ. Fel-de-ſel de dăjdiĭ eraŭ puse asupra poporuluĭ; din care pricină, mulțĭ îșĭ părăsĭaŭ vetrele și ſugĭaŭ prin alte țărĭ, și maĭ cu samă în Ardeal.

Dintre toțĭ acești domnĭ, doĭ aŭ ſost cu inimă maĭ românéscă: Radu de la Aſumațĭ și Patrașcu cel Bun.

Radu de la Aſumațĭ erà nepot luĭ Radu cel Mare și ginerele luĭ Neagoe Basarab. El se suì pe tron, nu mult după mórtea socruluĭ seŭ, prin alegerea boerilor. Acest domn avù multe lupte cu un pașă turcesc numit Mehmet-beg, care se trăgea din ſamilia Basarabilor, dar care se dăduse în legea luĭ Mahomet. Luĭ Mehmet-beg îĭ dăduse Sultanul domnia Munteniei. Radu îl bătù, în cele din urmă, și remase tot el domn. Nu domnì însă în liniște de

cât patru anĭ; căcĭ parte dintre boerĭ, nemulțămițĭ de dînsul, îl ucid.

Pe acest timp, adică la anul 1526, Sultanul Soliman merge cu rĕsboĭu asupra Ungurilor, îĭ bate cumplit la Mohacĭ, ba încă ucide chiar pe regele lor Ludovic. De aicĭ înainte, Ungaria devenì o țară tributară Turcieĭ.

Patrașcu cel bun se face domn la anul 1554. În domnia luĭ, poporul maĭ resuflâ ceva de dajdiĭ și de asupririĭ. El erá un om bun, blând, milostiv, înțelept și ĭubitor de dreptate. Pentru tóte aceste însușirĭ ale sale, poporul îl numì *cel bun*. Dar nu se bucurâ mult timp țara de domnia luĭ Patrașcu, căcĭ fu otrăvit de cătră unul dintre boerĭ.

În anul 1592 se face domn Alexandru III. Acesta puse vârf tuturor rĕlelor. El a întrecut pe toțĭ domniĭ de maĭ înaintea luĭ, în jafurĭ și omorurĭ. Pentru acésta, boeriĭ după multe trude, îl restòrnă și daŭ domnia luĭ *Mihaĭ Vitézul*, fiul luĭ Patrașcu cel Bun.

PARTEA III

De la Mihaĭ Vitézul și Aron cumplitul până la Fanarioțĭ.

46.

MIHAĬU VITÉZUL.

1593—1601.

Pe la sfârșitul veaculuĭ al șese-spre-ḑecelea, Muntenia ajunsese într'o stare fórte tristă, din pricina deselor schimbărĭ de domnĭ, care dàdeaŭ ocasiune Turcilor a se amestecà în trebile din lăuntru ale țăreĭ, și care adusese multe greutățĭ asupra poporuluĭ. Familia, averea, vĭața și chĭar lucrurile sfinte eraŭ pradate orĭ batjocorite de cătră Turcĭ. Eĭ luaŭ ḑĕcĭuélă din tóte, până și dintre copiĭ, unul la ḑece, pe cari îĭ dădeaŭ în armata Ĭenicerilor. Tóte cetățile de pe malul stâng al Dunăreĭ eraŭ stăpânite de cătră păgânĭ; ĭar țara erá cufundată în datoriĭ, tot la dînșiĭ.

Pe când România mare erà într'o stare atât de jălit, în Oltenia se aflà ban al Craĭoveĭ Mihaĭu fiul luĭ Patrașcu cel Bun. Mihaĭu, prin curajul și vitejia sa, sciĭa a apĕrà drepturile țărĭĭ sale, și Turciĭ nu cutezaŭ a trece nicĭ Dunărea, nicĭ Oltul, ca să facă jafurĭ și nelegĭuirĭ în județele de sub ocârmuirea luĭ. Toțĭ locuitoriĭ Oltenieĭ îl respectaŭ și-l ĭubĭau; ĭar vestea despre numele luĭ cel bun, ce și-l căpĕtase, se dusese în tótă țara.

Pe acéstă vreme, domn a tótă ţara Românéscă erà Alexandru III. Acest domn pusese marĭ birurĭ pe popor, aşà că bĭeţiĭ locuitorĭ, ne maĭ avênd de unde să plătéscă, se împrumutaŭ cu banĭ de la Turciĭ, cari eraŭ în ţară, cu dobânḑĭ ſórte marĭ. Din acéstă pricină, bĭeţiĭ Românĭ ajunsese la sapă de lemn. Pe de-o-parte domnul, ĭar pe de alta Turciĭ, îĭ jăcuĭaŭ şi-ĭ schingĭuĭaŭ. Numaĭ Oltenia erà scăpată de asemenea urgiĭ.

Numele cel bun a luĭ Mihaĭu şi dragostea ce avea poporul cătră dînsul, pusese pe gândurĭ pe Alexandru. Tiranul se temea ca nu cumva, să se rĕscóle poporul asupra luĭ, să-l deĭe jos din domnie şi să pue domn pe Mihaĭu. Se hotărî dar să omóre pe omul, la care ţinea poporul ca la un părinte. Mihaĭu aflând despre acéstă hotărîre, pornì să ſugă la Constantinopol, unde unchĭul seŭ visternicul Ene saŭ Ión Cantacuzin se aflà ca trimis al ţării. Acesta erà nu om cu multă vaḑă, atât la Constantinopol cât şi în ţară. Dar pe când Mihaĭu voĭa să trécă Dunărea, ſu prins de cătră ómeniĭ luĭ Alexandru şi dus la Bucureştĭ. Aducêndu-l aicĭ, ſu condemnat la mórte de cătră tiranul domn. Fiind dus la locul hotărît, spre a i se tăè capul, Mihaĭu aruncâ asupra calăuluĭ o privire atât de îngrozitóre şi de măréţă, în cât acesta lăsâ securea din mână şi alergâ pintre mulţime, ḑicênd, că nu cutéză să ucidă pe un asemenea viţéz. Se ḑice, că calăul erà un ţigan, ſost rob a luĭ Mihaĭu; şi fiind-că Mihaĭu îĭ scapase într'un rênd

vĭața, el nu cutezâ a ucide pe fostul seŭ stăpân și bine-făcător. Poporul și boerĭĭ vĕḑênd, în acéstă întâmplare, un semn dumneḑeesc, cerură ertare pentru osîndit. Tiranul, neavênd ce face, se înduplicâ și-l ertâ.

Scăpând de la mórte, Mihaĭu trecù în Transilvania, la Sigismund Batori. Acolò stătù douĕ sĕptămânĭ. După acésta, luând scrisorĭ de recomendare de la Sigismund, se duse la Constantinopol, spre a cere tronul părintesc, Odată cu dînsul, sosiră și boerĭĭ ceĭ maĭ de frunte aĭ țărĭĭ, cu Banul Mihalcea și frațiĭ Buzescĭ în capul lor, ca să se plângă Sultanuluĭ de ticăloșiile luĭ Alexandru și de nenorocirile ce apasaŭ asupra țărĭĭ, și să céră domn pe Mihaĭu. Însfârșit, după stăruințile boerilor, cu ajutorul unchĭuluĭ seŭ și prin dare de banĭ, Mihaĭu căpĕtâ domnia țărĭĭ, în anul 1593. Cătră sfârșitul acestuĭ an, el întră în țara sa ca domn, spre marea bucurie a tuturor locuitorilor, cari îl așteptaŭ ca pe mântuitorul și rĕsbunătorul lor.

47.

RESCÓLA ASUPRA TURCILOR.

Mihaĭu Vodă, urcându-se pe tron, găsì țara într'o stare vrednică de plâns. Turcĭĭ pusese vârf tuturor nelegĭuirilor; legile țărĭĭ eraŭ nebăgate în samă de cătră dînșiĭ; însușĭ domnul erà batjocorit în

ſață de către eĭ, pentru că nu plătĭa datoriile domnilor de maĭ înainte. Dar Mihaĭŭ, cunoscênd cine sunt Românii, nu se desperâ de sórta némuluĭ seŭ. Pentru a putè îndepărtà relele de care suferĭa țara sa, și a o pune ĭarășĭ pe cale de înflorire, se hotărî să rădice sabia asupra Turcilor, și să n'o bage în técă, până nu va scapà de sub jugul păgânilor, nu numaĭ pe Românĭ, dar și pe tóte popórele creștine. Acésta s'ar fi și întîmplat, dacă ar fi fost ajutat la timp și cu bună credință de către creștinĭ. Spre ajungerea scopuluĭ seŭ, el făcù legăturĭ cu Rudolf, împĕratul Germanieĭ, cu Sigismund Batori, domnul Transilvanieĭ și cu Aron, domnul Moldoveĭ. Aceste legăturĭ se ținură atât de secrete, în cât nicĭ chĭar Turciĭ din țară nu simțiră nimic. Singurĭ Poloniĭ maĭ țineaŭ cu păgâniĭ.

De la căderea Ungarieĭ sub Turcia, în urma nenorociteĭ bătăliĭ de la Mohacĭ, în anul 1526, se urmaŭ necontenit lupte între Turcĭ și Unguri susținuțĭ de către Nemțĭ. Aceste lupte ajunsese la o mare înverșunare pe când se făcù domn Mihaĭu Vitézul. Pórta otomană hotărî ca tóte provisiunile trebuitóre oștirilor sale din Ungaria, să le rĕspundă Muntenia, fără nicĭ-o plată. Mihaĭu primesce dar poroncă să trimită 300 de carĕ cu provisiunĭ. Abĭa îndeplinită acéstă poroncă și i se trimite o alta, prin care i se cerea un numĕr mult maĭ mare de carĕ. Aceste carĕ ajungênd în tabăra turcéscă ceva maĭ târdiŭ de cât termenul ficsat, comandantul trupelor

turcescĭ poroncì să se tae capetele tuturor ómenilor, cari adusese carele. Din acest minut, ruptura între Mihaĭu și Turcĭ este făcută! Insă pentru ca domnul român să aĭbă și maĭ multă dreptate de a se resculà în contra păgânilor, trimite o tânguire Sultanuluĭ, prin care îĭ arată tóte fără-de-legile, ce fac Turciĭ în țară, și-l rógă ca să eĭe măsurĭ de îndreptare. Drept satisfacere a acesteĭ tânguirĭ, Sultanul îĭ dă poroncă, ca să-ĭ maĭ adaogă la tribut încă 30000 de galbenĭ; pe lângă acésta, maĭ trimite în țară un corp de Ienicerĭ, care o jefuesce în chipul cel maĭ neomenos. Acéstă stare de lucrurĭ nu maĭ erà de suferit!

Ḑiŭa de 13 Noembrie 1594, fu data hotărîtă, ca să se începă rescóla. In acéstă ḑi, Mihaĭu ucide pe toțĭ Turciĭ din București, ĭar Aron pe toțĭ ceĭ din Iașĭ. După acésta, domnul muntén se duce la Gĭurgĭu, unde măcilăresce pe toțĭ păgâniĭ de acolò și dă foc orașuluĭ. Tot așà face el și la Cetatea de Flocĭ și în alte locurĭ.

Sultanul rĕmase uĭmit auḑind de cele ce se petreceaŭ în țările române. În mânia luĭ, ar fi dorit, ca dintr'o singură lovitură, să stărpéscă pe Românĭ de pe fața pămîntuluĭ. Dar cu tóte acestea, nu-ĭ da mâna să începă o luptă fățișă; căcĭ destule lupte avea cu Unguriĭ și Nemțiĭ. Pórta otomană sciĭa bine că ghĭaurul de Mihaĭu este capul rescóleĭ: el dar trebuĭa perdut. Pentru ajungerea scopuluĭ, Sultanul trimite în Muntenia pe un pașă cu 2000 de Turcĭ, sub cuvînt de a ernà în Bucureștĭ; însă, în secret

avea poroncă să caute un timp favorabil, spre a pune mâna pe domnul muntén. Mihaĭu, înțelegênd planul, într'o nópte ucide pe pașa cu toțĭ Turciĭ seĭ. Apoĭ trece Dunărea pe ghĭață, bate pe Turciĭ din Hârșova și Silistra și dărâmă cetățile.

Vĕḑênd Sultanul că planul seŭ a eșit reŭ la capĕt, trimite asupra Munteniei pe Mustafa pașa cu o armată de 16000 de Turcĭ, cu îndatorire de a potolì rĕscóla și de a pune domn în locul luĭ Mihaĭu pe Bogdan, fiul luĭ Iancu Sasul, fostul domn al Moldoveĭ. Mustafa pașa este bătut în treĭ întâlnirĭ de cătră Mihaĭu și nevoit a trece Dunărea îndărăpt.

Pe acest timp, un corp de Tatarĭ nemulțemițĭ de comandantul turcesc din Ungaria, se întorceaŭ în țara lor prin Muntenia, Mihaĭu li ese înainte și acestora, și bătêndu-ĭ înfricoșat, ucide vre-o 20000 dintre dînșiĭ, li ĭe tóte prăḑile, ce aduceaŭ din Ungaria și eliberéză maĭ multe miĭ de creștinĭ robițĭ de cătră păgânĭ. Intre acestea, Mustafa pașa, adunându-șĭ din noŭ oștire, plécă adoŭa óră asupra Munteniei. De astă dată Mihaĭu nu voesce a lăsà pe Turcĭ să ajungă nicĭ pâna la Dunărea, ci trecênd-o pe ghĭață, în luna Martie 1595, lovesce cu atâta furie pe păgânĭ, în cât chĭar Mustafa pașa cade ucis pe câmpul de luptă, ĭar Bogdan o rupe la fugă, mulțămind luĭ D-ḑĕŭ că a putut scapà cu vĭața.

Aflându-se pe pămîntul turcesc, Mihaĭu, cu o ĭuțală ne maĭ auḑită, lovesce jivinele păgânescĭ chĭar în cuĭburile lor. Nicopole, Silistra, Rusciucul, Brăila

și alte cetățĭ sunt cuprinse, arse, pustiite și dărâmate de cătră Românĭ.

Între acestea, nicĭ Aron, domnul Moldoveĭ, nu stă în nelucrare. El respinge maĭ multe năvălirĭ tătărescĭ, cuprinde Ismailul, Benderul, Chilia și Cetatea-Albă; apoĭ trecênd Dunărea ĭe Macinul și pune stăpânire pe tótă Dobrogia.

Acum Sultanul trimite la Dunărea pe Hasan pașa, cu un corp de oștire maĭ mare de cât a luĭ Mustafa, poroncind tot-o-dată și Hanuluĭ tătăresc ca să-ĭ deĭe ajutor, spre a pedepsì pe rĕsvrătitorĭ. Comandantul Turcesc aducea cu sine și pe Bogdan, ca să-l pue domn în locul luĭ Mihaĭu.

Hasan pașa nu fu maĭ norocit de cât Mustafa pașa. Căcĭ, amândoĭ domniĭ românĭ înpreunându-șĭ oștirile, sfarmă oștirea păgânéscă și ucid chĭar pe comandantul turcesc, dimpreună cu fiul Hanuluĭ tătăresc, ce-l întovărășĭa. Numaĭ domnișorul Bogdan scapă cu vaĭ nevoe, și fuge la Constantinopol, ca să spue Sultanuluĭ despre isprăvile sale și ale pașeĭ. Domniĭ românĭ nu se mulțămesc numaĭ cu atâta, eĭ cutrieră tótă Bulgaria, ducênd foc și sabie prin tóte orașele și satele, de la un capĕt până la celalalt. În urmă, trec chĭar Balcaniĭ și ajungênd până la Adrianopole, fac pe Sultan să tremure de frică în palatul seŭ de pe malurile Bosforuluĭ. După acésta, Românii se întorc în țările lor cu jafurĭ nenumĕrate.

48.

BĂTĂLIA DE LA CĂLUGĂRENĬ.

În urma biruinţilor câştigate de către Românĭ şi a jaſurilor ce ſăcuse eĭ pe pămîntul turcesc, preſacerea ţărilor române în paşalâcurĭ erà dorinţa cea maĭ mare a Sultanuluĭ Mahomet III. Spre acest scop, strânse o armată de peste 100000 de păgânĭ şi o trimise la Dunărea sub comanda înspăĭmântătoruluĭ vizir Sinan paşa, cu poroncă de a întrà în Muntenia şi de a o preſace într'un pustiŭ, prin ſoc şi sabie; ĭar pe ghĭaurul de Mihaĭ să i-l ducă viŭ orĭ mort la Constantinopol. Sinan luâ cu sine pe paşiĭ ceĭ maĭ meşterĭ în rĕsbóe, cum şi steagul cel verde al proſetuluĭ Mahomet.

Aflând Mihaĭu de apropierea acesteĭ grozave furtunĭ, îşĭ pornì ſamilia, cu tot avutul, la Sibiŭ; trimise la Sigismund şi la Aron după ajutor, ĭar el cu 8000 de Românĭ se duse la Gĭurgĭu, spre a împedicà pe Turcĭ de a trece Dunărea. Vreme de o lună de ḑile oprì pe Sinan de a trece în ţară. Acesta vĕḑêndu-se ţinut în loc, trimise pe un paşă cu un corp de Turcĭ, să trécă pe din jos de Gĭurgĭu şi să lovéscă pe Românĭ pe la spate. Mihaĭu, ſiind însciinţat despre acésta, se retrage de la Dunărea spre a-şĭ căutà un loc, unde cu puţinĭ să bată pe ceĭ mulţĭ. Acest loc erà *Vadul călugărenilor* din judeţul Vlaşca. Aicĭ, viindu-ĭ ajutorul din Transilvania şi Mol-

dova, îşĭ formézĕ o armată de 16000 de oamenĭ. Între acestea, Turciĭ, aruncând podurĭ de lemn pe Dunărea, trecură în ţară şi se revarsară ca un potop pe ţermul românesc. Mihaĭu se silì din tóte purile, ca să atragă pe păgânĭ spre vadul Călugărenilor; ceea ce isbutì de minune.

Vadul Calugărenilor este o vale îngustă cuprinsă între douĕ délurĭ acoperite cu pădurĭ. Prin acéstă vale trece drumul, ce duce de la Gĭurgĭu la Bucureştĭ. Trecênd vadul, daĭ peste rîul Neajlov, care câte odată vine aşà de mare, în cât înécă şi 'nămolesce tóte locurile de pe lângă dînsul. Aşà se întîmplase şi atuncĭ. Peste Neajlov erà un pod. Sinan paşa, avênd să trécâ prin vadul Călugărenilor, nu erà chip să-şĭ desfăşure deodată tótă puterea oştiriĭ sale.

Într'o ḑi de Mercurĭ, 13 August 1595, amândouĕ armatele protivnice se găsĭaŭ faţă 'n faţă despărţite numaĭ prin rîul Neajlov. Semnalul de luptă fu dat din amândouĕ părţile. Oştirea luĭ Mihaĭu vĕḑênd atâta turcime, fu cuprinsă de gróză. Turciĭ încep a trece podul ca să ajungă la Românĭ. Mihaĭu, vĕḑênd că oştirea sa stă în cumpene, trage sabia, se răpede ca fulgerul printre păgânĭ, ucide cu mâna sa pe Caraĭman paşa şi pe alţĭ paşĭ şi soldaţĭ, străbate ordia barbarilor şi se întórce înapoĭ nevătămat! Atât Turciĭ cât şi Românii, vĕḑênd atâta curaj la Mihaĭu, îl creḑură că este un arhanghel căḑut din cer. Acum soldaţiĭ luĭ Mihaĭu nu vor să rămâe maĭ prejos de cât comandantul lor. Cu toţiĭ, de-o-dată, se

rĕpĕd în șirurile dușmane; eĭ nu maĭ vĕd înaintea lor nicĭ-o pedică, nicĭ nu-ĭ maĭ înspăĭmântă mulțimea. Rĕstórnă tot ce li stă înainte, sparg rêndurile dușmanilor, și-ĭ pun pe fugă. Păgânii dau busta unul peste altul ca să trécă maĭ repede podul îndărăpt. În acéstă învalmașală, eĭ nu maĭ sciŭ ce fac; mulțĭ cad de pe pod și se înécă; chĭar Sinan pașa fu împins de cătră dînșiĭ sub pod cu cal cu tot. În căderea sa în mocirlă, Sinan îșĭ sparse capul și-șĭ rupse ceĭ doĭ dinți, ce-ĭ maĭ avea, fiind aprópe a-șĭ perde și vĭața. Se rĕspândesce chĭar vorba printre păgânĭ, că comandantul lor e mort. Acum să fi vĕdut învălmășala ordiilor păgânescĭ! Fug cari încotro vĕd cu ochiĭ; ĭar Românii îĭ alungă până 'n tabĕra lor. Bătălia ținuse de diminéță până nóptea; óstea luĭ Mihaĭu se luptase fără un minut de odihnă. Acum ea se retrage cu biruință și cu mare mulțime de prăduĭ: tunurĭ, caĭ, cămile, provizii și multe stégurĭ. Treĭ miĭ de Turcĭ cădură pe câmpul de luptă, ĭar dintre aĭ luĭ Mihaĭu numaĭ câte-va sute. Domnul român, cu oștirea sa, se duce spre munțĭ, la Câmpullung, așteptând ca să-ĭ maĭ vie ajutóre din Moldova și Transilvania, ca în urmă să alunge pe păgânĭ cu totul din țară. În acest timp, și locuitoriĭ țăriĭ, cu vitele și cu tot avutul lor, se retrag prin munțĭ și codri.

49.

ALUNGAREA LUĬ SINAN DIN ȚARĂ.

După ce Mihaĭu se retrase cu armata sa la

Câmpul-lung, spre a aşteptà ajutor de la aliaţĭ, Turciĭ se împrăştieră prin ţară şi o prădară bărbăresce. Eĭ cuprind oraşele: Brăila, Gĭurgĭul, Bucureştiĭ şi Târgovişteа, În Bucureştĭ, Sinan puse de se sfărmâ crucile şi icónele sfintelor bisericĭ, şi pe turnurile lor se înălţâ *semi-luna*: apoĭ întărind bine oraşul cu oştire, plecâ la Târgovişteа. Aicĭ întărind ĭarăşĭ bine cetatea cu şanţurĭ şi oştire, se întórce înapoĭ spre Bucureştĭ, necutezând a merge maĭ departe.

În acele grele timpurĭ pentru némul românesc, pe când Muntenia erà aşà de cumplit ameninţată de cătră păgânĭ, şi pe când se cerea unirea tuturor Românilor, spre a putè scăpà de urgia barbarilor, în Moldova, este detronat Aron, cel maĭ bun prietin a luĭ Mihăĭu, prin intrigile luĭ Sîgismund Batori. El fu înlocuit prin Stefan Răsvan. Acesta cum se făcù domn, luâ o oştire de 2400 pedestri, 800 călărĭ şi 24 tunurĭ, şi trecù în Transilvania spre a se unì cu armata luĭ Sigismund. Sigismund strânse şi el o armată de 32000 pedestri şi 5000 de călărĭ cu 53 de tunurĭ, apoĭ împreună trecură munţiĭ pe la Rucăr în Muntenia. Mihaĭu îĭ aşteptà lângă rîul Dâmboviţa, cu 8000 de soldaţĭ şi 22 de tunurĭ. Aicĭ se uniră cele treĭ armate aliate, şi se ţinù un consiliŭ de resboĭu. Hotărîrea luată fu, ca să mérgă maĭ întăĭ asupra Târgovişteĭ. După treĭ ḑile de luptă, cetatea fu luată, ĭar garnizóna turcéscă ucisă cu totul. Sinan paşa, auḑind de acésta, părăsì îndată Bucureştiĭ, după ce-ĭ dădù foc, şi apucâ spre Gĭurgĭu, ca să pótă trece

cât maĭ îngrabă Dunărea. Creștiniĭ se ĭeŭ după dînsul. Când Româniĭ ajung la Gĭurgĭu erà o învălmășală mare între păgânĭ: sute de vite, carĕ și tunurĭ așteptaŭ să trécă podul; mulțime nespusă de ómenĭ, cămile și caĭ, se împingeaŭ și se strivĭaŭ între carĕ și tunurĭ. Mihaĭu, cu pedestrimea, lovesce pe Turcĭ pe de la spate; ĭar tunurile românescĭ, ce eraŭ așețate pe un dél, vĕrsà o plóe de foc asupra lor. Păgâniĭ cad cu sutele: uniĭ sunt tăețĭ saŭ prinșĭ, alțiĭ căutând se scape pe pod, se lovesc și se ucid între dînșiĭ. Mulțĭ se înécă în Dunărea înpingêndu-se. Însfârșit, podul este sfărmat de cătră tunurile românescĭ, și toțĭ Turciĭ de pe dînsul sunt înghițițĭ de cătră valurile Dunăriĭ. Maĭ mult de 18000 păgânĭ periră aicĭ și 5000 de robĭ fură mântuițĭ; 6000 de carĕ încărcate cu prățĭ, miĭ de vite și nenumĕrate munițiunĭ rĕmaseră în mânile Românilor. Treĭ ție după acéstă strălucită isbândă, Mihaĭu ĭe cu asalt cetatea Gĭurgĭu. În urmă, trecênd Dunărea, bate Vidinul și Nicopolul, și ucide pe toțĭ Turciĭ din aceste douĕ cetățĭ. Apoĭ se întórce în țară încărcat de prățĭ, aducênd cu sine 16000 de Bulgarĭ, pe cari îĭ așață în Muntenia. După acésta, Sigismund și cu Răsvan se întorc în țările lor.

50.

TRACTATUL LUI MIHAI CU RUDOLF.

După ce Mihaĭu băgâ spaĭma în Turcĭ, și acum

se gândia la îndrăsnețul plan de a-ĭ gonì din Europa, bisuindu-se pe legătura ce o avea cu domnul Moldoveĭ și cu al Transilvanieĭ, de-o-dată, în acéstă din urmă țară, se ivesc schimbărĭ neașteptate. Luĭ Sigismund îĭ întrâ în cap ideea de a părăsì țara și domnia. El se învoì cu Rudolf împĕratul Germanieĭ, a-ĭ da principatul sĕŭ, în schimbul a douĕ micĭ principate, Opeln și Ratibor din Silesia și a uneĭ pensiunĭ anuale. În urma acesteĭ învoelĭ, Rudolf trimise niște comisarĭ împĕrătescĭ, ca să guverneze Transilvania în numele seŭ; ĭar Sigismund plecâ din țară. Pe când se petreceaŭ acestea în Ardeal, în Moldova nu stăteaŭ de loc maĭ bine lucrurile; căcĭ Stefan Răsvan fu destronat, prin intrigile Polonilor, și înlocuit cu Ieremia Movilă, care nu voesce a maĭ urmà calea pe care apucase Aron și cu Răsvan. Aceste schimbărĭ aduse pe eroul român în grea încurcătură; pentru că, începênd rĕsboĭul contra Turcilor, el se bizuĭa mult pe ajutórele din Moldova și din Ardeal. Acum însă nu le avea nicĭ dintr'o parte, nicĭ dintr'alta. În aceste împrejurărĭ grele, Mihaĭu făcù ceea ce mintea sa cea întrégă și inima sa de român îĭ spuse se facă, pentru binele creștinilor în general și a Românilor în particular. Domnul român trimise dar niște solĭ la Comisariĭ împĕrătescĭ ca să-ĭ întrebe, dacă împĕratul luând Ardealul sub stăpânirea sa, se ține și de legătura ce o făcuse Sigismund înpotriva Turcilor. Drept rĕspuns, comisariĭ, după poronca ce o aveaŭ de la împĕratul, se grăbiră a ve-

nì la Târgoviștea și a închiè cu Mihaĭu un tractat, în biserica monastiriĭ Dealuluĭ. Condițiunile acestuĭ tractat eraŭ: a) împĕratul se îndatoréză a da léfă la 5000 soldațĭ de aĭ luĭ Mihaĭu; b) Mihaĭu și fiul seŭ, precum și urmașiĭ lor în linie bărbătéscă, să aĭbă a stăpânì Muntenia, fără a plătì vre-un tribut împĕratuluĭ; ĭar întâmplându-se ca eĭ să móră fără moștenitorĭ, împĕratul să recunóscă pe domnul, ce se va alege de cătră Mitropolitul și boeriĭ țăriĭ; c) religia și biserica română să fie libere și neatârnate de nimenĭ; d) comerțul între România și Transilvania să fie slobod.

51.

BĂTĂLIA DE LA ȘELIMBERG.

Dĭabĭa se închiese tractatul între Mihaĭu și Rudolf și luĭ Sigismund cel nestatornic îĭ venì gust ĭar să fie domn. În urma înțelegirilor secrete ce le avù cu magnațiĭ Unguri, el întră fără de veste în țară, arestéză pe comisariĭ împĕrătescĭ și se face domn al Transilvanieĭ. Dar nu trecù multă vreme la mijloc și-ĭ venì ĭarășĭ ideea de maĭ înainte, adică de a se lasà de domnie. De astă dată, numaĭ dă tronul luĭ Rudolf, ci vĕruluĭ sĕŭ, Cardinalul Andreĭ Batori din Polonia. Ardeleniĭ, ca sa scape de un om atât de nestatornic, jurară cu toțiĭ credință Cardinaluluĭ. Acest călugăr erà cu trupul și cu sufletul închinat Turcilor, Polonilor și luĭ Ierimia Movilă. El cum se suì

pe tron, se puse în bună înțelegere cu Sultanul, care îĭ trimite un steag, o sabie ș'un busdugan, spre semn de prietenie. Cardinalul trimite solĭ și la domniĭ românĭ, spre a întrà în amiciție cu eĭ. Mihaĭu îĭ respunde, că primesce propunerea, însă cu condițiune de a păzì alianța făcută cu Sigismund în contra Turcilor. Cardinalul, care după cum se scie, erà prietinul Turcilor, nu primì condițiunea pusă de cătră Mihaĭu, ci întră în înțelegerĭ secrete cu Ieremia Movilă, de a rĕpune pe eroul de la Călugărenĭ. Mihaĭu înțelegênd de acésta, îșĭ făcù planul de a scóte din domnie și pe Cardinal și pe Ieremia Movilă. Spre acest scop, el îșĭ strânse armata sa la Ploeștĭ, o puse să-ĭ jure credință și supunere, și plecâ cu atâta repejune, încât într'o ḑi și 'ntr'o nópte trecù munțiĭ în Transilvania. Tot în acest timp, oștile din Oltenia, de sub comanda fraților Buzescĭ, trecură munțiĭ pe la Turnul Roșu, și se îndreptară spre Sibiŭ, locul de întâlnire cu Mihaĭu. Sașiĭ și Secuiĭ încă se uniră cu Românii; căcĭ eĭ voĭaŭ să scape de Cardinal, pentru că ținea cu Turciĭ.

În acest timp, Andreĭ Batori petrecea la Alba Iulia, ca un pașă turcesc. Auḑind că Mihaĭu vine cu rĕsboĭu asupra luĭ, trimise solĭ ca să facă pace. Mihaĭu spuse solilor că póte să facă pace numaĭ cu aceste condițiunĭ: Andreĭ Batori să se lepede de domnia Transilvanieĭ, să se îmbrace în rasă călugărescă, să se ducă în Polonia, de unde venise, și să lase Transilvania pe sama împĕratuluĭ Rudolf; de

alt-fel sórta armelor va hotărì. Cardinalul vĕḑênd că nu póte capĕtà pacea cerută, îșĭ strânse armata și plecâ în contra luĭ Mihaĭu. La 18 Octombrie 1599 se începe o luptă crâncenă pe locul dintre orașul Sibiŭ și satul Șelimberg, care ținù de diminéță până nóptea. Mult timp nu se sciĭa în partea cuĭ are să fie biruința; căcĭ, când Românii respingeaŭ pe Transilvaneni, când Transilvaneniĭ pe Românĭ. Pentru a se hotărî odată biruința, Mihaĭu se aruncă el singur în luptă cu vre-o câțĭva voĭnicĭ; se bate ca un leŭ și face minunĭ de vitejie. Ostașiĭ fac ca domnul lor. După multă vĕrsare de sânge, vrăjmașiĭ sunt pușĭ pe gónă, ĭar comandanțiĭ ungurĭ maĭ toțĭ cad prinșĭ. Cardinalul apucă fuga cătră munțĭ spre a scăpà în Polonia, lăsând în mânile Românilor 32 de tunurĭ și tóte munițiunile. Acum Mihaĭu rămâne deplin stăpân peste tótă Transilvania. El merge la Alba Iulia, unde întră cu triumf și trage de-a-dreptul la palatul domnesc.

Cea întăĭ grijă a luĭ fu, de a scóte un decret, prin care făgăduĭa ertare tuturor celor ce vor lăsà jos armele și i se vor supune. Orașele și cetățile nu întârḑieră să i se închine. El puse într'însele garnizóne române, căcĭ în oștile transilvanene nu avea încredere. Cât despre cardinal, când erà să trécă munțiĭ în Moldova, fu ucis de cătră un Secuĭu, care-ĭ aduse capul la Mihaĭu, creḑênd că va fi bine rĕsplătit. Eroul român poruncì de-ĭ aduse și trupul la Alba-Iulia, unde îl înmormântâ cu tótă pompa cu-

venită unuĭ domnitor, ĭar pe omorîtor îl pedepsì cu mórtea, pentru fapta sa mișeléscă.

52.

MIHAĬ SE FACE DOMN PESTE TÓTĂ DACIA.

Mihaĭu nu putù sta mult timp în liniște, ca să se bucure de ródele vitejiilor sale, căcĭ nestatornicul de Sigismund Batori, îndemnat fiind de Turcĭ, de Polonĭ și de Ungurĭ, se hotărî a venì ĭarășĭ în Transilvania. El întră dar cu oștirĭ leșescĭ în Moldova. Aicĭ unindu-se și cu Ieremia Movilă, trece în Muntenia, unde guvernà Neculaĭ fiul luĭ Mihaĭu, îl dă jos din domnie și pune domn pe Simion Movilă, fratele luĭ Ieremia.

Auḑind Mihaĭu despre cele întâmplate în lipsa sa, lasă în locu-ĭ pe Banul Mihalcea, ĭar el cu 50000 de ostașĭ trece munțiĭ, maĭ întăĭ în Muntenia, unde bate si alungă pe Simion Movilă, apoĭ se duce și în Moldova asupra luĭ Sigismund și a luĭ Ieremia Movilă. Și pe când aceștia petreceaŭ la o nuntă în târgul Trotuș, eroul român îĭ lovesce pe neașteptate, ca un trăsnit, așà încât eĭ nicĭ nu avură timp a-șĭ regulà armata spre a se pune în regulă de batae. Dușmaniĭ fug care încotro pot. Ieremia cu oștile sale leșescĭ și moldovinescĭ apucă spre Suceava. Aicĭ Mihaĭu îl ajunge și-l silesce a începe lupta. Dar pe când eraŭ să încépă focurile, 15000 de soldațĭ Moldovenĭ, punêndu-șĭ cușmele în vêrful suliților, trecură cu stri-

găte de bucurie în tabără la Mihaĭu. Ieremia Movilă este cumplit bătut și apucă fuga spre Hotin cu rămășițile oștirilor polone. Mihaĭu îl urmăresce necontenit. Acolò îĭ dă o batae și maĭ cumplită, așà în cât îl silesce a fugì cu boerĭĭ seĭ în Polonia. Eroul român se întórce pe la Suceava, care i să închină de bună voe; de acolò să duce la Iasĭ, unde este primit cu multă bucurie de către popor, și unde se unge de domn al Moldoveĭ, spre marea mulțămire a tuturora. Ca să câștige ĭubirea poporuluĭ, Mihaĭu ertâ tóte birurile puse de către Ieremia Movilă, care erà câte-un galbĕn de cap pe fie-care lună. După acésta, Mihaĭu lasă în Iașĭ pe niște locoțiitorĭ aĭ seĭ; ĭar el se duce în Transilvania. Ajungênd la Alba-Iulia vitézul domn este primit cu o pompă regéscă. De acum el ĭea titlu de «Domn al Munteniei, al Moldoveĭ și al Transilvanieĭ.»

La auḑirea atâtor biruinți, Rudolf trimise la Mihaĭu un comisar cu maĭ multe darurĭ, dându-ĭ tot-odată titlu de consilier împĕrătesc și de guvernator al Transilvanieĭ. De asemenea, și Sultanul trimise pe un pașă, ca să-l feliciteze și să-ĭ deĭe maĭ multe darurĭ. Aicĭ a fost punctul cel maĭ înalt de mărire a luĭ Mihaĭu Vitézul. El isbutise, pentru moment, a aduce întru îndeplinire mărețul plan, ce-l urmăriaŭ toțĭ domniĭ ceĭ marĭ aĭ Românilor, adică: *Unirea tuturor țărilor române într'un singur stat.*

53.

INFRÂNGERILE LUĬ MIHAĬU.

Mihaĭu a pus lumea în mirare prin vitejia și repejunea, cu care a înfrânt pe vrăjmașiĭ némuluĭ sĕŭ; cu tóte-acestea, ca orĭ și ce om, a avut și greșelele sale. Așà, după îndemnul lingușitorilor de pe lângă dînsul, el prigonì în Ardeal pe protestanțì și nu-șĭ îndeplinì făgăduința dată Secuilor, de a-ĭ eliberà de sub jugul unguresc. În Muntenia, după cererea boerilor, făcù un aședămînt, prin care se statornicì, ca sătenii să nu se pótă strămutà de pe moșiile, pe care se aflaŭ; ast-fel, din ómenĭ liberĭ, îĭ făcù servĭ pe proprietatea altuĭa. Aceste greșelĭ aŭ fost și ele una din causele, ce aŭ ajutat la căderea erouluĭ român.

Nobiliĭ ungurĭ din Transilvania, cari nu puteaŭ vedè cu ochĭ bunĭ rădicarea Românilor, nicĭ nu puteaŭ suferì să li fie domn *un român*, începură a face întrigĭ asupra luĭ Mihaĭu. Eĭ trimiseră, în ascuns, solĭ la Polonĭ, ca să li trimită pe Sigismund și să ajute pe Ieremia Movilă să se facă ĭarășĭ domn Moldoveĭ. Vĕdênd însă, că Sigismund întârzie de a venì, eĭ chemară într'ajutor pe Basta, generalul oștirilor nemțescĭ, făgăduindu-ĭ că se vor supune luĭ Rudolf, dacá-ĭ va scăpà de Mihaĭu. Basta îĭ asigurâ despre ajutorul cerut. Atuncĭ Ungurii se strânseră în numĕr de vre-o 25000 de ómenĭ lângă Turda. Basta nu întârdiè a se unì și el cu dînșiĭ. Pe când însă oș-

tile duşmane tot creşteaŭ, a luĭ Mihaĭu se tot micşoraŭ. Parte din trupe, — se înţelege dintre cele streine, — nefiind plătite pe maĭ mult timp, trecură la duşmanĭ; tótă cavaleria ungară şi o parte din infanterie, precum şi tótă secuimea, îl părăsiră, ducêndu-se în partea vrăjmaşuluĭ. Pe de altă parte, un corp de oştire turcéscă sta gata să trécă Dunărea pe la Ruscĭuc. În acest timp, Poloniĭ cu generalul lor Zamoischi şi cu Sigismund Batori, se pregătĭau a trece Nistrul şi a pătrunde prin Moldova, în Ardeal şi Muntenia. Pe lângă aceste greutăţĭ, luĭ Mihaĭu îĭ lipsĭa şi baniĭ trebuitorĭ, ba încă şi o samă din generaliĭ seĭ l'aŭ fost părăsit.

În ast-fel de împrejurărĭ, sosì ḑiŭa nenorocită de 6 Septembrie 1600. Oştile se întâlniră faţă'n faţă la *Miroslăŭ* lângă apa Mureşuluĭ. A luĭ Basta erà fórte numerósă, pe când a luĭ Mihaĭu nu erà nicĭ pe jumĕtate ca a luĭ. Lupta ţinù de diminéţă până sara cu mare înverşunare. Cătră sara însă, Românii sunt învinşĭ, cu tótă vitejia lor şi a luĭ Mihaĭu. Domnul român, vĕḑênd totul perdut, se retrage, lăsând pe câmpul de luptă 10000 de Românĭ morţĭ. Mihaĭu fuge la Alba Iulia, de unde luându-şĭ lucrurile cele maĭ scumpe, ce le avea acolò, trece în ţara sa. Familia sa însă fu prinsă de cătră învingător şi închisă la Fagaraş.

Pe când se petreceaŭ acestea în Ardeal, Poloniĭ întrară în Moldova şi puseră domn ĭar pe Ieremia Movilă; apoĭ sub comanda generaluluĭ Zamoischi

trec în Muntenia. Mihaĭu luâ armata, ce o avea fiul sĕŭ Nicolaĭ, și pornì asupra dușmanilor, dar fu bătut aprópe de Ploeștĭ lângă rîul Teleajen. Acum el se retrage la Târgoviște, unde lasă pe fraţiĭ Buzescĭ cu un corp de armata, ĭar dînsul trece în Oltenia, spre a maĭ strânge oștire. Zamoischi pune domn în Bucureștĭ pe Simion Movilă; apoĭ lăsându-ĭ 4000 de Polonĭ spre apĕrare, se retrage în Polonia.

În Oltenia, Mihaĭu isbutind a strânge o nouă oștire, bate pe pașiĭ Vidinuluĭ și Nicopoluluĭ, îĭ ucide și li ĭe o mulțime de muniţiunĭ și steagurĭ. După acésta, plécă din noŭ asupra Polonilor, trimiţind înainte pe Banul Udrea. Acesta fiind încunjurat, pe neașteptate, de cătră dușmanĭ, lângă rîul Argeș, este bătut, ba încă el însușĭ să închină luĭ Simion.

54.

LUPTA DE LA GOROSLĂŬ.

Eroul român rĕmase singur, părăsit de toţĭ, încunjurat de tóte părţile de vrăjmașĭ, vîndut chĭar de aĭ sĕĭ, despărţit de familia luĭ, care sta în robie și care n'avea nicĭ pânea de tóte ḑilele. El, care cu puţine ḑile maĭ înainte, erà stăpânitorul a treĭ ţărĭ și comandà ḑecĭ de miĭ de ómenĭ, umblà acum rătăcind prin scorburile munţilor, cu puţinĭ credincĭoșĭ, neavênd unde să-șĭ plece capul! În asemenea stare desperată, nu-ĭ maĭ rĕmase alta, de cât să se arunce în brațele luĭ Rudolf. El dar luâ pe prietinul sĕŭ

credincĭos, Banul Mihalcea, trecù cu mare greutate prin Transilvania și Ungaria, și în 25 Decembrie ajunse la Viena

Ardeleniĭ nu se ținură de cuvînt ca să deĭe țara luĭ Rudolf, ci din contra primiră ĭar de domn pe Sigismund, care voĭa să se închine Turcilor. Un comandant ca Mihaĭu erà acum fórte trebuitor împĕratuluĭ. Rudolf poftì dar pe domnul romîn să vie la Praga, la curtea împĕrătéscă, unde îl primì cu mare cinste. Aicĭ eroul nostru sciù cu măestrie a se apĕrà de tóte învinovățirile, ce i le aduceaŭ vrășmașiĭ luĭ, și să robéscă inima împĕratuluĭ. Acesta îĭ dete 100000 de galbenĭ și-l însărcinâ, ca în unire cu Basta, să aducă Transilvania la supunere, numindu-l totodată și guvernator al eĭ. Sosind în Ardeal, Mihaĭu se împacă maĭ întăĭ cu Basta, după mijlocirea împĕratuluĭ, apoĭ plécă cu 10000 de pedestrl și 8000 de călărĭ asupra luĭ Sigismund, care avea 32000 de ómenĭ și o mulțime de tunurĭ. Mihaĭu comandà o parte a armateĭ și Basta alta. Bătălia se dete la *Goroslăŭ*. Domnul român se luptâ cu o vitejie vrednică de numele sĕŭ. Armata luĭ Sigismund fu cu desevârșire sfărmată și tótă tabĕra cuprinsă, dimpreună cu 54 tunurĭ și 130 de stégurĭ; ĭar el însușĭ este silit a fugì în Moldova la Ieremia Movilă, și de acolò în Polonia. Acum vitézul domn rĕmase ĭarășĭ stăpân peste Transilvania; ba chĭar poroncì să-ĭ pregătéscă palatul regesc din Alba-Iulia, unde avea de gând să se ducă spre a se aședà pe tron.

Pe când se petreceaŭ acestea în Ardeal, frațiĭ Buzescĭ, ne maĭ putênd suferì pe Simion Movilă pe tronul Munteniei, îșĭ strânseră oștirea și-l alungară din țară. Moldova, care gemea de crudimele și neleguirile luĭ Ieremia Movilă, așteptà cu nerăbdare pe vitézul domn, ca să vie s'o mântuéscă. Sórta zimbĭa din noŭ erouluĭ român. Dar acésta nu ținù mult timp.

55.

MÓRTEA LUI MIHAIU VITÉZUL.

După isbânda de la Goroslăŭ, Mihaĭu și Basta îșĭ aședară taberele în câmpiile Turdeĭ. Domnul român se pregătĭa ca să mérgă la Fagaraș, spre a-șĭ eliberà familia sa; ĭar Basta se gândĭa cum să rĕpue pe vitéz, ca să rămâe el guvernator al Transilvanieĭ. Basta pretindea că el este comandantul cel maĭ mare al oștirilor, de óre-ce el este representantul împĕratuluĭ. El maĭ cerea de la Mihaĭu ca să-ĭ deĭe tóte steagurile și tunurile luate în luptă, spre a le trimite împĕratuluĭ. Mihaĭu se opunea la tóte aceste pretențiunĭ absurde. Eroul român susținea că de vreme ce el este guvernatorul Transilvanieĭ, tot el este și comandantul cel maĭ mare al oștirilor; că de óre-ce dînsul șĭ-a vĕrsat sângele de treĭ orĭ pentru cuprinderea acesteĭ țărĭ, apoĭ tot dînsul are maĭ mult drept asupra eĭ, nu numaĭ de cât Basta, dar chĭar și de cât împĕratul. Cât se atinge despre tu-

nurĭ și stégürĭ, Mihaĭu rĕspunse, că tunurile îĭ sunt luĭ trebuitóre, ĭar stégurile voesce a le trimite el împĕratuluĭ. În urma acestuĭ rĕspuns, mórte erouluĭ român fu hotărîtă. Nu însă în mod fățiș, nu la luptă; ci pe ascuns, într'un mod tălhăresc. Ast-fel, în diminéța dileĭ de 19 August 1601, Basta trimise pe căpitanul Iacob Beauri și cu alțĭ căpitanĭ, dimpreună cu 200 de pușcașĭ, ca să aresteze pe Mihaĭu; ĭar de se va opune, să-l omóre. Beauri întrând în cortul luĭ Mihaĭu, îĭ declară în numele împĕratuluĭ, că este prins. Domnul român trase sabia și rânì pe un ofițer german, atuncĭ Beauri lovì pe eroŭ cu securea în pept, și-l omorî. Ast-fel murì vitézul vitezilor, cel maĭ curajos dintre vitezĭ! Îndată ce oștirea română fu însciințată de mórtea erouluĭ eĭ, apucâ armele spre a-șĭ rĕsbună. Însă, la cea întâĭ încercare, comandantul eĭ Banul Mihalcea fu prins și aruncat în închisóre; aicĭ murì ucis, dinpreună cu maĭ mulțĭ boerĭ. Rămășițele oștirilor române, rămâind fără comandant, se întórseră în țară.

Trupul trunchĭat și gol al erouluĭ, fu pus, spre batjocură, pe un hoĭt de cal, unde stătù treĭ dile; apoĭ fu îngropat, pe délul Turdeĭ. Capul sĕu însă, după ce fu purtat pe un măgar prin orașe și prin sate, se trimise în țară, spre a se încredințà toțĭ, că Mihaĭu nu maĭ trăesce. Radu Buzescu îl înmormîntâ la monastirea Dealuluĭ, unde se păstréză și până astă-dĭ.

Ast-fel, după o scurtă, dar gloriósă domnie de opt anĭ de dile, în care timp a sciut să însufle res-

pect tuturor vrăjmașilor sĕĭ și să înfrunte mândria Turcilor, eroul român căḑù victima trădătoruluĭ Basta. Dacă Mihaĭu n'ar fi avut a face cu un mișel ca Basta și cu un nestatornic ca Sigismund, Turciĭ ar fi fost alungațĭ de atuncĭ din Europa. Spre a se desvinovăți de crima ce făcuse, Basta scrise luĭ Rudolf, că Mihaĭu ar fi avut planul de a supune Turcilor provințiile române. Rudolf trecù sub tăcere acéstă fără-de-lege, și numì guvernator al Transilvanieĭ pe Basta. Acum ucigașul îșĭ ajunge scopul.

56.

RADU ȘERBAN BASARAB.

După uciderea luĭ Mihaĭu Vitézul și alungarea luĭ Simion Movilă din Muntenia, adunarea țăriĭ alese de domn pe Radu Șerban Basarab, ginerele luĭ Mihaĭu, la anul 1602. Acesta fiind un om înțelept și curajos, se apucâ, maĭ întăĭ, să aducă pacea și liniștea în țară, care erà atât de sdruncinată. El se puse în bună înțelegere cu Sultanul și cu Rudolf, ĭar cu veciniĭ seĭ, Moldoveniĭ și Transilvaneniĭ, îĭ fu peste putință.

Pacea și liniștea nu ținù mult timp, căcĭ Simion Movilă voind a fi numaĭ de cât domn în Muntenia, venì asupra luĭ Radu cu o óste numerósă de Moldoveni, Poloni și Tatarĭ. La gura Teleajenuluĭ, în județul Prahova, se făcù o mare bătălie, care ținù treĭ ḑile. În sfârșit, Simion este bătut și alungat cu mare perdere.

Basta, prin purtarea sa neomenósă, silì pe Ardelenĭ să rădice armele asupra luĭ. În capul rĕscóleĭ erà Moĭsi Secheli. Acest general supune tótă ţara sie-şĭ într'un timp fórte scurt. Óstea luĭ Basta este bătută pretutindene. Atuncĭ el este nevoit a cere ajutor la Munteni. Radu, în fruntea oştiriĭ sale, întră fără de veste în Transilvauia şi se lovesce cu Moĭsi Secheli lângă Braşov. Óstea ungurésca este sfărmată cu totul, ĭară Secheli cade ucis. Tóte munitiunile de rĕsboĭu, dinpreună cu o mulţime de tunurĭ, pică în mânile Românilor. Din aceste tunurĭ, Radu trimite 32 şi luĭ Rudolf. Acesta, drept mulţămire, dă domnuluĭ român portretul seŭ, un lanţ de aur şi o sumă însemnată de banĭ. Pe acest timp, móre Ieremia Movilă din Moldova şi-ĭ urméză fratele seŭ Simion. Acesta încă nu domnesce mult, ci murind, urméză în locu-ĭ Constantin Movilă, fiul luĭ Ieremia, cu care Radu Şerban stătù în bună înţelegere.

Ast-fel maĭ liniştindu-se lucrurile, ţara începù a se maĭ aşedà, locuitoriĭ pribegĭ a se întórce pe la vetrele lor, ĭar domnul a se îngrijì de sórta bĭeţilor ómenĭ; şi pentru că nu avè temere de nicăirĭ, el desfăcù parte din oştire, ĭar celoralalte li dădù drumùl pe la casele lor. Acéstă pace şi linişte ţinù numaĭ până la anul 1610.

În acest an, Gavril Batori, Domnul Transilvanieĭ, sub cuvînt de a rĕsbunà mórteu luĭ Andreĭ Batori şi a luĭ Moĭsi Secheli, se sculâ cu rĕsboĭu în contra luĭ Radu Şerban Basarab. Radu, nefiind pre-

gătit, se duse în Moldova, ca să céră atutor de la prietinul sĕŭ Constantin Movilă. Batori prădâ ţara treĭ lunĭ de ḑile, pustiind oraşe, târgurĭ şi sate, dărămând monastirĭ şi bisericĭ şi măcilărind ómenĭ şi vite; apoĭ vĕḑênd că nu-ĭ ese nimenĭ înainte, trimise la Sultanul solĭ, ca să-l recunóscă de domn al Muntenieĭ. Ca rĕspuns la cererea sa, venì o armată turcéscă, în fruntea căreĭa erà un fecĭor de domn, numit Radu Mihnea, cu firman de la Pórtă ca să fie domn. Batori vĕḑênd acésta, fugì în Transilvania.

Auḑind Radu Şerban de cele petrecute în ţara sa, luâ ajutor de la Moldovenĭ şi venì în contra luĭ Radu Mihnea, pe care-l învinse şi-l alungâ, luându-şĭ ĭarăşĭ tronul; apoĭ trecênd în Transilvania bate cumplit şi pe Gavril Batori. Dar pe când se întorcea în ţară, găsì ĭarăsĭ pe Radu Mihnea cu óste numerósă de Turcĭ; atuncĭ se încercâ a-l alungà, dar fu bătut. Vĕḑênd Radu Şerban Basarab, că Turciĭ sunt în contra sa, perdù tótă nĕdejdea de a maĭ putè domnì în linişte. Pentru acésta, el luându-şĭ dómna şi copiiĭ, cari eraŭ la Sucéva, se duse de se aşeḑâ la Viena, unde petrecù până la sfârşitul vieţiĭ sale.

57.

MATEĬ BASARAB.

1633 — 1654

După Stefan Răsvan în Moldova şi după Radu Şerban Basarab în Muntenia, ţările române aŭ ajuns

ĭarăşĭ într'o stare vrednică de jălit. Domnii se schimbaŭ fórte des. Şi acel care da maĭ mulţĭ banĭ Turcilor, acela se suĭa pe tron. Se înţelege, c'apoĭ el căută să şi-ĭ scótă din sudórea poporuluĭ! În Moldova Poloniĭ, ĭar în Muntenia Greciĭ, şi într'amândouĕ ţările Turciĭ făceaŭ ce vroĭaŭ. Rar se maĭ găsĭa câte-un domn cu durere de ţară, care să maĭ aline suferinţile bĭetuluĭ popor român. Între aceştĭ domnĭ este Mateĭ Basarab din Muntenia şi Vasile Lupu din Moldova. Aceştia aŭ fost contemporanĭ amêndoĭ. Eĭ se întreceaŭ care maĭ de care să facă fericirea poporuluĭ, să-l lumineze şi să aducă ţările ĭarăşĭ la înflorirea de maĭ înainte. Pĕcat numaĭ că n'aŭ trăit în bună înţelegere amêndoĭ; căcĭ atuncĭ, cu drept cuvînt, s'ar fi putut numì timpul de aur al ţărilor române, tótă vremea cât aŭ domnit eĭ.

Pe la anul 1632, domnĭa în Muntenia un domn fórte rĕŭ numit Leon Stefan Tomşa. Acesta, pentru a putè plăti 150000 de galbenĭ, ce dăduse Sultanuluĭ şi 150000 viziruluĭ şi altor paşĭ, împovorâ ţara cu birurĭ fórte grele, ĭar pentru împlinirea lor, umpluse ţara de Grecĭ. O mare mulţime de ţaranĭ, carĭ singurĭ rădicaŭ greul, se împrăştieseră în tóte părţile. Boeriĭ eraŭ siliţĭ a plătì în locul lor. Domnul trimise atuncĭ pe aga Mateĭ Basarab, din satul Brancoveniĭ, ca să-ĭ executeze. Acesta, în loc de a aduce întru îndeplinire ordinul Domnuluĭ, fugì cu maĭ mulţĭ boerĭ în Transilvania. Leon Vodă trimise depatru orĭ la eĭ scrisorĭ, ca să se întórne a casă şi

să se liniștéscă, că nu li va face nimic. Dar eĭ nu-l credură. Maĭ târdiŭ, Ghĭorghe Racoți, domnul Transilvanieĭ, li dădù armată, și eĭ veniră asupra luĭ Leon, cu aga Mateĭ în frunte. Se făcù o batae sângerósă, în care eșì învingĕtor Leon Vodă. Aga Mateĭ, cu câțĭ-va boerĭ se retrase peste Olt, și de acolò ĭarăș în Transilvania.

Abazà pașa, comandantul marginilor Dunăriĭ, vĕdênd atâtea neorînduelĭ în țară, și cunoscênd meritele și înțelepcĭunea luĭ Mateĭ Basarab, cerù de la Pórtă ca să maziléscă pe Leon, și să deĭe domnia luĭ Mateĭ. Pórta mazilì pe Leon, dar nu numì domn pe Mateĭ, ci pe Radu fiul luĭ Alexandru Iliaș, domnul Moldoveĭ. În acest timp, boerĭ din țară scriseră luĭ Mateĭ ca să vie din Transilvania. El venind, fu ales domn la anul 1633. Acum venì și Radu, cu partidanĭ seĭ și cu oștirĭ tătărescĭ, leșescĭ și moldovinescĭ. Se făcù o luptă cumplită lângă Bucureștĭ, în care Mateĭ eșì învingĕtor, ĭar Radu fugì în Moldova. Pórta vĕdênd, că țara vre pe Mateĭ de domn, îĭ trimise întăritura în domnie.

Mateĭ Basarab de și învingĕtor, de și acum erà domn, totușĭ se temea să nu-ĭ facă intrigĭ Grecĭĭ și domnĭĭ ceĭ căduțĭ; pentru acésta, se hotărî să mérgă în persónă la Pórtă, ca să se înțelégă cu Sultanul și vizirul. Acolò ajungênd, fu primit cu multă cinste, și-șĭ puse bine trebile la cale. După aceea, se întórse în țară. Aicĭ îĭ eșì înainte, la Dunărea, o mulțime de popor din tóte clasele societățiĭ, din tóte

olaturile țăriĭ. Drept semn de bucurie și mulțămire, poporul îșĭ desbracà haĭnele și le așternea pe pămînt, de trecea domnul calare peste ele.

Îndată după întórcerea sa în capitală, Mateĭ începù a se ocupà cu regularea țăriĭ, făcênd multe îmbunătățirĭ folisitóre. El se întrecea cu Vasile Lupu, din Moldova, în facere de lucrurĭ bune. Dările le-a maĭ ușurat, și țaraniĭ ceĭ împrăștiațĭ veniră ĭarășĭ pe la vetrele lor. El scóse de prin bisericĭ și autorităților limba slavonă, și în locu-ĭ puse pe cea românéscă; înființâ o tipografie la Târgoviștea, în care se tipăriau cărțĭ de biserică, de legĭ și de științĭ; înzestrâ țara cu o condică de legĭ saŭ *pravilă*; făcù bibliotecĭ, spitale și 39 de bisericĭ, și pentru acésta: «țara ĭubĭa pe domn și domnul pe țară, pentru că erà liniște în domnia luĭ; nu se vedea, nicĭ se auḑia morțĭ saŭ prăḑĭ, precum se făcea și se fac la alțiĭ; ci gândul domnuluĭ acesta erà, să plătéscă țara de datoriĭ și să se odihnéscă toțĭ pe la moșiile lor».

El nu erà un om învățat; nu cunoscea de cât limba sa națională; dar «vorba-ĭ erà vorbă sănătósă, și când luà condeĭul în mână, apoĭ condeĭul plătĭa cât sabia». Maĭ erà milostiv cătră ceĭ greșitĭ, și pe toțĭ ertà. La judecată erà drept, în cât nimenĭ nu eșĭa nedreptățit de la dînsul. Pe lângă tóte acestea, fu un mare politic și un mare capitan, vitéz în lupte. El totdeauna eșĭa biruitor; căcĭ după cum ḑice Miron Costin: «Mateĭ, Domnul Munteniei, erà om fericit peste tóte domniile acesteĭ țărĭ; nemândru, blând,

drept om de țară, harnic la rĕsbóe, așà neînfrânt și neînspăĭmîntat, cât poțĭ să-l asamenĭ cu mariĭ și vestițiĭ oștenĭ aĭ lumeĭ.»

Mateĭ Vodă, în domnia sa, purtâ maĭ multe rĕsbóe, și în tóte eșì biruitor. Vasile Lupu, în înțelegere cu vizirul voì a-ĭ luà domnia. El se unì atuncĭ cu Racoți I, Domnul Transilvanieĭ, și bătù cumplit pe potrivnicul seŭ la *Nenișor* pe riul Ialomița. La 1640, Vasile Vodă se înțelese chĭar cu Sultanul ca să cuprindă Muntenia. Spre acest scop, Sultanul trimise pe un pașă cu firman ca să scótă pe Mateĭ din domnie; acesta însă simțind lucrul, prinse pe turc și-l pusă la închisóre. După acésta, Sultanul trimise pe Sinan pașa cu óste, ca să prindă pe domn. Mateĭ stânse armata sa, și se puse la apĕrare. Turciĭ nu cutezară să-l atace, și se retrase peste Dunărea. La 1641, Sultanul făcù plan cu Vasile Lupu, ca să prindă cu înșălăcĭune pe Mateĭ, la Cetatea Albă. Pentru a-l putè prinde, Sultanul dete poroncă la amândoĭ domniĭ ca să mérgă la Cetatea-Albă, spre a se unì cu Turciĭ, și a merge în contra Moscalilor. Mateĭ plĕcâ cu óstea sa, dar pe drum simțind lucrul, trimese vorbă la pașa, că e bolnav, și nu póte venì în persónă; ĭar el se întórse la Târgovește, și scăpâ de cursă.

Vasile Lupu, vĕdênd că nu póte luà Muntenia fără rĕsboĭu, se hotărî să rădice ĭarăș ĭ armele în contra luĭ Mateĭ. Mateĭ Vodă se unì atuncĭ cu Ghĭorghe II Racoți, Domnul Transilvanieĭ, și învingênd pe

potrivnicul seŭ la *Finta* pe apa Ialomițeĭ, îl silesce a fugì din țară. În acéstă bătălie, căpătâ și Mateĭ o rană, din pricina căreĭa suferì marĭ durerĭ, până ce se vindecâ.

Bătrânețele luĭ Mateĭ Vodă a fost amărîte din douĕ cause: întăĭ, prin rescularea Seĭmenĭlor și Darabanilor, și al doilea, din pricina a doĭ miniștri reĭ, Ghinea Grecul saŭ Olarul și Armașul Radu Vărzarul. Fiind-că el erà silit a se luptà în contra atâtor vrăjmașĭ, formase un corp de oștire dintre streinĭ, Serbĭ, Ungurĭ și Leșĭ, cărora li dădù numele de *Seĭmenĭ*. Ajungênd la adâncĭ bătrânețe și ne maĭ putênd el singur căutà de trebile țăriĭ, avù nenorocirea a se încrede în ceĭ doĭ miniștri. Aceștia se purtaŭ fórte rĕŭ cu țara; eĭ pusese o mulțime de dărĭ, și maĭ mulțĭ boerĭ fură ucișĭ, ca să li eĭe averile; ĭar țaranii părăsĭaŭ țara în glóte, ca să scăpe de atâtea nevoĭ. Nemulțămirea erà generală. Toțĭ se văetaŭ, dar nimenĭ nu cutezà a se rĕsculà. În sfârșit, Seĭmeniĭ, dând mâna cu Darabaniĭ, se rescólă. Poporul se unesce cu dînșiĭ. Se duc în glóte la palatul domnesc și cer de la domn ca să li deĭe în mână pe ceĭ doĭ miniștri, cari, ḑiceaŭ eĭ, sunt pricina tuturor relelor, ce aŭ venit pe țară. Mateĭ refusând, eĭ sfarmă ușile și resbat până în camera, unde zăcea domnul bolnav; acolò găsesc pe amândoĭ miniștri. Eĭ îĭ ĭeaŭ și târându-ĭ în miḑlocul armateĭ, îĭ fac bucățĭ. În urmă, glótele alérgă la casele amênduror miniștrilor si pun mâna pe tóte bogățiile lor. Numaĭ cu dare de banĭ, domnul putù a-ĭ domolì.

După ce se însănătoșâ de rana, ce căpětase la Finta, Mateĭ Vodă se duse în preumblare la Curtea de Argeș. Când se întórse înapoĭ la Târgoviște, găsì ĭarășĭ pe Seĭmenĭ și Darabanĭ rěsculațĭ. Eĭ închiseră porțile și îndreptară tunurile asupra domnuluĭ lor. Apoĭ declarară de pe ḑidurĭ, că nu-l maĭ vor domn, că este bătrân, și că maĭ bine să se ducă ca să se călugăréscă. Trei ḑile îl ținură afară de oraș. În sfârșit, Mateĭ făgăduindu-li că li va maĭ mărì lefile, ei îĭ deschiseră porțile. Totușĭ, rěsculațiĭ nu se astâmpěrară. Eĭ alergaŭ pe strade, pradaŭ case, omoraŭ boerĭ, spărgeaŭ pivnițile și făceaŭ tot felul de neorîntuelĭ. Acum Mateĭ Vodă se aflà într'o posiție fórte tristă. Vedea cum îșĭ perde ĭubirea poporuluĭ și nu se dumirĭa ce să facă. În sfârșit, se hotărî, cu durere de inimă, ca în primă-vara viitóre să cheme 30000 de Tatarĭ și oștile luĭ Racoți, ca să supună pe rěsvrătitorĭ. Dar acest plan nu putù a-l aduce la îndeplinire, căcĭ murì la 8 Aprilie 1654.

Murind Mateĭ Basarab, boeriĭ aleseră de domn pe Constantin Basarab, fiul luĭ Șerban Basarab. În timpul domnieĭ acestuĭa, Seĭmeniĭ și Darabaniĭ făceaŭ și maĭ marĭ neorînduelĭ în țară. Atuncĭ domnul fu nevoit a chemà într'ajutor pe Ghĭorghe Rocați, pe Ghĭorghe Stefan și pe Tatarĭ, şi cu toțiĭ împreună bătură pe rěsvrătitorĭ, și-ĭ alungară din țară. Numaĭ ast-fel se putură liniștì lucrurile.

58.

VASILE LUPU.
1634 — 1654.

Vasile Lupu vornicul erà un boer cu mare greutate în ţara Moldoveĭ. El se punea în capul tuturor mişcărilor naţionale, ce se făceaŭ în contra domnilor, cari asupriaŭ poporul. Pentru bunătatea şi înţelepcĭunea luĭ, ţara îl alese de domn în anul 1634, avênd mare încredere în el. Şi în adevĕr că ea nu se încelâ.

Vasile Lopu fu un domn însemnat în tóte privinţile. Cum se suì pe tron începù a îndreptà cele rele din ţara sa, şi a face multe şi folositóre lucrurĭ, care până la dînsul numaĭ fusese. Cel întăĭ lucru, la care se gândì, după suirea sa pe tron, fu uşurarea poporuluĭ de dările cele grele care-l apĕsaŭ. De aceea, a înduplecat pe Portă, a nu cere tributul treĭ anĭ de ḑile; scóse pe Turciĭ, ce aveaŭ de împlinit datoriĭ de la ţară, ca să nu supere pe ómenĭ; ĭar la curtea sa cheltuelele se făceaŭ cu mare economie. Nimic de la nimenĭ nu s'aŭ luat, până ce nu s'aŭ împlinit aceĭ treĭ anĭ, încât ţara erà fórte fericită şi îndestulată în tóte. Doar, numaĭ care nu voĭa şi erà leneş, nu avea. Avênd el vreme fericită şi ţara fiind îndestulată în tóte, începù a face îmbunătăţirĭ marĭ, fără a împovorà pe popor cu dărĭ grele, ca alţĭ domnitorĭ. Până la dînsul, sfînta leturghie şi rugăcĭunile către D-ḑeŭ se făceaŭ în limba slavonă,

limbă necunoscută poporuluĭ. Cărțile sfinte eraŭ scrise tot în acea limbă; care lucru nu este maĭ rĕŭ, de cât când cine-va nu cunósce limba, în care se rógă luĭ D-ḑeŭ, nicĭ înțelege ceea ce învață biserica. Vasile Lupu dădù afară de prin bisericĭ și de prin canțelerĭĭ acéstă limbă, și puse în locu-ĭ pe cea națională. Și fiind-că nu eraŭ cărțĭ tipărite în limba română, el aduse, la anul 1640, o tipografie, în care puse de se tipărì cărțĭ bisericescĭ, de legĭ și de sciinți, în limba română. Iubind sciințile, fiind el însuși om învĕțat și cunoscĕtor de maĭ multe limbĭ, făcù în Iașĭ, la anul 1642, o școlă înaltă, unde se învață teologia, dreptul, limba latină, grécă, română și alte sciinți; ĭar pentru susținerea eĭ, îĭ dădù maĭ multe moșiĭ. El zidì monastirile Treĭ-Ierarhiĭ și Golia, aducênd la cea dintăĭ și rămășițile sfinteĭ Paraschiva; făcù palat domnesc, spitale, bibliotecĭ, feredeul turcesc și altele. Până la dînsul, Moldova n'avea legĭ scrise, ci judecățile se făceaŭ numaĭ după obiceĭurĭ; el înzestrâ țara și cu o condică de legĭ. Aceste fapte a le luĭ, unite și cu înțelepcĭunea, sciința și averile sale, îl făcură vestit în tóte țările. Tóte capetele încoronate aveaŭ de fală a fi în prietenie cu dînsul, și-l respectaŭ fórte mult; ĭar împĕrațiĭ și boeriĭ moscoviți se lăudaŭ când primĭaŭ vre-o scrisóre de la el și o purtaŭ din mână 'n mână cu cea maĭ mare bucurie și mulțămire. În timpul luĭ Vasile Lupu, începù a se lăți fórte tare religiunea luterană. Sprijinitoriĭ acesteĭ religiunĭ voĭaŭ a o în-

troduce și în țările române. Atuncĭ el vĕḑênd în primejdie religiunea strĕmoșască, adună un Sinod în Iașĭ, la anul 1642, ca să chibzuéscă asupra mĕsurilor, ce trebuĭaŭ luate contra lățirĭĭ luteranismuluĭ. La acest Sinod venì și însușĭ Patriarhul din Constantinopol, precum și toțĭ Mitropoliții și Episcopiĭ țărilor vecine. Sinodul a osîndit și lepĕdat tóte învĕțăturile luĭ Luter, ca unele ce vătămaŭ sfințenia vechiĭ religiunĭ a luĭ Cristos, și a încuviințat cartea numită: *Mărturisirea ortodoxă a bisericĭ rĕsăritului*, făcută de către Mitropolitul Chievuluĭ Petru Movilă, fiul luĭ Simion Movilă, fostul domn al Moldoveĭ.

Pe acest timp, în Muntenia erà domn Mateĭ Basarab. Vasile Vodă, ea și toțĭ domniĭ ceĭ marĭ, voì a cuprinde Muntenia: «Orĭ că nu-l încăpea Moldova, ca pe un om cu mintea înaltă și împĕrătéscă, maĭ mult de cât cea domnéscă, orĭ că silĭa să vadă pe fiul sĕŭ Ión eșit la domnie.» Spre ajungerea scopuluĭ sĕŭ, Vasile Vodă deschide rĕsboiŭ luĭ Mateĭ Basarab, însă este bătut de către acesta, la *Nenișor* pe riul Ialomița.

Între acestea, Timuș, fiul Hanuluĭ Cazacilor, trimite solĭ luĭ Vasile Vodă ca să-ĭ deĭe în căsătorie pe una din fiicile sale, numită Roxanda. Domnul român refusâ cererea păgânuluĭ. Atuncĭ Timuș venì în Moldova cu o óste numerósă compusă din Cazacĭ și din Tatarĭ, și învingênd pe Vasile Vodă pradă maĭ tótă tara și arde chĭar Iașiĭ. Acéstă nenorocire venită asupra țăriĭ, luâ sfârșit prin căsătoria Roxandeĭ cu Timuș.

Vasile Lupu avea la curtea sa un ministru numit Ghĭorghe Stefan, care în fată se arată că este cel maĭ bun amic al Domnuluĭ, ĭar în ascuns îĭ erà cel maĭ mare dușman. Mateĭ Vodă se înțelese cu acesta și cu Ravoți, Domnul Transilvanieĭ, ca să scótă din domnie pe Vasile Vodă și să pue pe ministrul sĕŭ. Decĭ Mateĭ Vodă și cu Racoți, aflând de la trădătorul Ghĭorghe Stefan, că Vasile Lupu este nepregătit de luptă, veniră pe neașteptate în Moldova și în dumineca Floriilor întrară în Iașĭ. Vasile deabĭa putù scapà cu fuga la ginerele sĕŭ Timuș, ĭar Ghĭorghe Stefan se suì pe tron. Însă nu mult după acésta, se întórse Vasile cu Cazaciĭ și învingênd pe vrăjmașĭ la satul *Popricanĭ* din județul Iașĭ, îșĭ reluâ tronul.

Dorința, de a-șĭ rĕsbunà pe Mateĭ Vodă și de a cuprinde Muntenia, se ivì din noŭ în sufletul luĭ Vasile Lupu. Prin urmare, el plecâ asupra Muntenilor, dinpreună cu ginerele seŭ Timuș și cu o armată de 20000 de ómenĭ; dar la satul *Finta* lângă riul Ialomița, Mațeĭ îĭ bătù de li stânse armata cu totul, ĭar eĭ abia scăpară cu fuga. Acum Ghĭorghe Ștefan ĭea din noŭ oștirĭ muntenescĭ și ardelenescĭ și plécă asupra luĭ Vasile Vodă. Bătălia se făcù la satul *Sirca*, între Iașĭ și Târgul-frumos, unde Vasile fu ĭarășĭ biruit. Atuncĭ el se duse la Tatarĭ după ajutor. În acest timp, Ghĭorghe Stefan ucide pe Timuș în luptă și cuprinde Suceava, dimpreună cu familia și tóte averile luĭ Vasile. Tatariĭ, în loc ca să deĭe

ajutor luĭ Vasile, îl trimise la Constantinopol, unde fu pus în închisóre. Maĭ târdiŭ fu eliberat, și murì în mare miserie. Ast-fel se sfârșì vĭața acestuĭ domn, care fu atât de renumit, dar și atât de nenorocit. Și nenorocirea luĭ i se trage maĭ mult de la trădătorul seŭ ministru, Ghĭorghe Stefan, care-ĭ luâ locul în domnie, în anul 1654.

59.

CONSTANTIN CANTIMIR ȘI DIMITRIE CANTIMIR.

Pe la anul 1685, erà domn în Moldova un om bun, blând, milostiv, înțelept și nelacom de avere, numit *Constantin Cantimir*. El se trăgea din părinți sĕracĭ din județul Fălciŭ; însă prin vrednicia sa, ajunsese să ocupe cele maĭ înalte slujbe în țară, ba chĭar boerii îl aleseră și domn. Nu erà om învĕțat, nu sciia carte, ci numaĭ să se iscăléscă; dar avea multă cunoștință de lume și erà fórte priceput. El ĭubĭa mult pe ómeniĭ cinstiți, dar cătră talharĭ se purtà cu mare asprime, în cât stărpì hoțiile din țară. La suirea sa pe tron, Constantin Cantimir găsì țara deșartă de locuitorĭ, din causa fómeteĭ și a rĕutăților domnilor dinainte de dînsul; el îndată micșorâ birurile, scutind cu totul pe preoțĭ. Aceste măsurĭ înțelepte a luĭ Cantemir nu ținură mult, căcĭ după îndemnul unor boerĭ grecĭ începù a asuprì poporul cu fel-de-fel de dărĭ.

Domnia luĭ Constantin Cantimir a fost în douĕ

rênduri tulburată de năvălirile Polonilor sub regele lor Sobieschi, spre a-și răsbună de ajutorul dat de către Moldoveni Turcilor în contra Nemților. Ei făcură mari stricăciuni în țară: arseră Iașii, luară cu dînșii odórele Mitropoliei, móștele sfântului Ión cel nou, cum și pe Mitropolitul Dosofteĭ; cuprinseră cetățile, Némțul, Sucéva, Câmpu-Lung și Soroca, în cât Cantimir nu domnia de cât peste țara de jos. Nu târdiu, după acésta, Cantimir muri. El zidi monastiri și biserici, dar făcù și o mare greșală, căci ucise pe logofătul *Miron Costin*, vestitul istoric al Moldoveĭ, cum și pe fratele acestuĭa, după pâra unor boeri, că ar fi lucrat pentru a-l resturnà din domnie. Acéstă faptă îĭ pătéză numele cel bun.

Dimitrie Cantimir nu se urcâ pe tronul Moldoveĭ îndată după mórtea tatăluĭ seu, ci urmară maĭ mulți domni, fără însemnătate, și apoĭ veni el.

Pe la anul 1710, Pórta otomană se hotărî să facă rĕsboĭu Rusieĭ. Atât în Muntenia, cât și în Moldova eraŭ niște domni, în cari Turciĭ nu prea aveaŭ încredere. Sultanul îșĭ puse în gând să scótă din domnie pe domniĭ, cari eraŭ atunci, și să-ĭ înlocuéscă cu alțiĭ, cu totul credincioșĭ luĭ și iscusițĭ în a le rĕsboĭuluĭ. Spre acest scop, el numì domn în Moldova pe Dimitrie Cantimir, fiul bătrânuluĭ Constantin Cantimir, la anul 1710. Apoĭ, în secret se făcù planul ca să detroneze și pe Constantin Brancoveanul din Muntenia, care erà în prepus la Pórtă; și atunci Cantimir să trécă în locul Brancoveanuluĭ,

ĭar în Moldova să fie domn Antioh Cantimir, fratele luĭ Dimitrie.

Luĭ Dimitrie Cantimir i s'a ertat tóte cheltuelele de punere în domnie, și i s'a dat 20 de pungĭ de banĭ pe cale. Însă, cum ajunse la Iașĭ, îĭ venì poroncă sá trimitá tributul și cele-l-alte cheltuelĭ, să strângă provisiunĭ, să facă pod peste Dunărea pentru trecerea armateĭ turcescĭ, și să se pregătéscă cu tóte puterile de rĕsboĭŭ, pentru prima-vara anuluĭ viitor, când are să vină vizirul cu armata cea mare la Tighina. Aceste pretenţiunĭ din partea Turcilor schimbară cugetul luĭ Cantimir; el hotărî să se unéscă cu Rușiĭ.

Dimitrie Cantimir închiè cu Petru cel Mare, împăratul Rusieĭ, un tractat, prin care se hotărĭa ca: Moldova să se supună protecţiuniĭ rusescĭ; domnul și boeriĭ să jure credinţă împèratuluĭ și să-șĭ unéscă armata, cu cea împĕrătéscă, în contra Turcilor; Dimitrie Cantimir și familia luĭ să domnéscă cu drept ereditar. După acésta, domnul chemâ pe boerĭ și li spuse planul; dar cea maĭ mare parte dintre dînșiĭ nu-l încuviinţară. Eĭ presimţĭaŭ, pe semne, că pasul acesta nu putea să aĭbă urmărĭ bune. Când armata rusască trecù Nistrul, se uniră fórte puţinĭ dintre aĭ noștri cu dînsa; ĭar când întrâ Petru în Iașĭ, se arĕtară fórte puţinĭ boerĭ și clericĭ, spre a-ĭ depune jurămîntul. Armata rusască și cea turcéscă trecură pe pămîntul Moldoveĭ. Bătălia se încinse la *Stenileștĭ* în judeţul Fălciŭ, la anul 1711; și după o luptă sân-

gerósă de treĭ ḑile, Ruşiĭ fură învinşĭ atât prin arme cât şi prin lipsa de provisiunĭ. Impĕratésa Ecaterina cumpĕrâ pacea cu banĭ de la Turcĭ. Vizirul cerù pe vînḑĕtorul Cantimir, dar Petru rĕspunse că nu se află în lagarul seŭ, cu tôte că erà ascuns în tràsura împĕrăteseĭ. Óstea rusască se retrase, şi Dimitrie Cantimir trecù în Rusia cu vre-o 1000 de Moldovenĭ, maĭ toţĭ boerĭ, unde li se dădù moşiĭ de cătră Petru. Turciĭ făcură cele maĭ marĭ cruḑimĭ şi prădăcĭunĭ prin ţară şi se declarâ Hotinul, cu împrejurimile luĭ, de *raea* turcéscă.

Unirea luĭ Dimitrie Cantimir cu Rusia făcù fórte mare rĕŭ Moldoveĭ; căcĭ Pórta perḑênd cu totul încrederea în domniĭ pămîntenĭ, hotărî a da domnia *Fanarioţilor*. Şi aşà, în anul 1711, Sultanul numì domn, cu de la sine putere, pe grecul *Neculaĭ Mavrocordat*.

Dimitrie Cantimir erà un domn fórte învĕţat. El vorbĭa prea bine limbile: turcéscă, arapéscă, persană, rusască, latină, italiană şi francesă; se îndeletnicĭa mult cu istoria, filosofia, matimaticile şi arhitectura; el scrise *Descrierea Moldoveĭ*, *Cronicul-Moldo-Vlachilor* şi alţele.

60.

ŞERBAN CANTACUZIN ŞI CONSTANTIN BRANCOVEANU.

1679—1714.

Pe la anul 1679 se făcù domn în Muntenia

Șerban Cantacuzin. Acest domn erà un barbat învețat, harnic și curajos. Cum se suì pe tron, el luâ mĕsurile cele maĭ înțelepte pentru a asigurà țărĭĭ pacea și liniștea, de care avea atâta nevoe, aducênd și multă ușurare poporuluĭ.

Pe acest timp s'a întâmplat un rĕsboĭŭ între Turcia și Austria. Turcĭĭ încunjurară chĭar Viéna și erà cât pe ce să o eĭe, dacă nu venĭa Sobĭeschi, regele Polonieĭ, ca să o scape. Șerban Cantacuzin merse și el, cu tótă óstea sa, asupra Vieneĭ, după porunca Sultanuluĭ; însă nu luâ parte activă la rĕsboĭŭ, dicênd că el nu voesce să se bată alăturea cu păgânĭĭ, în contra creștinilor.

După întórcerea în țară, Șerban Cantacuzin se apucâ de făcut întocmirĭ folositóre. Așà, el întemeiè scolĭ, îmbunătățì tipografia cea înființată de cătră Mateĭ Basarab, făcù o fabrică de postav, clădì monastirĭ și reînfiinţâ ĭarășĭ armata națională, a căreĭa numĕr se urcà la vre-o 40000 de ómenĭ cu 38 de tunurĭ. În urmă, se hotărî să scuture jugul turcesc și să pue țara sub protecțiunea Austrieĭ. Spre acest scop, el cerù și sfatul boerilor. Ceĭ maĭ mulțĭ dintre boerĭ, și chĭar fratele luĭ, se împotriviră pe față scopuluĭ sĕŭ, și-l sfâtuiră să nu facă acest pas primejdios; dar el nu luâ în bagare de samă sfatul lor. Șerban Cantacuzin trimise dar la Viena, în anul 1688, o solie de boerĭ, în frunte cu ginerele seŭ Bălăceanu, ca să se înțălégă cu împĕratul asupra condițiunilor de protecțiune. Dar tocmaĭ în acest timp mu-

rì, după o scurtă bólă, otrăvit, se ḑice, de ſratele sĕŭ Constantin, după o domnie de 9 anĭ.

Murind Șerban Cantacuzin, adunarea țărĭĭ alese de domn pe Constantin Basarab Brancoveanu, nepot de soră al ſostuluĭ domn, la anul 1688. El erà un bărbat religios, bun și drept. Îndată ce luâ ſrâele cârmuirĭĭ în mână, schimbâ planul luĭ Șerban Cantacuzin, de a pune țara sub protecțiunea Austrieĭ. El trimise ca să ajungă solĭĭ plecațĭ la Viena, poroncindu-le ca sa vestéscă pe împĕratul, numaĭ despre alegerea sa, dar să nu vorbéscă nimic despre închinarea țărĭĭ. Solĭĭ urmară întocmaĭ, și apoĭ se întórseră în țară, aſară de Constantin Bălăceanu. Acesta rămâind în Transilvania, ſăcù marĭ stăruințĭ pe lângă generalĭĭ austriecescĭ, spre a ocupà țara, cu oștirile lor. Între acestea, rĕsboĭul între Turcia și Austria se urméză. Generalul austriecesc, Haĭsler, după îndemnul luĭ Bălăceanu și a altor boerĭ, întră în Muntenia cu oștirĭ, ernéză în Bucureștĭ și jeſuesce țara cumplit. Brancoveanul, în unire cu Constantin Cantimir, domnul Moldoveĭ, și cu ajutor de la Turcĭ și Tatarĭ alungă pe Nemțĭ din țară, îĭ urmăresce până la Zernescĭ în Transilvania, și acolò îĭ bate cumplit. Țara însă a suſerit mult și din pricina Turcilor și a Tatarilor. În sſârșit, Turciĭ fiind bătuțĭ pretutindene de cătră Nemțĭ, se încheĭe pace între dînșiĭ la *Carloviț* din Serbia, în anul 1699.

În timpul acestor grele împrejurărĭ, isbucnesce un rĕsboĭu între Petru cel Mare, împĕratul Rusieĭ și

Carol XII, regele Suedieĭ. Carol fiind bătut de către Petru, la *Pultava*, fuge la Turcĭ și-ĭ stârnesce în contra Rușilor. Rușiĭ fac marĭ stăruințĭ atât pe lângă Constantin Brancoveanu cât și pe lângă Dimitrie Cantimir al Moldoveĭ, ca să se unească cu dînșiĭ. Dimitrie Cantimir se dă în partea Rușilor, ĭar Brancoveanu refusă a face acest pas. Numaĭ unul dintre boeriĭ muntenĭ, numit Spatarul Toma Cantacuzin, trece într'o nópte cu o cétă de călărețĭ în armata rusască. Toma Cantacuzin cu călărețiĭ seĭ, și cu o parte din oștirea rusască, ĭea Brăila și o arde. Acésta a supĕrat fórte tare pe Turcĭ și a pus rĕŭ pe Brancoveanul în ochiĭ Sultanuluĭ. Póte că acesta erà și scopul luĭ Toma Cantacuzin. Dar Rușiĭ sunt bătuțĭ la *Stelinescĭ* lângă Prut, și Dimitrie Cantimir fuge în Rusia. În locul seŭ, Pórta pune domn, fără voea țăriĭ, pe grecul Neculaĭ Mavrocordat, cel maĭ mare dușman a luĭ Brancoveanu. Necolaĭ Mavrocordat, dimpreună cu Cantacuzineștiĭ, pârâră pe domnul muntean la Sultanul: *că este trădător al Porţii, unit cu Ruşii şi cu Nemţii, că a jefuit ţara de s'a îmbogăţit peste măsură* și alte lucrurĭ de acestea. Sultanul, care avea ură de maĭ înainte pe Brancoveanu și care voĭa să-ĭ eĭe averile cele marĭ, hotărî să pérdă pe domnul român. Prin urmare, Pórta trimise în Bucureștĭ, pe Mustafa Aga, vechĭu prietin a luĭ Brancoveanu, ca să nu se pricépă viclenia. Venind turcul în Bucureștĭ, peste nópte, se înțelese maĭ întăĭ cu Cantacuzineștiĭ despre modul maziliriĭ luĭ Bran-

coveanu, și luând de la eĭ mulțĭ banĭ, făgăduì domnia șefuluĭ acesteĭ familiĭ, numit Stefan Cantacuzin. Adoŭa ḑi, Mustafa Aga, însoțit de 12 cĭohodarĭ, armațĭ pe sub vestminte, merse la Brancoveanu, care-l primì cu mare pompă. Dar turcul, ca mulțămire la atâta bună-voință din partea domnuluĭ, scóse un petec negru, pe care punêndu-l pe umĕrul luĭ Brancoveanu, strigâ: «*mazil*». Auḑind domnul acest cuvînt, leșinâ și căḑù jos. Îndată după acésta, Mustafa Aga chemâ pe boerĭ și li cetì firmanul de scótere din domnie, făcêndu-ĭ pe eĭ rĕspunḑĕtorĭ pentru Brancoveanu și averile luĭ, declarându-li tot-odată, că la cea maĭ mică împotrivire din partea lor, 12000 de Turcĭ vor întrà în țară și o vor preface într'un deșert. Apoĭ, punênd peceți pe vistiria țăriĭ și pe averile luĭ Brancoveanu, puse domn pe Stefan Cantacuzin, ĭar pe Brancoveanu cu familia sa, îl trimise la Constantinopol.

Sosind Constantin Brancoveanu la Constantinopol, fu aruncat la închisóre, unde stete maĭ multe lunĭ. În acest timp, Turciĭ îĭ făcură chinurile cele maĭ grozave, ca să spue unde-ĭ sunt averile. În sfârșit, 15 August 1714 fu ḑiŭa hotărîtă de a ucide atât pe Brancoveanu, cât și pe ceĭ 4 fiĭ aĭ seĭ, cum și pe ginerele Văcărescu. Înainte de a-ĭ ucide, Sultanul ḑise fiilor luĭ Brancoveanu să alégă din douĕ: orĭ să se facă Turcĭ, orĭ să li se tae capetele. Nenorocitul părinte auḑind acestea, se întórse către fiĭ seĭ și le spuse: «Fițĭ cu inimă fiiĭ meĭ! Dacă am

perdut totul în lumea acésta, macar să ne mântuim sufletele, spĕlându-ne pĕcatele în sângele nostru.» Atuncĭ păgânul, spre a chinuì și maĭ tare pe Brancoveanu, poroncì să se omóre maĭ întăĭ ginerele și fiiĭ; ca ast-fel nenorocitul părinte să vadă cu ochiĭ uciderea familieĭ sale; în urmă căḍù și capul domnuluĭ român. Dómna, nororile și un nepot căpĕtară ertare, după ce plătiră păgânilor marĭ sume de banĭ.

Ast-fel de sfârșit avù vestitul domn român Constantin Brancoveanu, și ast-fel se stînse cea din urmă vlăstare din strălucita familie a Basarabilor. Brancoveanu domni 25 de anĭ, și cu mórtea luĭ se sfârșì și domnia națională a Muntenieĭ. El a făcut multe îmbunătățirĭ în țară, înființâ școlĭ și spitale, zidì monastirĭ și bisericĭ, ș. a. l. Biserica *Domniţa Balaşa* și spitalul Brancovinesc din Bucureștĭ, precum și scóla ce se află în curtea bisericiĭ, sunt făcute și întreținute din averile rĕmase în urma acestuĭ vestit, dar și nenorocit domn.

Stefan Cantacuzin, îndată ce apucâ tronul, începù a pradà țara, puind o mulțime de birurĭ grele pe popor, spre a-șĭ putè scóte baniĭ, ce dăduse Turcilor, pentru a-ĭ da domnia. El stăruì din tóte puterile pentru omorîrea luĭ Brancoveanu și a familieĭ sale. Stefan Cantacuzin nu domnì de cât un an și nouĕ lunĭ. După acéstă scurtă domnie, fu mazilit și el, și ucis la Constantinopol, dimpreună cu tatăl și cu fratele seŭ. Așà rĕsplătesce D-ḍeŭ acelora, cari caută să se rădice făcênd rĕŭ altora.

PARTEA IV.

Timpul Fanarioților, până la restatornicirea domniilor pămîntene.

61.

FANARIOȚII.
1711 — 1821.

Sub nume de *Fanarioți* se înțelege o clasă de Grecĭ, cari locuĭaŭ la Constantinopol în suburbia numită *Fanar*. Legea mahometană oprĭa pe Turcĭ a învĕță vre-o limbă streină, numită de eĭ a necredincĭoșilor. De aicĭ urmà, că *Pórta* saŭ cancelaria Sultanuluĭ avea totdeauna nevoe de niște traducătorĭ saŭ talmacĭ pentru corespondențile și trebile eĭ cu alte puterĭ. Ea se servĭa maĭ întăĭ de evreĭ saŭ alțĭ ómenĭ veniți de prin țărĭ străine, ĭar maĭ târdiŭ îĭ înlocuì prin Fanarioțĭ, supușiĭ seĭ. Aceștia se numĭaŭ maĭ întăĭ *Gramaticĭ* saŭ *scriitorĭ*, ĭar maĭ pe urmă *Dragomanĭ* saŭ *talmacĭ*. Fanarioțiĭ, fiind ambițioșĭ și lacomĭ de avere, nu s'aŭ mulțămit numaĭ cu atâta, ci începură a se gândì și la alte slujbe maĭ înalte și maĭ mănóse. Atuncĭ privirile lor se ațintiră asupra domniilor Munteniei și Moldoveĭ; care după tractate trebuĭaŭ să se deĭe numaĭ boerilor pămîntenĭ. Eĭ dar întrebuințară tóte mijlócele cele maĭ înjositóre, și făcură tot felul de intrigĭ, pentru a ajunge la scop. Învinovățiră pe domniĭ românĭ ca trădătorĭ

cătră Pórtă, cari umblă a se unì când cu Austria când cu Rusia, făcênd ast-fel pe Sultan și Vizir să crédă, că în curând țările române nu vor maĭ fi tributare Turcilor, aducênd la acésta ca dovadă pe Dimitrie Cantimir, domnul Moldoveĭ, pe Șerban Cantacuzin, și chĭar pe Constantin Brancoveanu, domniĭ Muntenieĭ. Sultanul, lesne credincĭos, hotărî să nu maĭ pue domnĭ dintre pămîntenĭ; și ast-fel ceĭ din urmă domnĭ românĭ fură detronațĭ și omorîțĭ într'un mod mișelesc, împreună cu familiile lor, Cu chipul acesta, Fanarioțiĭ îșĭ ajunseră scopul. Acum eĭ se adresară cătră Sultan și-ĭ ḑiseră, că toțĭ slujbașiĭ credincĭoșĭ trebue resplătitĭ pentru slujbele aduse Porțiĭ, și că prin urmare, se cuvine ca lor să li deĭe domniile țărilor române, fiind eĭ ceĭ maĭ credincĭoșĭ supușĭ și servitorĭ aĭ împĕrățieĭ. Tot-o-dată făgăduiră, că dacă li se vor da lor domniile, eĭ vor umplea de averĭ visteria împĕrătéscă. Turcul se bucură auḑind acésta și dădù pe mânile lor țările române. *Neculaĭ Mavrocordat* fu cel întăĭ domn dintre Fanarioțĭ. Și așà, țările luĭ Alexandru cel Bun și Mircea cel bătrân, a luĭ Mihaĭ Vitézul și Stefan cel mare, a luĭ Mateĭ Basarab și Vasile Lupu și a altor domnĭ vestițĭ, dintre cari uniĭ le-aŭ înzestrat cu atâtea lucrurĭ bune, ĭar alțiĭ făcuse să tremure chĭar Turciĭ înaintea lor; aceste țărĭ, care maĭ înainte nu suferíaŭ nicĭ macar a calcà streiniĭ pe pămîntul lor, ĭată-le stapânite de cătră streinĭ!

Starea țărilor române, în acest timp de maĭ

bine de 100 de anĭ, cât aŭ domnit Fanarioțiĭ, adică de pe la 1711 — 1821, a fost fórte tristă, maĭ tristă de cât a orĭ-căreĭ țărĭ din lume. Domniile ajunsese la mezat. Care fanariot da maĭ mulțĭ banĭ Sultanuluĭ, viziruluĭ și celora-l-alțĭ pașĭ, acela erà numit domn. Și pentru ca Turciĭ să pótà luà cât maĭ mulțĭ banĭ, schimbaŭ domniĭ fórte des; căcĭ sciĭaŭ că la fie-care schimbare de domnie, sume fórte marĭ întraŭ în pungile lor.

O dată un fanariot ajuns la domnie, venĭa în țară cu o mulțime de Grecĭ, rude saŭ amicĭ aĭ sĕĭ. Pe mâna acestora eraŭ date tóte slujbele țăriĭ. Fórte rar pe unde se vedea și câte un român. Dările, împilările, jafurile eraŭ nenumĕrate. Școlele fură desființate, limba română scósă de prin bisericĭ și canțelerĭĭ, și înlocuită cu cea grecéscă. Armata națională fu, de asemenea, desființată cu totul; ba ce e maĭ mult, Românilor nu li erà învoit să pórte saŭ să aĭbă nicĭ arme în casele lor; căcĭ Fanarioțiĭ se temeaŭ, ca nu ajungênd cuțitul la os, să se scóle Românii cu mare cu mic și să-ĭ spulbere de pe fața pămîntuluĭ românesc. De atuncĭ s'aŭ fost desvĕțat Românii a purtà arme, și li s'aŭ fost amorțit spiritul cel rĕsboĭnic ce-l aveaŭ maĭ înainte. Dar acele timpurĭ de tristă aducere-aminte aŭ trecut, și acum fie-care Român pórtă cu mândrie o armă, pentru apĕrarea țăriĭ sale. Obiceĭurile strămoșescĭ și ĭubirea de patrie aŭ fost uĭtate, și în locul lor se introduse lucsul și destramarea Fanarioților. Ce erà maĭ trist,

că și ceĭ maĭ mulțĭ dintre boerii pămîntenĭ începură a se ùnì cu eĭ și a li urmà obiceĭurile. Spiritul național amorțise cu totul. Domnul nu maĭ erà părintele poporuluĭ, ci un asupritor al sĕŭ. Titlul de domn se schimbase în acela de *Beĭu*. Cea maĭ mare parte a diregătoriilor bisericescĭ eraŭ date toț pe mânile Grecilor. Veniturile menite de către strămoșiĭ noștri pentru întreținerea locașurilor sfinte, a șcólelor, a spitalelor și a altor aședeminte folositóre, acum întraŭ jumĕtate în punga Domnuluĭ și jumĕtate în acea a călugărilor grecĭ. Nicĭ-un funcționar nu erà pus până nu da o sumă de banĭ domnuluĭ. Ĭar o dată un funcționar ajuns în slujbă îșĭ scotea îndecit din sudórea Românilor. Locuitoriĭ sărăcise cu desevârșire. Mulțĭ îșĭ luaŭ lumea 'n cap, orĭ să făceaŭ haĭducĭ de codru, ca macar așà să-șĭ pótă rĕsbunà pe asupritorĭ, când li cădeaŭ la îndămână. Funcționariĭ fanarioțĭ li luaŭ până și pânea din gura copiilor; ĭar când nu maĭ aveaŭ vite cu care să facă transporturile cerute de către Turcĭ și Grecĭ, atuncĭ eraŭ înjugațĭ la jug, în locul boilor. Boeriĭ pămîntenĭ, câțĭ maĭ rĕmăsese cu dorul de țară, dacă deschideaŭ gura să dică ceva, saŭ eraŭ omorîțĭ și averile lor luate pe sama domnieĭ, orĭ eraŭ exilațĭ din patria lor. «Oh! Oh! Oh!, vaĭ, vaĭ, vaĭ de țară! ce vremurĭ cumplite a ajuns și la ce cumpĕnă a căḑut. Doar D-ḑeŭ de a face o milă». Așà se tânguesce un scriitor despre acelea timpurĭ. Pe lângă tóte greutățile și relele, ce suferĭaŭ țările române,

maĭ avură nenorocirea, tot în aceste triste timpurĭ, de a perde Oltenia pentru cât-va timp, ĭar Bucovina și Basarabia și până în ḑiŭa de astă-ḑĭ. În aceste vremĭ grele, Românii nu maĭ aveaŭ la cine să se plângă; eĭ răbdaŭ și așteptaŭ în tăcere, ca să li vie un mântuitor, care să-ĭ scape de la peire.

În sfârșit, acel mântuitor mult așteptat se ivì la anul 1821; el se numĭa Tudor Vladimirescu.

62.

DOMNIĬ FANARIOȚĬ.

Fanarioții aŭ domnit peste țările române de la anul 1711 până la 1821. Mulțĭ aŭ fost la numĕr acești jefuitorĭ aĭ poporuluĭ român, însă domniile lor se asamĕnă fórte mult unele cu altele. Jafurĭ, birurĭ peste birurĭ, umilirea țărilor, pribegirea locuitorilor, trecerea celor maĭ frumóse provinciĭ române în mânile streinilor, stricarea obiceĭurilor strămoșescĭ, lucsul ș. a. l. sunt relele aduse de cătră Fanarioțĭ asupra țărilor române.

Cel întăĭ domn dintre Fanarioțĭ a fost Neculaĭ Mavrocordat. Acesta a stat domn atât în Moldova cât și în Muntenia. El a introdus o mulțime de dărĭ nouĕ pe țară, ca văcăritul, darea pe cler, ș. a. l. a dat voe Turcilor să se așeḑe în țară, făcù o șcólă grecéscă, spre a putè desnaționalisà pe Românĭ; ĭar pentru spĕlarea atâtor pĕcate, zidì monastirea Văcărești. În timpul domnieĭ sale, iscându-se rĕs-

boĭu între Turcia și Austria, cea dintăĭ fu bătută. Făcêndu-se pacea, Turcia dete Austrieĭ cele cincĭ județe de peste Olt, adică Oltenia, ca despăgubire de rĕsboĭu, prin tratatul de la Pasaroviț din Serbia la anul 1718.

După Neculaĭ Mavrocordat urméză fiul sĕŭ *Constantin Mavrocordat.* Acesta domnì în maĭ multe rênduri, atât în Muntenia cât și în Moldova, schimbându-se cu alțĭ Fanarioțĭ. Dacă erà scos din domnia Muntenieĭ de către vre-un alt fanariot, el da banĭ Turcilor, de-l punea în Moldova. Scos și de aicĭ de vre-un fanariot, ce dădea maĭ mulțĭ banĭ de cât dînsul, el se împrumutà, de unde putea, și da și maĭ mulțĭ banĭ, ca să fie trecut la domnia Muntenieĭ. Se înțelege de la sine, că toțĭ acești banĭ și-ĭ scotea din sudórea Românilor. El făcù un aședemînt maĭ ușurător pentru țaranĭ. Acésta o făcù, nu din dragostea ce avea pentru dînșiĭ, ci tot pentru interesul sĕŭ personal. Până pe timpul luĭ, țaraniĭ căduseră în stare de robĭ ca și țiganiĭ. Eĭ eraŭ schimbațĭ de pe o moșie pe alta a stăpânilor, fără voea lor, vînduțĭ și familiile despărtite, dațĭ de zestre la fetele boerilor; érna și vara lucraŭ numaĭ pentru boerĭ, și nicĭ-o-dată pentru dînșiĭ. Ast-fel fiind, domnul avea puțin folos de la țaranĭ, căcĭ tóte folósele le trăgeaŭ stăpâniĭ, pe moșiile cărora se aflaŭ. Constantin Mavrocordat, spre a scóte máĭ multe folóse și a strânge maĭ mulțĭ banĭ, făcù pe țaranĭ liberĭ, și hotărî câte anume ḑile să lucreze un țaran boeruluĭ. În

schimbul acestor ușurărĭ aduse țaranilor, el li puse o mulțime de dărĭ, între care și *capitația* saŭ *darea pe cap*. Acéstă dare, la început a fost numaĭ de 10 leĭ pe an, dar tot mărindu-se ajunse până la 60 leĭ. În timpul luĭ Constantin Mavrocordat, deschiḑêndu-se rĕsboĭu între Rușĭ și Austriacĭ cu Turciĭ, aceștia bătură pe Austriacĭ. Acum Oltenia se restituì Munteniei prin tratatul de la Belgrad, anul 1739.

În timpul celeĭ din urmă domniĭ a acestuĭ fanariot, isbucnì un rĕsboĭu între Turcia și Rusia. Țările române fură ocupate de cătră Rușĭ, ĭar domniĭ suspendațĭ. Rușiĭ, de și cu marĭ perderĭ, bătură pe Turcĭ în tóte părțile. Acĕștia sunt nevoițĭ a cere pace. Pacea se încheĭe în anul 1774 la Cucĭuc-Caĭnargi. Prin tractatul de pace, Pórta recunósce tóte drepturile țărilor române și se légă a le respectà. Însă, pe când Românii se gătĭaŭ ca să-șĭ alégă domnĭ pămîntenĭ, bisuindu-se pe condițiunile tractatuluĭ, Sultanul numesce ĭarășĭ domnĭ dintre Fanarioțĭ, în Muntenia pe Alexandru Ipsilante și în Moldova pe Grigore Alexandru Ghica.

Pe Grigore Alexandru Ghica, am putè, cu drept cuvînt, să nu-l prenumerăm între Fanarioțĭ, asà de cu dreptate, blândețà și durere de inimă se purtâ el cătră țară. De némul sĕŭ nu erà fanariot, ci albanez. Familia sa, strămutată în țările române din timpurĭ vechĭ, se romanizase cu totul și dobândise o mare ĭubire pentru țările acestea. El maĭ fusese încă o dată domn în Moldova, și de douĕ orĭ în Mun-

tenia. Când a fost întâia óră domn în Moldova, Grigore Ghica micșurâ birurile țaranilor, aduse isvóre de apă la Golia și înființâ cea întâĭ fabrică de postav în țară, lucrurĭ pentru care Românii trebue să-ĭ fie totdeauna recunoscĕtorĭ. Dar ĭubirea cea mare cătră țară și-o arătâ el, maĭ cu samă, când cu rîpirea Bucovineĭ de cătră Austria.

Pe acest timp, Polonia se împărțise între Austria, Prusia și Rusia; după care împărțire, Galiția venì sub stăpânirea Austrieĭ. Acéstă putere, voind să pună mâna și pe o parte din Moldova, trimite oștire în Bucovina, sub cuvînt de a apĕrà Galiția de năvălirile Tatarilor. Grigore Ghica, simțind scopurile Austrieĭ, se opuse din tóte puterile și protestâ la Pórtă, spunêndu-ĭ că după tractate, ea este datóre a ne apĕrà teritoriul înpotriva cotropitorilor. Pórta ținù maĭ întâĭ samă de protestul luĭ Grigore Ghica și trimise pe niște pașĭ, ca să cerceteze lucrul; dar toțĭ aceștia fură cumpĕrațĭ de cătră Austria prin banĭ și alte darurĭ. Eĭ raportéză Porțiĭ, că Austria voesce să cuprindă numaĭ o mică șușeniță de pămînt, spre a-șĭ putè face un drum maĭ deadreptul între Galiția și Transilvania. Auḑind acésta, Pórta încuviințază a se da Austrieĭ Bucovina, cea maĭ frumósă parte a Moldoveĭ. Grigore Ghica nu voì însă cu nicĭ-un chip a consimțì la această rĕșluire a țăriĭ, nicĭ nu se înduplicâ să iscăléscă actul, prin care se da dreptul Austrieĭ de a stăpânì Bucovina. Turciĭ vĕḑênd acésta, hotărîră a-l perde. În cele întâ

ḑile a luneĭ Octombrie 1777, venì la Iaşĭ un turc, cu poroncă de a-l omorî. Turcul trase la *Beilic*, în casa numită *conac*, ce slujĭa pentru găzduirea solilor turcescĭ. El se prefăcù că e bolnav, şi trimise la Ghica să-l poftéscă a venì până la dînsul, că are să-ĭ cetéscă nişte firmane împĕrătescĭ. Bunul domn, nepricepênd cursa ce i se întinsese, a mers la păgân. Însă cum întrâ Ghica înlăuntru, săriră pe el 30 de Ienicerĭ, cari-l înjunghieră cu cuţitele; apoĭ tăindu-ĭ capul îl duseră la Constantinopol. Ast-fel murì acest domn jertfa patriotismuluĭ sĕŭ, a mişelieĭ turcescĭ şi a lăcomieĭ nemţescĭ.

În anul 1804, pe când erà domn în Muntenia Constantin Ipsilante, Sêrbiĭ se resculară în contra Turcilor, sub povăţuirea luĭ *Cara-Ghĭorghe*. Ipsilante, fiind înţeles în ascuns cu Rusia, ajută pe Sêrbĭ cu hrană şi banĭ. Pórta, însciinţindu-se de acésta, se hotărî a-l pedepsì fórte aspru; însă Constantin simţind ce i se pregătesce, fugì în Rusia. Acum Pórta ucide în locu-ĭ pe tatăl sĕŭ Alexandru Ipsilante, ce erà la Constantinopol. Din acéstă pricină s'aŭ iscat ĭarăşĭ rĕsboĭu între Turcia şi Rusia, şi ţările române fură ocupate de cătră Ruşĭ. Turciĭ sunt ĭarăşĭ bătuţĭ şi cer pace. Ruşiĭ nu vor să facă pace, de cât numaĭ dacă li se vor da Principatele române. Pórta nevoind a se supune acesteĭ condiţiunĭ, rĕsboĭul se urméză cu maĭ mare furie. Între acestea, Napoleon cel Mare, împĕratul Franţieĭ, plécă şi el cu rĕsboĭu asupra Rusieĭ. El face cunoscut acésta Porţiĭ, şi o

îndémnă să nu facă pace. Scrisórea luĭ însă este ascunsă de cătră Dragomanul Moruzi, ast-fel că Pórta nu sciĭa nimic despre venirea luĭ Napoleon. Rusia auḑind că vin Francesiĭ asupra eĭ, se grăbesce a face pace cu Turcia, mulțămindu-se numaĭ cu Basarabia. Turcia, nepricepênd causa pentru care Rusia se grăbesce a face pace, încheïè un tratat cu dînsa la Bucureștĭ, în anul 1812, prin care-ĭ dă dreptul a luà acéstă parte a Moldoveĭ, punênd hotar rîul Prut în locul Nistruluĭ.

După închierea păceĭ de la Bucureștĭ, Pórta numì domn în Muntenia pe *Ión Caragea*, ĭar în Moldova pe *Scarlat Calimah*. Sub aceștĭ fanarioțĭ se fac douĕ condicĭ saŭ pravelĭ de legĭ: *condica Caragea* și *condica Calimah* în anul 1816, cu care s'aŭ servit Românii în judecățile lor până la înființarea Constituțiuniĭ.

În sfârșit, ceĭ din urmă domnĭ fanarioțĭ fură Alexandru Suțu în Muntenia și Mihaĭu Suțu în Moldova. Pe când eraŭ aceștia domnĭ, sosì și timpul în care Românii să scape de domnĭ strĕinĭ. Acésta fu în anul 1821.

Revoluția Românilor transilvaneni din anul 1784.

Când Ungurii aŭ cuprins Transilvania, Românii din acéstă țară aveaŭ nobilii saŭ boerii lor, de cari se conduceaŭ. Prin urmare și nobilii și țaranii eraŭ tot Românĭ. În cât timp nobilii aŭ ținut cu țaranii și țaranii cu nobilii, Ungurii n'aŭ cutezat a asuprì,

nicĭ a maghiarizà pe Românĭ. Acéstă unire strânsă a Românilor zădărnicea tóte scopurile cele dușmănești ale Ungurilor. Pentru a-ĭ desbinà, regiĭ începură a întrebuințà pe lângă nobilĭ ſel-de-fel de mid-lóce atrăgătóre. Așà, pe uniĭ îĭ puneaŭ în slujbele cele maĭ marĭ, altora li dăruĭa moșiĭ întinse și altele. Prin aceste momelĭ, în scurt timp, nobiliĭ românĭ se făcură *nemișĭ*, adică boerĭ ungurĭ, lepădându-șĭ legea și naționalitatea și lăsând pe popor la bunul plac al Ungurilor.

Odată nobiliĭ maghiarizațĭ, Ungurii începură a asuprì ſórte tarĭ pe țaraniĭ românĭ, ba chĭar îĭ adu-se în stare de *robagĭ*, adică robĭ, căcĭ eĭ nicĭ nu se puteaŭ mutà dintr'un loc în altul fără voea stăpânu-luĭ. La aceste asupririĭ ajutaŭ chĭar nemeșiĭ românĭ, cari se făcuse una cu Ungurii.

Pe la anul 1784, suferințile Românilor ajunsese la cel maĭ mare grad. Și în aceste grele împreju-rărĭ, nădejdea lor li erà îndreptată numaĭ la D-deŭ și la împĕratul Ioseſ II. Eĭ dar trimise în maĭ mul-te rândurĭ pe N. Ursu Horia cu plângerĭ la împăra-tul. Dar tóte stăruințile acestuĭ român vrednic ſură zadarnice. Nu li maĭ rămăsese alt mid̦loc, de cât a-șĭ ſace dreptate singurĭ.

În d̦iŭa de 31 Octombrie acest an, țaraniĭ ro-mânĭ avênd în fruntea lor pe Horia, Cloșca și Crișan, adunându-se în numĕr de peste 20000, începură a ucide pe nemeșĭ, orĭ unde îĭ prindeaŭ, dând ſoc sa-telor și jeſuind curțile lor. Maĭ tótă Transilvania e-

rà în flacărĭ. Însă viind un numĕr mare de oștĭ împărătescĭ, îĭ învinse și ucise la 4000 dintre dînșiĭ. Horia, Cloșca și Crișan se retraseră la munțĭ; însă aicĭ fiind vînduțĭ chĭar de aĭ lor, Horia și Cloșca fură frânțĭ pe rótă, ĭar Crișan se spânḑură singur în închisóre. De și țaraniĭ fură împrăștieți și căpeteniile ucise, totușĭ acéstă revoluție aduse óre-care ușurare; căcĭ împăratul Iosef II desființă ĭobagia, dând dreptul fie-căruĭ om a se mută unde-ĭ va plăcè.

63.

REDEȘTEPTAREA ROMÂNILOR. — TUDOR VLADIMIRESCU.

1821.

Pe când Muntenia și Moldova gemea sub apĕsarea Grecilor fanarioțĭ, pe când noĭ eram aprópe să ne perdem limba și naționalitatea, frațiĭ noștri din Transilvania făceaŭ progrese marĭ pe calea învĕțăturilor și a civilisațiuniĭ. *Iorgovicĭ*, *Samoil Micul*, *Petru Maĭor*, *Ghĭorghe Şincaĭ*, *Ţichindel* și alțiĭ începură a rĕspândì învĕtătura printre poporul Român, a-l luminà și a-l face să cunóscă némul din care se trage. Din școla acestor Românĭ eșì și *Ghĭorghe Lazar*, căruĭa îĭ dete D-ḑeŭ în gând să trécă munțiĭ și să vie spre a luminà pe frațiĭ seĭ din Muntenia.

Acest apostol al Românismuluĭ erà născut din părinți sĕracĭ, în satul Avrig din Transilvania. De și sĕrac, însă prin sirguința sa, făcù pe părinţiĭ seĭ să

cheltuéscă tot ce avea, numaĭ ca să-ĭ deĭe învĕţătură. Şi învĕţătura sa fu de mare folos, la tot némul românesc. El, vĕḑênd amorţeala în care zăceaŭ Românii din Muntenia şi Moldova, se hotărì să mérgă între dînşiĭ, spre a-ĭ deşteptà şi rădicà din înjosirea în care căḑuse ; să li spue cine aŭ fost şi ce trebue să fie.

Ghĭorghe Lazar venì în Bucureştĭ în anul 1816, unde după multe şi marĭ stăruinţĭ, căpĕtâ voe a deschide o şcólă românéscă în chiliile bisericiĭ sfîntuluĭ Sava. Greutăţĭ aŭ întimpinat el atât din partea Grecilor, cari vedeaŭ că deschiḑêndu-se o şcólă românéscă, n'aŭ să maĭ pótă fi stăpânĭ peste ţară, cât şi din pricina boerilor pămîntenĭ, cărora nu li vinĭa a crede, ca să se pótă învĕţà ceva în limba română, ci numaĭ în cea grecéscă. Aşà de amorţit erà în eĭ sentimentul românesc. Numaĭ unul dintre dînşiĭ anume Constantin Bălăceanu sprijinì din tóte puterile pe Lazar. În şcóla de la sfîntul Sava se învĕţà: Gramatica, Geografia, Matematicile cu inginerie, Filosofia, dar maĭ cu samă Istoria naţională. Ceĭ întăĭ şcolarĭ aĭ luĭ Lazar aŭ fost calfe de pe la dughenĭ şi scriitorĭ de prin canţelerii. Nu târḑiŭ însă, mulţĭ elevĭ de la şcóla grecéscă începură a părăsì pe dascaliĭ grecĭ şi a venì la dascalul românesc, la Lazar. Între aceştia a jost şi unul Ión Eliade. Acum, mulţĭ părinţĭ cu inimă românéscă, nu-şĭ maĭ trimiteaŭ copiiĭ la şcóla grecéscă, ci la cea naţională. Chĭar barbaţĭ în vrâstă venĭaŭ să asculte lecţiile luĭ

Lazăr, maĭ cu samă cele din Istoria națională. Și el li vorbĭa cu atâta foc și într'o limbă românéscă așà de frumósă, încât când eșĭaŭ din școlă, li erà greŭ să maĭ audă limba grecéscă, și simțĭaŭ o umilință de a maĭ fi stăpâniți și jefuiți de cătră niște lepădăturĭ ale Fanaruluĭ. Și aceĭ, ce nu puteaŭ merge la școlă, auḑĭaŭ de pe la ceĭ ce mergeaŭ. Așà în cât, în timp de vre-o patru-cincĭ anĭ de ḑile, tot Românul începù să simtă că trebue să fie *român*; că numele de *român* nu maĭ însemnéză *mojic*, cum învățaŭ în școla grecéscă. Acum Românii nu maĭ așteptaŭ de cât un cap, care să se pue în fruntea lor, și cu toțiĭ să facă a li se respectà drepturile râpite. Acest cap se arătâ în persóna luĭ *Tudor Vladimirescu*.

Tudor Vladimirescu fusese capitan de panduri. El privĭa cu jale cum Fanarioții îșĭ băteaŭ joc de tot ce erà românesc în țara românéscă, și cum sugeaŭ pe bĭetul popor. Avea însă nădejde, că Românii aŭ să se deștepte odată din amorțala lor. Pentru acésta, el adunà, de maĭ mulțĭ anĭ, tot felul de arme în casa sa de la *Cerneți*, și așteptà numaĭ timpul priincĭos, ca să deĭe semnul mișcăriĭ. Ghĭorghe Lazar îĭ venì mult în ajutor, cu școla luĭ.

Alexandru Suțu, Domnul Muntenieĭ, móre grabnic în Bucureștĭ, la 29 Decembrie 1820. Timpul nimerit pentru ca Tudor să-șĭ ajungă scopul, sosì dar. Atuncĭ el alergâ peste Olt și provocâ pe Românĭ a se sculà cu toțiĭ, spre a curăți țara de Fanarioți și spre a face să li se respecteze drepturile strămoșescĭ.

Cele cincĭ județe ale Oltenieĭ respunseră cu bucurie la chemarea luĭ Tudor. El dă o proclamație în tótă țara, prin care chémă pe Românĭ la arme și desființază dările cele asupritóre. Românii alérgă din tóte părțile sub stégurile luĭ. Pentru ca *Pórta* să nu crédă că rescóla se facea contra Turcilor, el trimise o petițiune la Sultanul, prin care arĕtà scopul mișcăriĭ sale, se plângea în contra Fanarioților și cerea respectarea drepturilor strĕbune. Ĭar după acésta, în fruntea a 12000 panduri, trecù Oltul și se îndreptâ spre Bucureștĭ. Și cu cât înaintà, cu atâta, óstea luĭ se îmulțĭa. Între acestea, Pórta auḑind de mórtea luĭ Alexandru Suțu, numì domn pe Calimah, care și trimite locoțiitoriĭ seĭ în Bucureștĭ. Aceștia vĕḑênd mișcarea de peste Olt, trimit asupra luĭ Tudor pe Arnăuțiĭ domnescĭ. Arnăuțiĭ, în loc de a se bate, se unesc cu dînsul sub căpiteniile lor Iordachi și Macidonschi. Ajungênd în Bucureștĭ, Tudor îșĭ așaḑă tabĕra sa la Cotrocenĭ, până să-ĭ vie respuns de la Constantinopol.

ETERIA GRECÉSCĂ.

Pe când Tudor Vladimirescu începù rescóla în contra Fanarioților, Greciĭ de prin tóte țările și de prin tóte orașele pregătĭaŭ în secret o revoluțiune, ca să-și scape țara lor de sub stăpânirea Turcilor. Se făcù dar planul ca mișcarea să se încépă din țările române, ca ūnele ce eraŭ maĭ departe de ochiĭ Turcilor și de unde puteaŭ să capete cu îndestulare

ajutorurĭ, atât de ómenĭ cât și de provisiunĭ. Se hotărî ca capul acesteĭ mișcărĭ, în țările nóstre, să fie Alexandru Ipsilante, fiul luĭ Constantin Ipsilante, care erà ofițer în armata rusască. Alexandru Ipsilante, în fruntea uneĭ turme de Grecĭ și Arnăuțĭ, trece Prutul și întră în Iașĭ la 7 Mart 1821. Cu dînsul se unesce și Mihaĭ Suțu, domnul Moldoveĭ. Ajungênd aicĭ, ucide pe toțĭ Turciĭ din oraș și dă o proclamație cătră Românĭ, prin care îĭ îndemnà să se rescóle în contra păgânilor, asigurându-ĭ că țările lor vor fi ferite de jafurĭ și nelegĭuirĭ, spuindu-li tot-odată că și împĕratul Alexandru al Rusieĭ, li va da ajutor. Românii însă nu-l ascultă; ĭar Greciĭ și Arnăuțiĭ alérgă din tóte părțile. Ast-fel se începù mișcarea grecéscă numită *Eterie* saŭ *Zaveră*, și care făcù mare reŭ țărilor nóstre.

Alexandru Ipsilante lasă în Iașĭ pe un căpitan numit Pendedeca; pe un alt căpitan îl trimite la Galațĭ, ĭar el cu vre-o 5000 eteriștĭ, plécă spre Bucureștĭ. De și Ipsilante făgăduise Românilor, că nu li se va face nicĭ-un reŭ de cătră etereștĭ, totuși eĭ pradaŭ, ucideaŭ și dădeaŭ foc la tot ce li eșia în cale. Ajungênd în Muntenia, îșĭ așadă tabĕra lângă Bucureștĭ la *Colentina*, și trimite o solie la Tudor poftindu-l ca să se unéscă cu dînsul în contra păgânilor. Tudor îĭ respunde, că el nu s'a sculat în contra Turcilor, ci tocmaĭ voesce să scape țara de Fanarioțĭ. Din acel cĭas, grecul îșĭ puse în gând să omóre pe eroul român.

Sultanul auḑind despre rĕscóla luĭ Ipsilante, dădù poroncă paşilor de la Dunărea să vie în ţările române şi să astâmpere revoluţiunea. 12000 de Turcĭ trecură fluviul. Tudor vĕḑênd că nu-ĭ vine nicĭ-un rĕspuns la petiţiunea sa, se retrase spre Piteştĭ, ĭar Ipsilante se duse la Târgovişte. Aicĭ el începù a se purtà ca un domn şi stăpânitor al ţăriĭ. Orânduĭa ispravnicĭ prin judeţe, punea birurĭ peste locuitorĭ, etc. Tudor auḑind de cele ce făcea grecul, îĭ trimite o scrisóre, prin care îĭ spune: «Măria ta, aĭ dat de ştire Românilor că vraĭ numaĭ să trecĭ pe aicĭ, şi să te ducĭ în ţara ta, ca să o isbăvescĭ de jugul turcesc. Acum dar, cum de te-aĭ aşeḑat în Târgovişte şi cu ce cuvînt te amestecĭ în stăpânirea ţăriĭ şi scoţĭ birurĭ peste birurĭ asupra locuitorilor, şi li ĭeĭ vitele şi bucatele.» Drept respuns, Alexandru însărcinéză pe un căpitan al seŭ, Bimbaşa Sava, ca să prindă pe eroul român şi să-l aducă la dînsul. Bimbaşa Sava plécă la Tudor cu 300 de grecĭ; însă când erà aprópe de lagărul român, îĭ lasă ascunşĭ într'o pădure, şi se duce numaĭ cu vre-o-câţĭva în lagăr. Aicĭ, începură amândoĭ a se sfătuì, ce mĕsurĭ să eĭe când vor venì Turciĭ. Grecul poftì pe Tudor să mérgă împreună afară din lagár, spre a vedè nişte locurĭ, unde crede el că ar fi fórte nimerit a se face şanţurĭ şi întărieturĭ pentru apĕrare. Eroul român, nebănuind vre-un vicleşug, merse. Însă când aŭ ajuns în pădurea, în care eraŭ Greciĭ ascunşĭ, aceştia năvălesc asupra luĭ Tudor, îl prind şi-l

duc legat la stăpânul lor. Ipsilante, după ce-l mustrâ în deajuns, puse de-l tăè cu ertaganele.

Pandurii lui Tudor, rĕmâind fără căpitenie, parte se uniră cu eteriștii, iar parte se împrăștieră pe la casele lor. În acest timp, Turcii întrară în București. Ceĭ maĭ mulțĭ dintre boerĭ, în loc să se sfătuéscă cu toțiĭ despre cele ce eraŭ de făcut în asemenea grele împrejurărĭ, eĭ lăsară țara în voea întâmplăriĭ și fugiră în Transilvania. Ipsilante, vĕdênd acestea, se retrase cu armata sa peste Olt. Turcii, după ce prădară țara bărbăresce, merseră în contra luĭ. Se făcù o bătălie între eĭ și eteriștĭ pe câmpia *Drăgăşanilor*. Aicĭ, Grecii fură măcelăriți maĭ toțĭ. Ipsilante vĕdêndu-șĭ tótă nĕdejdea perdută și armata sa nimicită, fugì în Transilvania, unde murì în închisóre. Aceĭașĭ sórtă avură eteriștii și în Moldova, la *Sculenì* și la monastirea *Secu*. Ast-tel de sfârșit avù eteria grecéscă din țările române.

PARTEA V.

De la restatornicirea domniilor pămîntene până în ḑilele nóstre.

64.

RESTATORNICIREA DOMNIILOR NAȚIONALE. 1822.

De și Tudor Vladimirescu murì ucis mișelesce de cătră Fanarioțĭ, totușĭ sângele luĭ vĕrsat pentru mântuirea patrieĭ, făcù ca Românii să-șĭ recapete drepturile naționale, adică domniile pămîntene.

La început, Pórta a fost luat mișcarea Românilor asemenea cu a Grecilor; însă după ce vĕḑù că Ipsilante a omorît pe Tudor, se încredințâ de adevĕr. Mórtea erouluĭ român deschise ochiĭ Sultanuluĭ. El, numaĭ acum vĕḑù, cine sunt Greciĭ și recunoscù de drepte cererile Românilor și întemeetă rescóla lor; decĭ se hotărî a pune ĭarășĭ domnĭ pămîntenĭ. Pentru acésta, Pórta cerù de la Românĭ, ca să trimită la Constantinopol, din fie-care principat, câte 7 boerĭ pămîntenĭ, dintre cari să alégă și să numéscă domnĭ. Și ceĭ întăĭ domnĭ pămîntenĭ, după alungarea Fanarioților, fură Ión Sturza în Moldova și Grigore Ghica în Muntenia.

După alungarea Fanarioților și până ce se vie domniĭ pămîntenĭ, țările nóstre rĕmaseră pe mână Turcilor. Mare reŭ ni maĭ făcură și eĭ: arseră Bu-

cureștiĭ și Iașiĭ, jefuĭaŭ pe ómenĭ de cele ce li maĭ rĕmăsese, omorĭaŭ pe orĭ-cine îndrăsnĭa să ḑică ceva. ș. a. l. Ba chĭar și după venirea domnilor, eĭ tot maĭ stătură aicĭ vre-o doĭ anĭ de ḑile.

Ḑiŭa norocită, în care Românii căpĕtară ĭarășĭ domnĭ pămîntenĭ, fu acea de 20 Iulie 1822. Mare fu bucuria lor când se vĕḑură scăpațĭ de Fanarioțĭ! Pentru acésta, domnĭ și boerĭ, se puseră cu toțiĭ pe lucru, spre a îndreptà cele rele și nepotrivite cu țara lor, precum și de a scapà pe bĭetul popor de miseria, în care ajunsese. Toțĭ Fanarioțiĭ fură goniți de prin slujbele țăriĭ și înlocuiți cu Românĭ; școlile grecescĭ fură stricate și se înființară altele românescĭ; limba grécă fu alungată de prin autorităţĭ și înlocuită cu cea română; amândouĕ țările eraŭ cârmuite cu blândeță și dreptate; se alese câte o comisiune dintre barbațiĭ ceĭ maĭ deștepțĭ, ca să facă un regulament saŭ o lege, după care să se cârmuéscă țările și să se judece împricinațiĭ, după vechile legĭ și obiceĭurĭ. Cu un cuvînt, țările române începură a se pune pe calea progresuluĭ, de și încă tot eraŭ ocupate de cătră Turcĭ. În Moldova, domnul și cu boeriĭ, chemară ĭarășĭ la scaunul mitropolitan pe Mitropolitul Veniamin Costachi, care pribegise în Basarabia de pe timpul eterieĭ.

Dintre tóte slujbele țăriĭ, numaĭ acea de mitropolit nu încăpuse în mâna Fanarioților. Pentru acésta, numaĭ Mitropoliții se maĭ opunĭaŭ câte-o-dată lăcomieĭ domnilor și apĕraŭ pe bĭetul popor de asupririĭ,

pe cât puteaŭ. În vremurĭ grele, boerii ceĭ cu dragoste de țară și cari încă nu se fanariotezase, împrejurul Mitropolituluĭ se strângeaŭ și se sfătuĭaŭ ce să facă. De ce óre nu se fanariotizase și Mitropoliții și Episcopii noștri? — De și limba grécă înlocuise pe cea română prin școlĭ, prin bisericĭ și prin autorităţĭ, de și prin casele multor boerĭ, limba grécă ajunsese la modă; totuși erà un colț al pămîntuluĭ românesc, unde se vorbĭa, se scrĭia, se cetĭa și se învețà limba română. Acest loc blagoslovit erà sfînta monastire *Neamțul*. Aicĭ erà o adevĕrată *Academie romînă* bisericéscă; de aicĭ eșĭaŭ Mitropoliții și Episcopii Moldoveĭ; aicĭ se tipărĭaŭ cărțĭ în limba română; cu un cuvînt aicĭ și pe la monastirile de prin prejur, se maĭ pastrase adevĕratele sentimente naționale. Mulțĭ Mitropoliți și Episcopĭ bunĭ, blândĭ, milostivĭ, luminațĭ, patrioți și adevĕrațĭ părinți aĭ poporuluĭ aŭ avut Românii, dar acel care pe toțĭ ĭ-a întrecut, este Mitropolitul Veniamin Costachi saŭ Boldur, ce erà pogorîtor din familia Vorniculuĭ Boldur, unul din ceĭ maĭ însemnațĭ generalĭ aĭ luĭ Stefan cel Mare.

Veniamin Costachi fu ales Mitropolit Moldoveĭ, de către *divanul* saŭ adunarea țăriĭ, la anul 1803, adică pe când domnia încă tot Fanarioții. Cum se făcù mitropolit, el și cu boerii pămîntenĭ, stăruì pe lângă domn ca averile lasate școlilor de către Vasile Lupu și alțĭ domnĭ românĭ, să fie deosebite de cele-l-alte venituri ale statuluĭ, și cu administrarea lor

să fie însărcinatĭ mitropolitul și cu doĭ boerĭ marĭ aĭ țărĭĭ. Cererea li fu încuviințată, însă cu mare greutate și după multe stăruințĭ ale mitropolituluĭ. Acum se deschise școlĭ românescĭ atât în Iașĭ, cât și în Focșanĭ, Galațĭ, Bârlad, Chișinăŭ, Roman și Hușĭ. Insă fiind-că erà mare lipsă de profesorĭ românĭ, Veniamin trimise pe maĭ mulțĭ tinerĭ ca să învețe în școlile din strĕinătate, cu a sa cheltuélă. Tot prin stăruințile luĭ se înființă seminariul din Socola, o monastire de lângă Iașĭ, pentru învĕțătura tinerilor, ce voĭaŭ a se face preoțĭ.

La anul 1812, Mitropolitul Veniamin îndemnâ pe domn și boerĭ ca să protesteze înaintea Europeĭ pentru râpirea Basarabieĭ. Eĭ însă temêndu-se de Rusia, nu voiră. Din acéstă causă, Rușiĭ prinseră mare ură asupra mitropolituluĭ Moldoveĭ. Acesț mitropolit zidì și cel maĭ măreț monument al Iașilor, *Mitropolia Moldoveĭ și Suceveĭ*, pe care nu o isprăvì de tot. El aduse la Iașĭ o parte din tipografia monastiriĭ Neamțul, în care se tipărĭaŭ maĭ ales cărțĭ bisericescĭ și școlare. Multe din cărțile bisericescĭ eraŭ lucrate saŭ traduse de dînsul. Pe lângă tóte acestea, mulțĭ sĕracĭ, mulțĭ orfanĭ și multe văduve se ținĭaŭ cu darurile luĭ El erà un adevĕrat părinte sufletesc al poporuluĭ. Dar în anul 1842, acest părinte îndurător, acest păstor bun, acest patriot luminat, nemulțemit cu cele ce se petreceaŭ în domnia luĭ Mihail Sturza Vodă, se retrase la monastirea Slatina, unde și murì. El părăsì Iașiĭ numaĭ cu nouĕ

ſerfiricĭ în busunar, dar cu inima plină și fericită, că a lucrat pe cât a putut, ca Românii să aibă în cer un D-deŭ și pe pămînt o patrie. Catedrala mitropolitană a Iașilor, zidită de dînsul, se isprăvì și se sfinţì, cu mare pompă, în anul 1886. Aicĭ sunt aduse și îmormîntate rămășițile acestuĭ vrednic de tótă lauda mitropolit al Moldoveĭ.

Pe când Ión Sturza și Grigore Ghica, ajutațĭ de cătră barbațiĭ ceĭ maĭ luminațĭ, lucraŭ din rĕsputerĭ pentru îndreptarea relelor trecute, Turciĭ tot ocupaŭ țările române. Atuncĭ Rusia voind, pe de o parte, a face ca Românii să uite durerea suferită prin perderea Basarabieĭ, ĭar pe de alta, dorul ca cu timpul să pue mâna pe întregĭ Principatele române, se hotărî a lucrà din tóte puterile ca să-șĭ atragă dragostea Românilor. Spre acest scop, ea cerù, cu amenințărĭ, de la Turcia, ca să deșerte țările române. Pórta, care încă nu stinsese revoluția grecéscă, vĕdênd amenințările Rusieĭ, nu numaĭ că deșertâ Principatele, dar încă închiè cu dînsa, în anul 1826, *Convenţiunea de la Cetatea-Albă*, prin care primĭa tóte cererile acesteĭ puterĭ. În acéstă convenţiune eraŭ și câte-va articole privitóre la țările române. Între altele se spunea că: «Domniĭ să se alégă de cătră boeriĭ țăriĭ pe timp de 7 anĭ, și dacă în acest timp, eĭ s'ar face vinovațĭ întru ceva, Turcia nu-ĭ va putè scóte fără să încunosciinţeze și pe Rusia; ca locurile cuprinse de cătră Turcĭ, să se deĭe înapoĭ proprietarilor; și în sfârșit, ca să se nu-

méscă în ſie-care principat câte-o comisiune, care să lucreze un regulament pentru administrarea lor».

65.

REGULAMENTUL ORGANIC.
1828 — 1848.

Îndată după închierea convenţiuniĭ de la Cetatea-Albă, comisiunile, care lucraŭ la ſacerea regulamentuluĭ, se puseră din noŭ pe lucru. Toţĭ aşteptaŭ cu nerăbdare isprăvirea acesţuĭ regulament; căcĭ prin el se întroduceaŭ marĭ şi ſolositóre reforme pentru ţările nóstre. Din nenorocire, acéstă aşteptare ſu zadarnică. Căcĭ Rusia, sub cuvînt că Pórta nu se ţine de convenţiunea de la Cetatea-Albă, deschise din noŭ rĕsboĭŭ Turcieĭ, în anul 1828.

Ruşiĭ ocupă ţările române. Ión Sturza este prins de cătră eĭ şi trimis în Basarabia, Grigore Ghica ſuge în Transilvania, ĭar Ruşiĭ rămân stăpânĭ pe ţările nóstre, guvernate ſiind de cătră comandanţiĭ lor. Tóte greutăţile acestuĭ rĕsboĭŭ cad acum asupra Românilor. Îmbrăcămintea, hrana, cărăturile, spitalele ş. a. l. eraŭ datorĭ a le da şi a le ſace Româniĭ, ſără nicĭ o plată. Scumpetea celor trebuitóre pentru hrana ḑilnică ajunsese în gradul cel maĭ mare; ĭar miseria erà la culme! Pe lângă tóte acestea, se maĭ adăugĭa şi asprimea comandanţilor, precum şi purtarea cea neomenósă a soldaţilor ruşĭ. Tóte acestea dădeaŭ pe ſaţă, ca ce ſel de dragoste aveaŭ Ruşiĭ pentru Românĭ.

Între acestea, armatele Ţaruluĭ înving în tóte părţile pe Turcĭ şi ajung până în inima Turcieĭ, sub zidurile Adrianopoluluĭ. Pórta este silită a cere pace de la învingătorĭ. Tractatul de pace se face şi se sub-scrie la Adrianopol, în anul 1829.

Acest tractat cuprindea căte-va articole privitóre şi la ţările nóstre. Aşà, prin el se dicea că: «Ţările române sunt autonome, însă puse sub suzeranitatea Porţiĭ şi sub protecţiunea Rusieĭ; domniĭ să se alégă pe vĭaţă de cătră boerĭ; atât Moldova cât şi Muntenia aŭ dreptul a ţinè o meliţie naţională; Pórta se îndatoresce a încuviinţà regulamentele făcute de cătră comisiunile din Bucurescĭ şi Iaşĭ; însă până ce Pórta va plătì Rusieĭ 1500000 de galbenĭ, ca despăgubire de rĕsboĭu, Ruşiĭ vor ocupà Principatele». Şi aşà, ţările nóstre fură ocupate necontenit de catră Ruşĭ, de la anul 1828 până la 1834, şi guvernate de cătră un comandant rus, sub nume de *preşedinte plenipotenţiar*, saŭ împuternicit din partea împĕratuluĭ rusesc.

Comisiunile, pentru formarea regulamentuluĭ, fură chemate din noŭ spre a-şĭ urmà lucrarea lor; însă în loc să lucreze sub preşedinţia Mitropoliţilor, ele lucrară sub preşidenţia luĭ Kiselef, preşedintele plenipotenţiar. Acestuĭa nu-ĭ plăcù reformele, ce se introdusese prin regulament; pentru acésta, el stăruì a se schimbà cu totul şi a se introduce modul de organizare, ca în Rusia. Vĕdênd acésta boeriĭ ceĭ maĭ patrioţĭ, nu voiră a maĭ luà parte la desbaterĭ,

ci retrăgêndu-se, protestară în contra amestecului Rusieĭ în trebile țăriĭ. Eĭ însă fură exilațĭ.

Ast-fel, regulamentul se întocmì de vre-o-câțĭva boerĭ numaĭ, după dorința luĭ Kiselef, ĭar nu după cum cereaŭ interesele țăriĭ. El erà asupritor pentru țaranĭ și favorabil pentru boerĭ; pe lângă acésta, el punea autonomia țărilor române sub privigherea atât a Turcieĭ cât și a Rusieĭ. Ast-fel, că țările nóstre în loc de un stăpân, aveaŭ acum doĭ. Regulamentul fu trimis la Petersburg, unde se întărì de către Țar, care și poroncì ca să se pue în lucrare.

În anul 1834, se maĭ făcù o convențiune între Rusia și Turcia la Petersburg, și prin care se ḑicea că numaĭ de astă una dată, domniĭ românĭ se fie numițĭ prin înțelegerea amânduror puterilor. Se numiră dar, în Moldova, pe Mihail Sturza și în Muntenia, pe Alexandru Ghica; ĭar Rușiĭ părăsiră Principatele.

După retragerea Rușilor din Principate și suirea pe tron a luĭ Al. Ghica și M. Sturza, Românii începură ĭarășĭ a merge înainte pe calea progresuluĭ. Amândoĭ domniĭ se silĭaŭ a face marĭ și folositóre lucrurĭ, precum și o administrație maĭ regulată. Mihail Sturza făcù șosele și podurĭ în lungul și în latul țăriĭ, încurajâ industria și comerțul, desrobì pe țiganiĭ domnescĭ și monastirescĭ, înființâ școla de arte din Iașĭ, Academia numită *Mihaĭleană* și școlĭ primare prin maĭ multe orașe; trimise pe maĭ mulțĭ fecĭorĭ de boerĭ, ca să învețe în strĕinătate și maĭ

cu samă la Paris, cu cheltuéla statuluĭ; înfiinţâ prin tóte oraşele cele marĭ pompierĭ saŭ pojarnicĭ, pentru paza de foc, făcù spitale şi cazarme, precum şi grădina de la Copoŭ, ş. a. l. Pentru buna conducere a şcólilor el numì pe Gh. Asachi, care atuncĭ venise din strĕinătate, *referendar* saŭ inspector şcolar. Asachi fu acela care înfiinţâ o tipografie maĭ complectă, în Iaşĭ; el scóse cele întăĭ gazete românescĭ în Moldova: «*Albina românéscă* şi *Icóna lumeĭ*, precum şi *Buletinul oficial al Moldoveĭ*». Prin stăruinţile luĭ se înfiinţâ pentru întăĭa óră teatrul naţional în Iaşĭ. El scrise şi o mulţime de cărţĭ şcolare şi de teatru. Tot el înfiinţâ şi o fabrică de hârtie lângă Pétra în judeţul Némţ. Fórte harnic om a fost Gh. Asachi, căcĭ multe scrierĭ maĭ avem de la dînsul: poesiĭ, nuvele istorice, balade, fabule, piese de teatru, calindare, cărţĭ de matematicĭ şi altele; aşà, că cine-va rămâne uĭmit, când cugetă la câte a scris el. Ast-fel putem ḑice, cu drept cuvînt, că Veniamin şi cu Asachi aŭ fost regeneratoriĭ naţiuniĭ române în Moldova.

Mihail Sturza, pe lângă calităţile sale cele bune, avea şi una rea, care întrecea pe tóte cele bune: acésta erà marea luĭ lăcomie pentru avere. Mulţĭ răzăşĭ remaseră sĕracĭ, lipiţĭ pămîntuluĭ, din timpul luĭ; pentru că, sub felurite pretexte, li luâ moşiórele şi le alipì la ale sale. Tot lăcomia de avere îl îndemnâ să facă un fórte mare rĕŭ ţăriĭ. Ca să-şĭ pótă mărì avutul, el dete ordin ca toţĭ evreiĭ să ésă

din ţară. Aceştia însă dându-ĭ marĭ sume de banĭ, Sturza, nu numaĭ că-ĭ lăsâ în pace, dar încă deschise graniţile şi la toţĭ ceĭ ce voĭaŭ să vie la noĭ. Astfel de urmărĭ, nemulţămì fórte tare ţara. Pe lângă tóte acestea, el maĭ erà şi un partidan înfocat al Ruşilor.

Alexandru Ghica din Muntenia cârmuì ţara cu blândeţă, dreptate şi înţelepcĭune. El înţelese, că numaĭ rĕspândirea învĕţăturiĭ în tóte clasele societăţiĭ, póte face fericirea unuĭ popor. Pentru acésta, bunul domn făcù şcolĭ primare, nu numaĭ prin oraşe, dar şi prin sate; ĭar în Bucureştĭ şi Craĭova înfiinţâ şcolĭ secundare, şi cu supravigherea tuturor acestora, însărcinâ pe Ión Eliade, un elev al şcóleĭ luĭ Lazăr şi un om fórte învĕţat. El organisâ armata naţională şi desrobì ţiganiĭ monastirescĭ şi de pe moşiile Statuluĭ. Acest bun domn maĭ făcù şi alte îmbunătăţirĭ în ţară, pentru care Românii îĭ sunt şi-ĭ vor fi recunoscătorĭ pentru totdeauna.

Pe acest timp, se formase în Muntenia o partidă dintre barbaţiĭ ceĭ maĭ luminaţĭ, numită *partida naţională*. Capiĭ acesteĭ partidĭ eraŭ: Câmpineanu, Roseti, Eliade, Aristia, fraţiĭ Goleştĭ, Cantacuzin şi alţiĭ. Aceştia voĭaŭ să rupă cu trecutul cel posomorît, şi să facă pe Românĭ a începe o altă vĭaţă nouă, cu alte legĭ şi cu alte obiceĭurĭ, după cum eraŭ prin alte ţărĭ maĭ civilisate de cât a nóstre. Pe lângă acésta, eĭ nu puteaŭ să sufere nicĭ protectoratul Rusieĭ asupra ţărilor române. Eĭ începură dar

a lucrà atât prin graĭu cât și prin scris la deșteptarea Românilor și la rădicarea patrieĭ. Al. Ghica sprijinĭa din tóte puterile partida națională și-ĭ da tot sprijinul trebuitor; căcĭ vedea că dorința luĭ este și a eĭ. Rusia, care când l'aŭ pus în domnie, credea că el îĭ va sprijinì scopurile, ca și Mihail Sturza, vĕdênd purtarea cea patriotică a luĭ Ghica, hotărî a-l scóte din domnie. Pentru acésta, consulul rusesc din Bucureștĭ, unindu-se cu partida veche boerésca, făcù bunuluĭ domn intrigĭ la Constantinopol, și Pórta îl scóse din domnie, în anul 1842.

După căderea luĭ Al. Ghica, țara, după un secol și jumĕtate, îșĭ alese singură domn, după datina străveche. Acest domn fu Gh. Bibescu. Suindu-se Bibescu pe tron, toțĭ simțiră o mare bucurie; căcĭ nu maĭ pe dînsul îl credeaŭ destoĭnic, ca să mântue țara de relele trecutuluĭ, ca unul ce trecea de om fórte îuvĕțat, avêndu-șĭ făcute învĕțăturile la Paris.

Pe la începutul domnieĭ sale se părea a fi bun; dar maĭ pe urmă desvoltându-se și în el setea de banĭ, căută tóte mijlócele de a se înbogăți. Gh. Bibescu, fiind un partiḑan devotat al Rusieĭ, stricâ maĭ tot ceea ce a făcut bun Al. Ghica. Așà, el desfiinţâ maĭ tóte șcólile, lăsând numaĭ gimnasiul din Sfîntul Sava, și de unde scóse limba română, înlocuind-o cu cea francesă. Apoĭ, în școlĭ nu eraŭ primițĭ de cât tinerĭĭ, cari plătĭaŭ pentru învĕțătură, și taxele eraŭ fórte marĭ, așà că din acéstă pricină, saracilor li erà închisă ușa șcóleĭ. El voĭa ca numaĭ boerĭĭ

să se lumineze cu învĕţătură, ĭar mojiciĭ să zacă în întuneric. Pe lângă acestea, Bibescu considerà averea ţăriĭ ca pe a sa proprie; el o cheltuĭa fără a maĭ da samă nimăruĭ.

Atât purtarea luĭ Bibescu cât şi a luĭ M. Sturza aduce revoluţia de la 1848.

66.

REVOLUŢIA DIN ANUL 1848.

Până la anul 1848, împĕraţiĭ, regiĭ şi domnitoriĭ popórelor se credeaŭ deplinĭ stăpânĭ peste ţările, ce guvernaŭ. Eĭ consideraŭ averea statuluĭ, ca a lor, şi făceaŭ ceea ce vroĭaŭ cu dînsa. Făceaŭ rĕsbóe, în care se omorĭaŭ miĭ de ómenĭ, nùmaĭ pentru ambiţiĭ personale, nu pentru că aşà cereaŭ interesele ţărilor stăpânite de către dînşiĭ. Numaĭ stăpânitoriĭ şi boeriĭ aveaŭ pămînturĭ, ĭar poporul nu. Tóte sarcinile eraŭ aruncate asupra popórelor, ĭar stăpânitoriĭ şi boeriĭ trăgeaŭ numaĭ folósele. Legile eraŭ ast-fel făcute, că numaĭ ceĭ bogaţĭ aveaŭ dreptate, ĭar sĕraciĭ nicĭ-odată. Cu un cuvînt, numaĭ stăpânitoriĭ şi boeriĭ aveaŭ drepturĭ, ĭar popórele numaĭ datoriĭ de împlinit. Acéstă stare de lucrurĭ nu putea să ţie maĭ mult.

Pe aceste vremurĭ, Franţia şi maĭ cu samă Parisul, erà focarul de unde se răspândĭa în Europa lumina învĕţăturiĭ. Acolò alergaŭ tinerĭ din tóte ţările, spre a căpĕtà tot felul de cunoscinţĭ. Poporul

frances erà dar cel maĭ luminat dintre tóte popórele lumeĭ. Ast-fel fiind, el se hotărî cel întăĭ ca să scuture jugul asupritor și nedrept al regeluĭ și al boerilor seĭ. O revoluție grozavă isbucnì dar în Franția. Din Franția ea se întinse ca o furtună, din țară 'n țară și din oraș în oraș peste Prusia, Italia, Austria, Polonia, Ungaria, Transilvania, până ce ajunse și în țările române.

Tot pe acest timp se întorsese în țară máĭ mulțĭ tinerĭ românĭ, cari învățase în Franția și cari se adapase de ideile cele liberale ale poporuluĭ frances. Acești tinerĭ eraŭ, în Moldova: Negri, Cogălniceanu, Alexandri, Panu, Ión Ghica, Al. Cuza, Epureanu și alțiĭ; ĭar în Muntenia: Câmpeneanu, Eliade, Roseti, frațiĭ Brătenĭ, Bălcescu, Tel, Magheru și alțiĭ. Acești tia formaŭ, și în o țară și în alta, *partida națională*. Eĭ se hotărîră ca să restórne starea învechită și asupritóre pentru popor, din țările române, și s'o înlocuéscă cu alta maĭ liberală și maĭ democratică.

Atât tineriĭ din Moldova cât și din Muntenia se adunaŭ și se sfătuĭaŭ, ce să facă și cum să începă mișcarea. Ceĭ din Moldova țin maĭ multe întrunirĭ poporale și formuléză o petițiune către domn, prin care cer a se schimbà starea lucrurilor și a se face maĭ multe reforme saŭ înbunătățirĭ; între altele eraŭ: *libertatea tiparuluĭ*, *responsabilitatea miniștrilor*, *pedepsirea funcționarilor călcătorĭ de lege*, *ușurarea țaranilor de sarcinele proprietățiĭ* ș. a. I. Mihail Sturza făgăduesce că va ținè samă de aceste cererĭ și

că le va aduce întru îndeplinire; însă făgăduința nu fu îndeplinită. Ațuncĭ tineriĭ din partida națională se adună în ḑiŭa de 30 Mart 1848 în casele luĭ Al. Mavrocordat de la Copoŭ, și acolò baricadând ulițile, vor să proclame, înaintea poporuluĭ, noŭa *Constituție*, și după acésta, să mérgă la palat spre a resturnà pe domn. Mihail Sturza, fiind însciințat despre acésta, trimite armata asupra lor. Armata împrăștie poporul cu baĭonete, ĭar capiĭ mișcăriĭ, fiind prinșĭ, uniĭ sunt arestațĭ, ĭar alțiĭ surgunițĭ din țară. Astfel fu stânsă revoluția din Moldova, chĭar de la începutul sĕŭ.

Mișcarea din Muntenia a fost cu mult maĭ seriósă; orĭ că Bibescu erà maĭ fricos de cât Sturza, orĭ că capiĭ aŭ lucrat cu maĭ multă ghibăcie.

Capiĭ revoluțiuniĭ din Muntenia țin întruniri secrete, în care se sfătuesc și formuléză *noŭa Constituțiune*. Acéstă constituțiune cuprindea: *egalitatea tuturor Românilor înaintea legii, înlăturarea protectoratuluĭ rusesc, împroprietărirea țaranilor, desrobirea țiganilor, desființarea boeriilor și a privilegiilor, libertatea tiparuluĭ și a întrunirilor, responsabilitatea miniștrilor și alte îmbunătățirĭ.* O dată Constituțiunea lucrată, parte din capiĭ revoluțiuniĭ, între care și *Eliade*, se duc la Izlaz în județul Romanațĭ, unde adunând poporul, o proclamă ca legea fundamentală a țăriĭ, spre marea bucurie a tuturor; ĭar parte dintre eĭ, în fruntea a 10000 de cetățenĭ, merg la palatul domnesc, ca să mulțăméscă luĭ Vodă Bi-

bescu pentru faptele sale patriotice, rugându-l tot odată ca să iscăléscă și el Constituția și să se pue în capul mișcăriĭ. Bibescu, de spaĭmă, iscălì Constituția, însă peste nópte fugì în Transilvania, temêndu-se de urgia Rusieĭ.

Partida națională și poporul vĕḑênd că domnul a părăsit țara, pune un guvern provisoriŭ compus din *Eliade*, *Stefan și Necolaĭ Golescu și Magheru*. Acésta înspăĭmântă fórte tare pe boeriĭ ceĭ bătrânĭ, cari se temeaŭ de noul guvern, ca să nu li eĭe moșiile și să le împartă mojicilor. Eĭ dar se înțeleg cu capiĭ milițiilor, Odobescu și Solomon, cari arestéză pe membriĭ guvernuluĭ provisoriŭ. Prinḑênd veste poporul despre acésta, se rescólă și vin la palat, unde liberéză pe membriĭ guvernuluĭ și arestéză pe Odobescu și Solomon. Acum guvernul provisoriŭ numesce o comisiune compusă din 18 boerĭ și 18 țărănĭ, cari se reguleze modul cum să se înproprietăréscă sătenii.

Rusia însă nu privĭa cu ochĭ bunĭ cele ce se petreceaŭ în Muntenia; căcĭ ea prea bine sciĭa, că aducêndu-se întru îndeplinire noŭele reforme, influența eĭ asupra țărilor române, s'ar fi perdut cu totul. Pentru acésta, Țarul cere Porțiĭ, ca să trimită în Principate oștirĭ, care să potóle rĕscóla; la din contra, va fi nevoită Rusia să facă, ceea ce Turcia nu ar voì a face.

Turcia trimite în Muntenia un corp de oștire cu Soliman pașa. Românii fac o bună primire tri-

misuluĭ Porțiĭ, și pentru ca să-șĭ arete supunerea lor către Sultanul, membriĭ guvernuluĭ provisoriŭ îșĭ depun dimisiile în mânele pașeĭ. Soliman pașa, vĕḑênd supunerea Românilor și buna credință a lor către Pórtă, nu numaĭ că nu ĭe nicĭ-o mĕsură pentru a împedicà noŭa stare de lucrurĭ, dar încă dă voe poporuluĭ, ca să-șĭ pue o locotinență domnéscă dintre membriĭ partideĭ naționale. Acéstă locotinență domnéscă erà compusă din Ión Eliade, Necolaĭ Golescu și Christian Tel. Purtarea luĭ Soliman pașa nemulțămesce fórte tare pe Rusia. Pe acel timp, eșĭa în Bucureștĭ un ḑiar numit «Pruncul» care susținea cu tărie drepturile Românilor și-șĭ bătea joc de Țarul. Rusia se face, că se supĕră pe acest ḑiar, și amenință pe Turcia cu rĕsboĭu, de va maĭ îngăduì asemenea necuviințĭ; în realitate însă, eĭ îĭ erà cĭudă că Soliman pașa nu astâmpĕră rĕscóla. Pórta, temêndu-se de amenințările Rusieĭ, chémă înapoĭ la Constantinopol pe Soliman pașa, și numesce în locu-ĭ pe Fuad Efendi, pe care îl pune sub ordinile luĭ Duhamel, consulul rusesc din Bucureștĭ.

Poporul român, vĕḑêndu-se amenințat în drepturile și libertatea sa, și pentru a-șĭ arată ura sa în contra Rusieĭ, sparge cu puterea odaea în care se păstrà Regulamentul organic, îl ĭea, apoĭ punêndu-l pe o pataşcă trasă de caĭ îmbrăcațĭ în negru și în sunetul unuĭ marș funebru, plécă prin oraș și se opresce în dreptul caseĭ Consululuĭ rusesc. Aicĭ prohodesce regulamentul ca pe un mort, și apoĭ mer-

gênd în péță, un țaran îl rupe filă cu filă și-l aruncă într'un foc, ce ardea acolò.

Duhamel se supĕră grozav, sub cuvînt că prin acésta s'a adus insultă Țaruluĭ, și cere luĭ Fuad Efendi ca să poroncéscă oștirilor turcești a venì asupra Bucureștilor. Pașa se supune poronciĭ consuluĭ rusesc. Locotinența domnéscă este desființată și se pune un singur Caĭmacan, *Constantin Cantacuzin*. Pompierii din Dealul Spireĭ se opun la venirea Turcilor, cari voĭaŭ să li eĭe casarma. O luptă sângerósă se începe între pompierĭ și Turcĭ, care se sfârșesce cu marĭ perderĭ din amândouĕ părțile. Acum sângele s'aŭ vĕrsat în Bucureștĭ. Și Rusia numaĭ atâta așteptà. Ea, ca protectóră a creștinătățiĭ, dă ordin oștiriĭ sale ca să între în Principate, sub cuvînt de a scapà pe Românĭ de barbariile turcești; însă, în realitate pentru a înăbușì maĭ bine mișcarea Românilor.

Întrând Rușiĭ în Muntenia, revoluționariĭ românĭ fug cari încotro pot, prin țărĭ streine; ĭar țara rămâne ocupată de cătră Rușĭ și Turcĭ, cari îĭ făcură multe rele, după obiceĭu. În sfârșit, în luna Aprilie 1849, se închee o convențiune între Rusia și Turcia la *Balta-Liman*. Acéstă convențiune, între altele, cuprindea ca domniĭ să se numéscă de cătră amândouĕ puterile, și numaĭ pe 7 anĭ; fie-care putere îșĭ reservă dreptul de a întrà în Principate orĭ-când s'ar iscà vre-o rĕscólă; Rusia să ocupe țările, până ce se vor liniștì lucrurile în Transilvania și Ungaria. În

puterea acesteĭ convenţiunĭ, cele douĕ puterĭ numesc domn, în Muntenia, pe Barbu Ştirbeĭu şi în Moldova, pe Grigore Ghica; ĭar Mihail Sturza este scos din domnie, în anul 1849.

Sufletul revoluţiuniĭ din Muntenia fu Ión Eliade. Acest barbat a lucrat fórte mult pentru propăşirea ţărilor române. Lucrarea sa începe încă din anul 1823 şi ţine necontenit până în anul 1872, adică o jumĕtate de secol. Împrejurul luĭ se strângeaŭ toţĭ aceĭ neobosiţĭ luptătorĭ pentru binele şi fericirea patrieĭ.

Ión Eliade nu învĕţase prin ţărĭ streine, ci numaĭ în ţara sa, şi anume în şcóla grecéscă şi în şcóla luĭ Lazăr, de la sfîntul Sava; dar cu tóte acestea, el pe toţĭ îĭ întrecea în învĕţătură. Cum să-şĭ ĭubéscă şi să-şĭ slujască patria sa, Eliade învĕţase de la Lazar; ĭar cât se atinge pentru învĕţătură, maĭ mult el singur, prin silinţile sale, a ajuns să fie *părintele literaturiĭ române*

În anul 1823, Gh. Lazăr întorcêndu-se în Transilvania, Eliade rĕmase în locul luĭ dascal la sfîntul Sava; ucenicul ajunsese învĕţător. Ca învĕţător avù el a se luptà cu multe greutăţĭ şi să sufere multe lipsurĭ. Casa, în care ţinea şcóla, avea ferestrele sparte şi bĭeţiĭ elevĭ eraŭ nevoiţĭ să le lipéscă cu hârtie; ĭar în timpul erneĭ, eĭ aduceaŭ câte-un lemn de pe a casă, ca să încălḑască şcóla. Statul nu da luĭ Eliade de cât 200 de leĭ vechĭ pe lună ca léfă. Cu acéstă sumă trebuĭa ca să se ţie pe dânsul şi

familia sa, și să-și cumpere cărți, ca să învețe. Cu tóte aceste greutăți, Eliade nu-și perdea curajul, ci lucrà, cu o activitate ne maĭ pomenită, la luminarea tinerilor și la rădicarea patrieĭ. Șcóla luĭ Eliade a contribuit fórte mult la mișcarea din 1848; căcĭ toțĭ tinerii, cari eșiaŭ din ea, făceaŭ parte din partida națională.

Pe acest timp, țara erà lipsită cu totul de cărțĭ, și eleviĭ de la sfîntul Sava învățaŭ numaĭ din explicările dascalilor, saŭ eraŭ nevoițĭ să scrie lecțiile, ce aveaŭ. Românii n'aveaŭ nicĭ gramatică, după care să pótă învățà bine limba lor, Eliade dădù țăriĭ cea întaĭ gramatică românéscă. Pentru învățătura tinerimiĭ, el traduse maĭ multe cărțĭ de matematică, de geometrie și altele. Resultatul acestor lucrărĭ fu, că în câțĭ-va anĭ, Eliade înzăstrâ țara cu maĭ mulțĭ profesorĭ românĭ prin carte și prin sentimente.

Eliade se îngrijì ca să învețe carte și să-și cunóscă limba și naționalitatea, nu numaĭ tinerii din șcólă, dar și ceĭ cari nu puteaŭ să urmeze la șcólă. El dar scóse, în anul 1828, cea întaĭ gazetă în țara românéscă, numită «*Curierul românesc*» pe care l'aŭ cetit Românii până în anul 1848. Acésta erá o gazetă maĭ mult politică. În anul 1836, Eliade scóse la lumină o altă gazetă, curat numaĭ pentru sciințĭ, numită «*Curierul de ambe sexe*». În acéstă gazetă, Românii aŭ învățat nu numaĭ carte, dar și drepturile și datoriile lor de cetățenĭ; acolè li s'a spus pe tóte tonurile și sub tóte formele, ce este România

și ce trebue să fie; acolè cetĭaŭ eĭ neperitórele luĭ poesiĭ și fabule, și alte bucățĭ din care îșĭ îmbogățĭaŭ mintea și inima. Eliade făcù pe Românĭ să înțeleagă, că în limba lor se póte scrie și traduce cu maĭ multă ușurință și frumuseță, de cât în multe limbĭ streine vorbite în Europa. Cu un cuvînt, el deprinse pe Românĭ cu stilul și frumusețа limbiĭ românescĭ.

După înăbușirea revoluțiuniĭ din anul 1848, Eliade, dinpreună cu alțĭ revoluționarĭ, se duse la Paris. Șépte anĭ stătù el departe de țara și familia sa. Nicĭ acolò însă nu stătea degeaba. Atât prin gazete cât și prin deosebite broșurĭ, el scriĭa necontenit și apĕrà causa Românilor, înaintea Europeĭ,

După întórcerea în țară, Eliade fu și maĭ înfocat patriot. El se puse din noŭ pe lucru și dădù țăriĭ sale maĭ multe cărțĭ folositóre. Casa sa erà locul, unde se adunaŭ toțĭ barbațiĭ luminațĭ și patrioțĭ; și el pe toțĭ îĭ primĭa, îĭ încurajà și-ĭ îndemnà la lucru. Orĭ când vorbĭa, trebuĭa să li vorbéscă despre țară, despre România, despre viitorul eĭ. Pentru neperitórele sale fapte, Românii ĭ-aŭ rădicat o statue în fața universității din Bucureștĭ.

REVOLUȚIA ROMÂNILOR TRANSILVANENĬ DIN ANUL 1848.

Revoluția română din anul 1784 a fost făcută de către niște ómenĭ fără nicĭ-o învățătură, de către niște simpli țaranĭ; și pentru acésta, póte, a avut un sfârșit așà de trist. De atuncĭ însă, Românii s'aŭ

pus cu tótă inima pe învĕţătură, şi din sînul lor aŭ eşit o mulţime de barbaţĭ învĕţaţĭ, cari atât cu scrisul cât şi cu vorba aŭ arătat mereŭ poporuluĭ cine este şi ce drepturĭ are în ţara ce o locuesce. Aşa fiind lucrurile, vîntul revoluţiuniĭ ce suflà despre occident, găsì pe Românii transilvanenĭ maĭ bine pregătiţĭ în anul 1848, de cât în 1784.

Pe la anul 1848, Românii din Transilvania aveaŭ în capul lor o mulţime de barbaţĭ învĕţaţĭ şi patrioţĭ, ca: *Laurian*, *Bărnuţ*, *Papiŭ Ilarian*, *Mitropolitul Şaguna*, *Avram Iancu* şi alţiĭ. Aceştia cutreeraŭ ţara şi spuneaŭ poporuluĭ, că acum este timpul a-şĭ recapatà drepturile râpite de cătră Ungurĭ. Poporul ascultând glasul conducătorilor se strânse la Blaş în numĕr ca de 40000 de ómenĭ şi hotărî să trimită pe Laurian, dimpreună cu alţĭ treĭ, la împĕratul ca să-ĭ spue suferinţile, să céră îndreptarea rĕuluĭ şi să protesteze în contra alipiriĭ Transilvanieĭ de Ungaria. Împĕratul respunse trimişilor, că unirea Transilvanieĭ cu Ungaria este hotărîtă: cât pentru cele-l-alte dorinţĭ, să se adreseze guvernuluĭ unguresc. Acest respuns însemnà, că asupriţiĭ să se ducă să céră dreptate la asupritorĭ.

Între acestea Ungurii, vĕḑênd mişcarea Românilor începură a-ĭ persecutà şi maĭ tare, aşà că, când s'aŭ întors trimişiĭ de la împăratul, temniţile unguresci eraŭ pline de Românĭ. Laurian însuşĭ nu fu scutit de urgia maghiară. Românii însă îl eliberézĭ cu puterea, şi adunându-se în numĕr de 60000 la

Blaș hotărîră să se rescóle cu armele în contra asupritorilor.

Ungurii asupriau pe Românĭ fórte tare, dar lor nu li plăcea să aĭbă de rege pe împĕratul Austrieĭ, adică pentru dînșiĭ voĭau libertatea, ĭar pentru Românĭ sclăvia. Eĭ, dar, se rescólă cu armele împotriva Austrieĭ, spre a-șĭ căpĕtà libertatea și neatârnarea. Impĕratul trimite asupra lor oștirea sa. Românii se unesc cu oștile împĕrătescĭ și luptă împreună în contra Ungurilor. Românii, sub comanda curajosuluĭ lor comandant Avram Iancu învîng pe Ungurĭ în maĭ multe locurĭ, însă oștirile împărătescĭ sunt sdrobite și împrăsciete. Împĕratul este silit a chemà în ajutor pe Ruș. Aceștia, dimpreună cu Românii, învîng pe Ungurĭ în tóte părțile, și-ĭ supun împĕratuluĭ. Acum el vĕdênd vitejia și credința Românilor cătră dînsul, încuviințază urmĕtórele:

a). Transilvania să fie despărțită de Ungaria.

b). Românii să aĭbá dreptul la slujbele Statuluĭ deopotrivă cu ceĭ-l-alțĭ supușĭ aĭ împĕratuluĭ.

c). Împroprietărirea țaranilor.

De aceste drepturĭ se bucurară Românii numaĭ până în anul 1867. De la acest an, eĭ sunt dațĭ ĭar pe mâna Ungurilor, și sufĕr cele maĭ marĭ asupririĭ și nedreptățĭ până în ḑiŭa de astă-ḑĭ.

DIVANURILE AD-HOC,
1857 — 1859.

Domniile luĭ Grigore Ghica și Barbu Știrbeĭu

fură fórte tulburate, din causà că țările aŭ fost ocupate când de Ruși, când de Austriacĭ. Cu tóte acestea, făcură și eĭ ce aŭ putut pentru rădicarea țărilor, și maĭ cu samă Grigore Ghica. Sub acest bun domn se făcură multe așeḑeminte folositóre, în Moldova: o școlă militară, o școlă de arte, școlĭ primare în tóte capitalele judeților, un institut pentru copiiĭ găsițĭ; se desrobiră țiganiĭ boerești, se zidì un castel la Târgu-Ocna pentru ceĭ condemnațĭ, ș. a. l. Ghica tipărì cu cheltuéla sa *Cronica luĭ Șincaĭ*, și maĭ pre sus de tóte, lucrâ, pe cât putù, la unirea țărilor surorĭ. Tot pe timpul luĭ eșiră la lumină și *Letopisețele Moldoveĭ* de M. Cogălniceanu.

Barbu Știrbeĭu se interesâ maĭ puțin de binele țăriĭ sale; dar cu tóte acestea făcù și el óre-care îmbunătățirĭ: înfiinţâ o școlă militară, o școlă de meseriĭ și de agricultură, făcù școlĭ prin capitalele judeților și desrobì țiganiĭ boerești.

Rusia îșĭ pusese de mult în minte ca să pue mâna pe Constantinopol; pentru acésta, căutà fel-de-fel de pretexte Turcieĭ, îĭ declarà resboĭu și căutà s'o slăbéscă necontenit, ca în urmă să-șĭ pótă ajunge scopul. Acésta o făcù Rusia și în anul 1853.

Sub cuvînt că Pórta ar fi dat catolicilor niște drepturĭ asupra sfîntuluĭ mormînt din Ierusalim, drepturĭ, care după cum pretindea Rusia, trebuĭa să le aĭbă numaĭ ortodoxiĭ, acéstă putere, ca apărătóre a ortodoxieĭ, declarâ resboĭu Turcieĭ, și în anul 1853 ocupâ țările române cu oștirĭ. Ghica și Știrbeĭu fug

la Viena și lasă țările în mânile Rușilor. Anglia, Franția și Sardenia dau ajutor Turcilor și trimit oștiri, ca să atace pe Rusia în *Cremeea*. Rușii, vĕdêndu-se atacați în țara lor, părăsesc Principatele și se concentréză la Sevastopol, pe malul Mării Negre. După retragerea Rușilor, vin în locul lor Austriacii. Căci Austria sta la pândă, credênd că se va folosì și ea cu ceva din acéstă încurcătură, și anume, că va pune mâna pe Principate, după cum pusese pe Bucovina la anul 1777.

Întrând Nemții în țările nóstre, domnii se întórse fie-care la scaunul sĕŭ.

Lupta din Cremeea ținù doi ani de dile și se făcù mare vĕrsare de sânge, până ce Francesii ieaŭ cu asalt turnul *Malacof*, cea mai tare cetățue a Sevastopoluluĭ. Acum, óstea rusască este sfârmată cu totul, și Rusia este silită a cere pace. Tractatul de pace se încheie la Paris în anul 1856, și este iscălit nu numaĭ de către Rusia și Turcia, dar și de către Franția, Anglia, Austria, Prusia și Sardinia. De-acum înainte, drumul Rusieĭ spre Constantinopol este închis, și numaĭ are voe a face rĕsboĭu Turcilor de cât cu învoirea puterilor, ce aŭ iscălit tractatul. În urma închieriĭ acestuĭ tractat, Austriacii deșartă Principatele; însă cu mare părere de rĕŭ.

Pe acest timp, Europa erà destul de luminată despre starea țărilor române și drepturile lor, atât de la rĕscóla din 1848, cât și din deosebitele scrierĭ ale barbaților patrioțĭ românĭ. Pentru acésta, prin

tractatul de la Paris, cele șepte puterĭ europene, s'aŭ ocupat cu deosebită luare-aminte de Moldova și Muntenia, maĭ cu samă după stăruințile Franțieĭ. Punctele maĭ principale, ce vorbesc despre țările nóstre sunt:

a). Rusia să se lase de protectoratul sĕŭ asupra Principatelor române; însă ele să fie puse sub garanția celor șepte puterĭ europene și sub suzeranitatea Porțeĭ otomane.

b). Gurile Dunăriĭ, care fusese în stăpânirea Rusieĭ, să se deĭe Turcieĭ.

c). Să se deslipéscă treĭ județe din Basarabia, și anume: Bolgrad, Cahul și Ismail, și să se înapoéscă Moldoveĭ.

d]. Țările române să alégă niște adunărĭ numite divanurĭ *ad-hoc*, care să arĕte Europeĭ dorințile Românilor.

e]. Pentru ca Românii să-și pótă arĕtà dorințile lor în tótă libertatea, adică fără nicĭ-o temere, domniĭ să fie îndepărtațĭ și înlocuițĭ prin niște *Caĭmacanĭ* numițĭ de cătră Pórtă; ĭar cele șepte puterĭ să trimită câte-un om al lor, sub ochiĭ cărora să se facă alegerile.

În urma închieriĭ acestuĭ tractat, și fiind-că se împlinise chiar ceĭ 7 anĭ de domnie, domniĭ părăsiră țările, ĭar Pórta numì Caĭmacan, în Muntenia, pe Al. Ghica și în Moldova, pe Teodor Balș.

Al. Ghica cârmuì țara cu multă dreptate și înțelepcĭune, și în timpul ocărmuiriĭ luĭ, poporul se bu-

curà de cea maĭ mare libertate. El se unì cu partida naţională şi lucraŭ ìmpreună spre binele patrieĭ. Nu tot ast-fel fu Th. Balş din Moldova. Cârmuirea acestuĭa se asamănă cu a Fanarioţilor; căcĭ el stricâ maĭ tot ceea ce făcuse bun Gr. Ghica; desfiinţâ scólele, legea cea liberală asupra tiparuluĭ şi altele. Norocire fu, că el murì în Februarie 1857. Pórta numì atuncĭ Caĭmacan pe Necolaĭ Vogoride, bulgar de naţiune şi crescut în Fanar. El întrecù pe Balş prin faptele sale contra bineluĭ ţăriĭ. Vogoride se unì cu partida boerésca, care voĭa a aduce pe poporul român ĭarăşĭ la starea de sub Fanarioţĭ. Acest bulgar nu lucrà, după cum cereaŭ interesele ţăriĭ, ci după poronca Turcieĭ şi Austrieĭ, care nù voĭaŭ unirea Principatelor.

În prima vara anuluĭ 1857, veniră în ţările nóstre *Comisariĭ* saŭ barbaţiĭ trimişĭ de cătră cele 7 puterĭ europene. Tot acum se publicâ şi ordinul pentru chemarea saŭ convocarea adunărilor ad-hoc. Sub Ghica, din Muntenia, făcêndu-se alegerea în tótă libertatea, eşiră tot barbaţĭ patrioţĭ şi liberalĭ; în Moldova, din contra, Vogoride nu lăsâ alegerea liberă, şi făcù să ésă tot ómenĭ ante-patrioţĭ şi supuşĭ voinţiĭ sale. Vĕḑênd acésta partida naţională, face ce face şi prinde corespondenţa acestuĭ duşman al Românilor, ce o avea el cu Austria şi Turcia, şi o publică prin gazete. Prinderea şi publicarea acesteĭ corespondenţe căḑù ca un trăsnit asupra luĭ Vogoride. El este silit de cătră comisariĭ puterilor a stri-

cà alegerea și a face o alta. Acésta de adoŭa alegere, făcêndu-se în tótă libertatea, eșiră și în Moldova tot barbați patrioți și liberalĭ din partida națională.

Odată alegerile făcute, divanurile ad-hoc se adunară, spre a spune înaintea representanților Europeĭ ceea ce vor Românii. Din tóte unghĭurile amânduror țărilor, nu se auḑĭa strigând de cât cuvîntul «*Unire*». — «Să nu maĭ fie Moldova și Muntenia, ci *România*; să nu se maĭ ḑică Muntenĭ și Moldovenĭ, ci *Românĭ*; după cum avem aceĭașĭ limbă, să avem acelașĭ nume și aceĭașĭ țară!» Tot atuncĭ, poetul Alexandri compusă cunoscutul cântec «Hora Unirii» care se cântà și se jucà prin tóte târgurile și satele, pre tóte drumurile și ulițile, de la un capĕt până la altul al Principatelor.

Divanurile ad-hoc, ținênd samă de dorința unanimă a tuturor Românilor, votară, în ḑilele de 7 și 9 Octombrie, urmĕtórele puncte, ca dorințile cele maĭ de căpitenie ale Moldovenilor și ale Muntenilor:

a. Respectarea drepturilor, după vechile tractate închiete cu Pórta.

b. Unirea țărilor într'un singur stat, sub numele de *România*.

c. Guvern constituțional cu domn strĕin ales din o dinastie domnitóre din Europa.

d. Neutralitatea pămîntuluĭ Principatelor.

e. Puterea legĭuitóre să fie încredințată uneĭ adunarĭ compusă din tóte clasele societățiĭ. Tóte a-

cestea sub garanția celor șepte puterĭ, ce aŭ iscălit tractatul de Paris.

După acésta, adunările fură închise, și Comisiunea européná luând dorințile poporuluĭ român, le duse la Paris.

Marĭ și frumóse aŭ fost ḑilele de 7 și 9 Octombrie 1857; căcĭ în aceste ḑile, poporul român aŭ arătat Europeĭ, că trăesce și are viață într'însul. Acestea sunt ḑilele, când tóte dușmăniile si deosebirile de clasă aŭ dispărut. Vlădicĭ, boerĭ, negutitorĭ și țaranĭ, cu toțiĭ șĭ-aŭ dat mâna și nu strigaŭ de cât: *libertate*, *egalitate* și *frăție*. Mult aŭ lucrat și cu multe greutățĭ s'aŭ luptat barbațiĭ liberalĭ și patrioțĭ de pe acelea timpurĭ! Pentru acésta, generațiunile de astă-ḑĭ și cele viitóre, trebue să eĭe pildă și povață de la dînșiĭ, și să le fie recunoscătóre, cât timp va trăì némul românesc!

CONVENȚIUNEA DE PARIS.

În luna Iulie 1858 se strânse un congres european la Paris, compus din representanțiĭ celor șepte puterĭ marĭ: Franția, Anglia, Rusia, Turcia, Austria, Prusia și Sardinia, ca să vadă și să discute dorințile Românilor; ĭar în $^{7}/_{19}$ August acelaș an, se subscrise de către ele o *Convențiune* pentru organisarea definitivă a Principatelor române. Prin acéstă Convențiune, se recunoscură dorințile Românilor, dar numaĭ a parte. Așà, unirea țărilor nu fu încuviințată cu un singur domn strĕin ereditar, ci cu doĭ domnĭ pămîn-

tenĭ. Cu tóte acestea, tot se făcù ceva pentru unirea în viitor a ţărilor surorĭ. Pentru interesele, ce privĭaŭ pe fie-care ţară în deosebĭ, se hotărî să fie câte-o adunare generală, care să facă legile; ĭar pentru legile, ce privĭaŭ pe amândouĕ Principatele, se înfiinţâ o comisiune, numită *Comisiunea centrală*, cu reşedinţa în Focşanĭ, şi a căreĭa membri eraŭ pe jumĕtate Muntenĭ şi pe jumĕtate Moldovenĭ. Cea maĭ înaltă judecătorie, *Curtea de Casaţie*, de asemenea erà numaĭ una pentru amândouĕ ţările, cu reşedinţa tot în Focşanĭ. Organisarea oştirilor erà astfel regulată, că la vreme de nevoe saŭ la manevre, să formeze numaĭ o singură armată. Pe lângă acestea, Convenţiunea maĭ regulâ ca: toţĭ Moldovenii şi Munteniĭ să fie egalĭ înaintea legiĭ, înaintea dărilor şi la primirea în slujbe; domnul nu este rĕspunḑĕtor de faptele sale, ci miniştriĭ, şi nicĭ-un ordin al domnuluĭ nu se póte pune în lucrare, fără să fie iscălit de miniştri; nicĭ-o dare nu se póte pune, fără să fie votată de cătră adunarea generală; în fie-care an să se întocméscă de cătră guvern, un budget de veniturile şi cheltuelele ţăriĭ, şi care să fie discutat şi votat de cătră adunarea generală; legile făcute de cătră adunare şi aprobate saŭ întărite de cătră domn, să fie publicate prin *gazeta oficială*, spre sciinţa tuturor; să se facă îndată o lege pentru împroprietărirea ţaranilor; libertatea individuală este garantată, adică că nimenĭ nu póte fi arestat de cât conform legiĭ, şi altele.

După publicarea Convenţiunii, Caĭmacanii fură înlocuiţi prin *locotinenţe domneşti*, compuse din câte treĭ membri. Aceste locotinenţe făcură alegerile pentru adunările generale, conform convenţiunii.

67.

UNIREA PRINCIPATELOR.
1859 — 1866.

În puterea drepturilor, ce da Românilor Convenţiunea de Paris, adunarea din Moldova s'a întrunit la Iaşĭ şi cea din Muntenia la Bucureştĭ, ca să alégă domnĭ. Deputaţiĭ Muntenĭ şi Moldovenĭ s'aŭ înţeles între dînşiĭ, ca să alégă pe una şi aceĭaşĭ persónă domn peste amândouĕ ţările; ca ast-fel să se pótă ajunge cât maĭ curând la *unirea* cea multă dorită. Ḑiŭa hotărîtă pentru alegerea domnilor erà cea de 5 Ianuarie 1859. În acéstă ḑi, adunarea Moldoveĭ alese de domn pe colonelul Alexandru Cuza, sub nume de *Alexandru Ión* I. Adunarea din Muntenia nu alese domn în acéstă ḑi, ci a aşteptat să vadă cine va fi alesul Moldoveĭ. Însfârşit, în ḑiŭa de 24 Ianuarie 1859, şi adunarea din Muntenia a ales de domn tot pe alesul Moldoveĭ, Alexandru Ión I Cuza. Cu modul acesta, se îndeplініră dorinţile Românilor, măcar a parte, de a avè un singur domn peste amândouĕ ţările, care de aicĭ înainte luară titlul de *Principatele-unite*. Nicĭ-un popor din lume n'aŭ avut o bucurie maĭ mare, de cât cum aŭ

avut Românii în ḑiua de 24 Ianuarie 1859; căcĭ din acéstă ḑi, eĭ aŭ ſost siguri că aŭ scăpat de tóte suferințile trecutuluĭ și că li s'a deschis calea spre un viitor fericit. Ḑiua cea maĭ scumpă ſie-căruĭ Român, trebue să ſie dar acea de *24 Ianuarie*.

Atât Pórta otomană cât și Austria nu voiră, la început, să recunóscă pe Alexandru Cuza de domn peste amândouĕ Principatele, ḑicênd că acéstă alegere este în contra Convențiuniĭ.. Cuza însă luâ cu tărie și hotărâre ſrânele guvernuluĭ în mână, și sprijinit ſiind și de cătră Napoleon III, împĕratul Franțieĭ, isbutì a ſace, ca să fie recunoscut de domn peste amândouĕ țările de cătră tóte puterile cele marĭ ale Europeĭ. Cu tóte-acestea, unirea difinitivă tot nu erà ſăcută, căcĭ domnul avè douĕ reședințe, una în Bucureștĭ și alta în Iașĭ, și guvernà cu douĕ ministere și cu douĕ adunărĭ. Cuza însă ajutat de cătră barbațiĭ ceĭ patrioțĭ și liberalĭ din amândouĕ țările, sprijinit ſiind și de cătră Napoleon III, isbutì a ſace pe puterile cele marĭ să recunóscă unirea difinitivă a țărilor surorĭ; și așà în ḑiua de 24 Ianuarie 1862 se întruniră adunările generale în Bucureștĭ, formându-se numaĭ un singur minister pentru amândouĕ țările, și se declarâ acest oraș de *capitala Principatelor-unite*. Ast-ſel, Românii vĕḑură aduse întru îndeplinire *unirea* lor cea mult dorită, și care ſusese visul tuturor domnilor celor marĭ.

Alexandru Ión Cuza ſu un domn însemnat în tóte privirile. El erà ager și întreprinḑĕtor, arătând

în tóte ocasiunile, că este un adevĕrat domn român cu ĭubire de ţară şi de binele supuşilor. Sub dânsul drapelul naţional stătea sus şi ſalnic, în cât se cunóştea că esistă o Românie în Europa. Când Cuza merse la Constantinopol, i se ſăcù o primire regală; şi când Sultanul îĭ trimise o sabie, cu care să se presinte înaintea sa, domnul Românilor o respinse cu o mândrie adevĕrat românéscă ḑicênd: «Am sabia ţăriĭ mele.»

O dată ce Cuza ſu recunoscut de domn al Principatelor-Unite începù a lucrà cu o activitate rară pentru mărirea şi înflorirea ţăriĭ sale. Multe îmbunătăţiriĭ se puse să ſacă el în ţară, dar dorinţa luĭ cea maĭ mare erà *împroprietărirea ţăranilor*. Acésta însă nu o putea ſace el singur, ci numaĭ cu votul adunăriĭ legĭuitóre. Şi adunarea legĭuitóre fiind compusă maĭ mult din proprietarĭ marĭ, aceştia nu se înduraŭ să ſacă împroprietărirea aşà după cum domnul voĭa şi după cum erà cu dreptul. Eĭ voĭaŭ a ſace stăpânĭ pe ţaranĭ numaĭ pe o bucăţică de tot mică de pămînt, ast-fel ca să nu ḑică numaĭ că nu sunt împroprietăriţĭ. Domnul, din contra, doria să ſacă nişte micĭ proprietarĭ, din ţaranĭ. Cuza vĕḑênd dar că cu adunarea ſormată, după cum ḑicea Convenţiunea, nu putea ſace împroprietărirea, trimite pe deputaţĭ pe la casele lor, lasă la o parte Convenţiunea şi ſace o altă lege numită *Statut*, la 2 Maĭu 1864. Statutul fu supus aprobăriĭ poporuluĭ român. Sute de miĭ de iscălituri ſură *pentru* şi ſórte puţine

contra. Acéstă aprobare de cătră popor se numesce *plebiscit* saŭ *sufragiu universal.* Prin statut se da o putere maĭ mare domnuluĭ, și se formâ douĕ adunărĭ: *Camera* și *Senatul.* Acum aveaŭ dreptul a fi alegĕtorĭ și aleșĭ nu numaĭ proprietarĭĭ, dar tóte clasele societățiĭ, chĭar și țaraniĭ.

În puterea Statutuluĭ de la 2 Maĭu, Alexandru Cuza, avênd în ajutor și pe agerul președinte de miniștri, Mihail Cogâlniceanu, făcù împroprietărirea țaranilor, înzestrâ țara cu legĭ folositóre și de o potrivă pentru toțĭ, luá averile monastirescĭ din mâna călugărilor grecĭ, scóse limba grecéscă din biserica română, instrucțiunea primară devenì gratuită și obligătóre pentru roțĭ Românii; se făcù o lege pentru întroducerea mesurilor metrice; se începù lucrarea căilor ferate. Tot în domnia luĭ se înființară universitățile din Iașĭ și Bucureștĭ; se îmulțiră scólele secundare și primare; se sporì și organisâ armata națională; se îndepartară din scriere literele cirilice și se înlocuiră cu cele străbune, adică latine; se apĕrară drepturile țăriĭ, în afară, cu multă vrednicie. Tóte aceste fapte marĭ și altele multe, făcură ca domnia luĭ Alexandru Ión I Cuza să formeze una din cele maĭ frumóse paginĭ din istoria némuluĭ românesc.

Dar cu tóte acestea fapte marĭ săvârșite de către Cuza, mulțĭ eraŭ nemulțămițĭ de guvernarea luĭ, în urma Statutuluĭ de la 2 Maĭu 1864. Pentru acésta, se formâ o conspirațiune, compusă atât din civilĭ

cât și din militarĭ, cari întrând în palat în nóptea de 10 spre 11 Februarie 1866, îl siliră să *abdice*, adică să părăsască tronul, după o domnie de 7 anĭ și o lună. Acum cârmuirea țărĭĭ fu încredințată uneĭ locotinențĭ domnescĭ compusă din *Stefan Golescu*, *general Haralam* și *Lascar Catargiu*; ĭar Cuza părăsesce țara și se duce în strĕinatate, unde stătù până la anul 1873. În acest an, aflându-se la Haĭdelberg în Germania, murì de o mórte grabnică. Rămășițile luĭ fură aduse în țară și înmormîntate la proprietatea sa Ruginósa, plâns de tot poporul.

68.

CONSTITUȚIUNEA.
1866 — 1877.

După abdicarea luĭ Cuza Vodă, Camerele legĭuitóre se desolvară de cătră Locotinența domnéscă, și țara fu chemată a-șĭ alege o adunare *ad-hoc*, spre a-ĭ da o nouă organisare. Acéstă adunare se numĭa *Constituantă*, fiind-că ea a făcut legea legilor, numită *Constituție*.

În Constituție, pe lângă alte reforme nouĕ, se maĭ prevede că pe tronul țărĭĭ să fie chemat a domnì un principe strĕin dintre familiile domnitóre din Europa. În puterea acesteĭ legĭ, adunarea constituantă alese domn pe *Carol I* din familia Hohenzolern, ce domnesce în Prusia. Noul domn se suì pe tron la 10 Maĭu 1866. Și ast-fel se aduse întru în-

deplinire și acéstă dorință cerută de către divanurile ad-hoc din anul 1857.

Unele din puterile cele marĭ, maĭ cu samă Turcia și Austria, nu voiră, de ocamdată, a recunósce pe Carol I de domn al Românieĭ. Ba chĭar Turcia începù a grămădì armata sa pe lângă Dunărea, spre a înfricoșà pe Românĭ, ca să nu alégă domn strĕin; dar și Românii începură a trimite armata lor la Dunărea, spre a i se opune. Mult aŭ avut de lucru patrioțiĭ românĭ, până ce, în fine, tóte puterile recunoscură de domn pe Carol I.

Prin Constituțiunea cea nouă, *Principatele-unite* luară numele de *România*. Carol I, încunjurat de barbațĭ luminațĭ și patrioțĭ, cârmuesce poporul cu multă înțelepcĭune, blândeță și bunătate, și lucréză fără încetare la propășirea nației române. Lucrările începute sub Cuza Vodă să urméză maĭ departe cu mare activitate. În fie-ce comună, cât de mică, se face câte una saŭ maĭ multe școlĭ primare; scólele secundare se înmulțesc; lucrările publice, ca casarme, școlĭ, etc. se rădică în tóte părțile; drumurile de fer se rĕspândesc în tóte laturile țărĭ; armata se înmulțesce atât de mult, în cât fie-ce Român este un ostaș; comerțul și industria înfloresc etc. Un lucru numaĭ le lipsĭa Românilor. Acesta erà liberarea de sub protecțiunea Turcilor, pentru care se lucrà de maĭ multe secole. Insfârșit, sosì și acel timp mult așteptat, anul 1877.

69.

RĚSBOĬUL PENTRU INDEPENDENȚĂ 1877.

Mircea cel bâtrăn și Bogdan, fiul luĭ Stefan cel Mare, aŭ închinat țările române Turcilor cu condițiunĭ maĭ principale, ca eĭ să apere întregimea pămîntuluĭ românesc, ĭar Românii să-șĭ alégă domn pe cine vor vroì și să plătéscă un mic tribut Porțiĭ. Nicĭ-una din aceste condițiunĭ nu fură ținute de către Turcĭ. Bucovina și Basarabia fură deslipite de la Moldova și date strĕinilor; în loc de domnĭ pămîntenĭ, Turciĭ puseră domnĭ fanarioțĭ; tóte provisiunile pentru oștire le luaŭ eĭ din țările române, fără să plătéscă nicĭ-un ban; tributul fu urcat necontenit, ș. a. l. Aceste încălcărĭ de condițiunĭ siliră pe Românĭ, de multe orĭ, să caute a se scutură de jugul Turcilor, spre a devenì ĭarășĭ independențĭ.

Sêrbiĭ și Bulgariĭ gemeaŭ de multe secole sub asuprirea juguluĭ turcesc, maĭ tare de cât Românii. Puterile cele marĭ europene, în frunte cu Rusia, cereaŭ necontenit de la Turcĭ, ca să li maĭ îndulcéscă sórta; însă eĭ nu voĭaŭ cu nicĭ-un chip. Atuncĭ Rusia, cu învoirea celor-l-alte puterĭ europene, se hotărî a scóte pe popórele slave din peninsula Balcanică, de sub stăpânirea Turcilor. Spre acest scop, Rusia grămădì o armată de 300000 ómenĭ în Basarabia în prima-vara anuluĭ 1877.

Rușiĭ voĭaŭ să tréca prin România în Bulgaria.

Atuncĭ Românii cerură sprijinul puterilor europene, pentru a rămânè neutri. Stăruinţa lor însă fu zadarnică. Vĕḑênd acésta, guvernul nostru făcù o convenţiune cu cel rusesc, prin care să dădea voe oştirilor Ţaruluĭ să trécă prin România, ĭar armatele amânduror ţărilor să se ajute la trebuinţă.

Românii îngrijindu-se ca să nu trécă Turcii Dunărea dincóce, şi ast-fel câmpul de rĕsboĭu să fie România, ceea-ce ĭ-ar fi adus mare rĕŭ, strânseră şi eĭ o armată de 70000 ómenĭ şi o trimiseră la Dunărea, spre a împedicà pe păgânĭ, în cas când ar fi încercat să o trécă. Se făcură pregătirĭ de rĕsboĭu în tótă ţara. Fie-ce cetăţan contribuì cu ce putù; ast-fel că în scurt timp se adună provisiunĭ şi se formară spitale pentru rânițĭ; ĭar femeile române înfiinţară societatea numită *Crucea roşie*, care să deĭe ajutorul trebuitor râniților şi să fie în ajutor doftorilor. În fruntea acesteĭ societăţĭ erà însuşĭ Măria Sa Elisabeta dómna. Trecuseră multe veacurĭ, de când Românii nu maĭ avuseseră rĕsboĭu. Acum eĭ voĭau a dovedì lumeĭ, că de şi apĕsaţĭ, totuşĭ nu-şĭ perduseră vitejia lor. Pentru acésta, când se rĕspândì vestea că şi eĭ întră în luptă, dorinţa de a-şĭ arĕtà vitejia şi curajul, se respândì ca fulgerul în tótă suflarea românéscă. Transilvaneni, Bucovineni, Băneţenĭ şi de prin alte părţĭ alergară să-şĭ verse sângele alăturea cu fraţii lor Munteni şi Moldoveni.

Până să sosască armata rusască, Românii întăţiră podul de la Bărboşĭ, lângă Galaţĭ, trimiseră tu-

nurĭ și armată la Olteniţa, Gĭurgĭu, Turnu-Măgurele, și rădicară *redute* saŭ întărituri la *Calafat*, în fata Vidinuluĭ, care erà apĕrat de cătră Turcĭ sub comanda luĭ Osman pașa. Turciĭ întăriseră, de asemenea, tóte cetățile lor de-a-drépta Dunăriĭ.

Pe când Româniĭ lucraŭ la întăriturile de la Calafat, Turciĭ din Vidin traseră cu tunurile asupra lor, la care și oștirea română respunse tot cu tunurĭ, și ast-fel ruptura dintre Turcĭ și Românĭ se făcù. În ḑiŭa de 10 Maiŭ 1877, Adunarea deputaţilor și Senatul proclamară *independenţa ţăriĭ*. Sultanul audind de tóte acestea, scóse un decret prin care desituĭa pe domnul român, și pe Românĭ îĭ socotea ca rebelĭ saŭ rĕsvrătitorĭ.

Trecênd oștirea rusască în ţară, Româniĭ se retraseră în Oltenia, și luară pe sama lor apĕrarea măluluĭ Dunăriĭ, de la gura Oltuluĭ și până la Severin; ceea-l-altă parte remase pe sama Rușilor. Între acestea, vine și împĕratul Alexandru și se așadă la Ploeștĭ.

Armata rusască trecù Dunărea pe la Brăila, Zimnicea și alte locurĭ. După trecerea armateĭ, se duse și împĕratul Alexandru, în Bulgaria.

Cele dintăĭ lupte fură favorabile Rușilor. Cetatea Nicopolul, ce erà apĕrată de cătră 8000 de Turcĭ, căḑù în mânile lor, ajutaţĭ fiind de cătră artileria română de la Izlaz. O mare parte din oștirea rusască trece chĭar Balcaniĭ, și voĭa să eĭe drumul spre Adrianopole; însă viind Mehmet Ali cu oștirea turcéscă,

îĭ bate și-ĭ silesce a trece înapoĭ Balcaniĭ, cu marĭ perderĭ. Îndată ce căḑù Nicopolul, Osman pașa părăsì Vidinul, unde lăsâ numaĭ o mică garnisóně, și se duse la Plevna. Plevna este un orășel, ce vine spre méḑă-ḑi de Nicopol, în depărtare ca la vre-o douě poște. Ea are o posițiune tare, fiind încunjurată de tóte părțile cu délurĭ înalte, care predomină orașul și locurile de prin prejur, până la o mare depărtare. Ajungênd Osman pașa aicĭ cu 70000 de Turcĭ, întărì fórte bine délurile cu șanțurĭ și redute. Rușiĭ, necunoscênd posițiunea cea tare a Plevneĭ, se încercară s'o eĭe în ḑiŭa de 8 Iulie, dar fură respinșĭ cu marĭ perderĭ. Acum Românii sunt chemațĭ să ocupe Nicopolul, ca ast-fel tótă puterea armatěĭ rusescĭ să se pótă concentrà numaĭ asupra Plevneĭ. Generalul Manu trece Dunărea cu oștirea și ocupă Nicopolul în locul Rușilor.

La 18 Iulie, Rușiĭ fac a doŭa încercare ca să eĭe Plevna, dar fură bătuțĭ așà de tare și suferiră niște perderĭ așà de marĭ, în cât înspăĭmântându-se se retraseră la Dunărea. Însușĭ împěratul Alexandru, care se aflà la Târnova, se retrase ĭute spre Dunărea, ca la vreme de nevoe să pótă trece repede în România. În adevěr, dacă Osman pașa ar fi știut de spaĭma ce cuprinsese pe Rușĭ și pe comandantiĭ lor, și s'ar fi luat după dînșiĭ, de sigur că ĭ-ar fi învins cu totul, și rěsboĭul ar fi fost câștigat de cătră Turcĭ. Osman pașa însă stătù pe loc. Acéstă purtare a luĭ, dădù timp atât împěratuluĭ ca să-și maĭ aducă oștĭ, cât și Românilor de a trece Dunărea,

Împĕratul Alexandru, care la început dispreţuise armata română şi nu voì ca să o eĭe peste Dunărea dimpreună cu cea rusască, vĕḑênd acum că totul póte fi perdut, rugâ pe domnitorul Carol, ca să vie în ajutorul Ruşilor, cu oştirea română. La 20 August, armata română, în numĕr de 46000, trecù Dunărea, în Bulgaria, pe la satul *Corabia*. O dată cu ea, trecù şi Domnitorul Carol.

Comanda asupra Plevneĭ fu încredinţată domnitoruluĭ Românieĭ. Armata română, dinpreună cu cea rusască, în numĕr de 100000, încunjurară din noŭ Plevna. Ḑiŭa de 30 August fu hotărîtă pentru atacul Plevneĭ. Ruşiĭ o atacară despre méḑă-ḑi, ĭar Româniĭ despre răsărit, unde erà cea maĭ puternică redută, *Griviţa*. Ruşiĭ atacă pe Turcĭ şi le ĭeŭ maĭ multe redute. Dorobanţiĭ şi vânătoriĭ românĭ înaintéză voĭoşĭ spre Plevna strigând «ura!» Ghĭulele şi glónţele vrăjmaşilor cădeaŭ ca grindina asupra Românilor şi rărĭaŭ rândurile lor; eĭ însă mergeaŭ înnainte ca nişte vitejĭ; şi după o luptă de 4 óre, reduta Griviţa fu luată. Peste nópte, Turciĭ luară înnapoĭ redutele din mânile Ruşilor. Voind să eĭe şi Griviţa, fură respinşĭ cu marĭ perderĭ. În acéstă luptă, Româniĭ luară un steag şi treĭ tunurĭ de la Turcĭ. Îmbărbătaţĭ de învingerea de la 30 August, Româniĭ dădură asalt la 7 Octombrie, la o altă redută, numită Griviţa No. 2; însă fură respinşĭ de Turcĭ.

Osman paşa primĭa necontenit ajutóre şi provi-

siunĭ. Pentru a se împedicà acestea, se făcù planul, ca să se înconjóre, adică să se asedieze Plevna de tóte părțile. Acum oștirea luĭ Osman nu maĭ putè capětà nicĭ-un fel de ajutor. Turciĭ din Plevna trebuĭa orĭ să ésă, orĭ să se predee creștinilor, orĭ să móră de fóme.

Îm ḑiŭa de 28 Noembrie, Osman pașa voì să facă o eșire, dar fiind atacat de cătră Rușĭ și Românĭ, fu silit să se predee cu tótă óstea sa. Comandantul turcesc îșĭ dete sabia în mâna generaluluĭ român Cerchez; ĭar Românii și Rușiĭ întrară în Plevna.

De aicĭ înainte, Turciĭ descurajațĭ, fură bătuțĭ în tóte părțile. Rușiĭ, trecênd Balcaniĭ, înaintară cătră Adrianopole. În Asia, Turciĭ pățiră ca și în Europa.

Pe lângă biruințile de la Grivița și Plevna, Românii maĭ bătură pe Turcĭ și în alte locurĭ: la Rahova, la Vidin, la Smârdan și pe aĭurea.

Turciĭ, vĕḑêndu-se bătuțĭ în tóte părțile, închiară tractat de pace cu Rușiĭ la *San-Stefano*. Prin acest tractat, Turciĭ recunosceaŭ independența Românieĭ, Serbieĭ și Muntenegruluĭ, precum și autonomia Bulgarieĭ. Tractatul maĭ prevedea că, România să primésca Dobrogia și să lase Rusieĭ cele treĭ județe din Basarabia: Cahul, Ismail și Bolgrad.

Sfatul puterilor celor marĭ adunându-se la Berlin, în anul 1878, recunoscură și ele independența Românieĭ și dreptul Românilor de a stăpânì Dobrogia.

La 14 Martie 1881, adunările țăriĭ rădicară Ro-

mânia la rangul de *regat*; ĭar la 10 Maĭu acelaș an, Domnitorul Carol fu încoronat de *rege* și Dómna Elisabeta de *regină* a Românieĭ.

De aicĭ înainte, sórta Românilor este în mâna lor, și de la dînșiĭ atârnă să facă din România o țară puternică și înfloritóre.

BIBLIOTECA CENTRALA
Bucuresci
FUNDATIUNEA UNIVERSITARA CAROL I
VERIFICAT 2007
VERIFICAT 1987
VERIFICAT 2017
BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA